

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00633

DER REB FUN KOTSK

Zvi Cahn

Permanent preservation of this book was made possible by

Helen Getler

in memory of

Goldie & Benjamin Greenfield

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער רבי פון קאָצק

דראַמע אין דריי אַקטן

פון

צבי כהן

דריטע אויסגעבעסערטע אויפלאַגע

פארלאַג „רענעסאַנס“, ניו יארק

Copyright, 1950, by
DR. ZVI CAHN
300 W. 109th Street
New York 25, N. Y.

All rights reserved

Printed in the United States of America by
Aber Press, Inc., New York, N. Y.
225 Varick St., New York

מיץ ליבער און טרייער

מלכה' לען

אמתנה

צבי

אלע רעכט, סיי פון אויפפירן און סיי פון איבערזעצן — ביים מחבר.
צום מחבר דארף מען זיך אויך ווענדן נאך די אריגינעלע גאטן פון
די גנונים

דער מתבודד פון קאצק

(אריינפיר)

פון די דריי זונען וואָס האָבן באַלויכטן דעם הימל פון חסידים, נאָכן קומען פון בעש"ט, און אַרום וועלכע עס האָבן זיך באַוואויגן פיל פלאַנעטן, אין געשטאַלט פון איבערגעגעבענע תלמידים און צוקונפטיקע רביים, איז די זון פון ר' מענדל פון קאצק געווען די דריטע אין צייט. די ערשטע זון איז געווען די פון ר' לוי יצחק פון בערדיטשעוו, דער גרעסטער אוהב ישראל, וואָס דאָס יידישע פאָלק האָט אַרויסגעגעבן. זיין גרויס ליכט האָט געשיינט איבער אוקראַינע. נאָך אים איז אויפגעגאַנגען די צווייטע זון, די פון ר' שניאור זלמן פון ליאַדי, דער שאַפער פון קאַפּ-חסידות (חב"ד). די זון וואָס האָט געשיינט איבער רייסין, דערנאָך איז געקומען די דריטע זון, וואָס איז אויפגעגאַנגען אין פוילן, די פון ר' מענדל פון קאצק, דער מענטש פון אייזערנעם ווילן און דער רבי פון קאצק איז געוואָרן דער פאַטער פון חסידים אין פוילן.

און געוואָרן איז דאָס ר' מענדל גראַד קעגן זיין ווייף, וואָרום געווען איז ער אַן איינזאַמער, אַ מתבודד, וואָס איז אַנטלאָפן פון המון. אָבער דאָך, האָט די גרויסע חסידישע השפעה אויף די מאַסן אין פוילן געהאַט, נישט דער נזיר, ר' אלימלך פון ליזשאַנסק, וואָס האָט זיך באַרימט געמאַכט מיט זיין אַסקעטיזם און וועלכער האָט טאַג און נאַכט נאָר געזאַרגט זיך וועגן זיין חלק עולם הבא; אויך נישט זיין תלמיד ר' יעקב יצחק הורוויץ, דער "חזוה" פון לובלין, וועלכער האָט זיך קאַנצענטרירט אויף מופתים און דער-מיט געוואונען דעם המון; און אַזוי אויך נישט זיין תלמיד דער "יוד הקדוש" פון פשיסכע און דעם תלמידס תלמיד, אויך פון דער זעלביקער שטאַט, דער רבי ר' שמחה בונם, וואָס ביידע האָבן געדרשנט ביידע וועגן, סיי דעם וועג צו זיך אַליין, דער וועג פון התבודדות און סיי דעם אַנדערן וועג, דער וועג צו די מאַסן, דער וועג פון "ברוב עם הדרת מלך"; די צוויי פשיסכער וואָס האָבן זיך באַמיט צו שאַפן אַ סינטעזע פון ביידע וועגן און וואָס עס האָט זיך זיי נישט איינגעגעבן—נאָר די השפעה האָט געהאַט גראַד ער, ר' מענדל, דער אַריסטאָקראַט, דער פיינט פון "פאספולסטוואַ" און דער

גרעסטער שונא פון ערב־רב. וואָרעם געגאַנגען איז ער מיט דער שיטה פון אלץ אָדער גאַרנישט. נישטאַ קיין פשרות. ער האָט געהאַלטן מיט ר' אלעזרן אין דער אַלטער מחלוקה פון „יקוב הדין את ההר“ (דער דין זאָל דורכ־לעכערן דעם באַרג). דאָס הייסט — צי גיין מיטן דין ביזן סאַמע סוף, אָדער מאַכן אַ פשרה. ר' אלעזר, דער זון פון ר' יוסי הגלילי, האָט געטענהט, אַז עס טאָרן נישט זיין קיין שום קאַמפּראַמיסן. מען דאַרף פסקענען לויטן דין אָן שום פשרות. ער איז געשטאַנען אויפן שטאַנד־פונקט פון „אַסור לבצוע“, מען טאָר נישט מאַכן קיין פשרות, „וכל הבוצע הרי זה חוטא.“ ווער עס מאַכט אַ פשרה, איז אַ זינדיקער, „וכל המברך את הבצוע, ווער עס לויבט דעם וואָס מאַכט אַ פשרה, „הרי זה מנאק.“ לעס־טערט גאָט (סנהדרין ו'), ווייל ר' אלעזר האָט געהאַלטן, אַז פשרות זיינען דער אומגליק פון דער וועלט, די וועלט דאַרף שטיין אויף דין, אויף אמת, אויף אַבסאָלוטער גערעכטיקייט.

אַבער זיינע חברים האָבן געקריגט קעגן אים און געזאָגט, אַז „מצווה לבצוע“, עס איז אַ מצווה צו מאַכן אַ פשרה, וואָרום דער פסוק זאָגט „אמת ומשפט ושלום ושפוט בשעריכם“, איז דאָך אַ קשיא: „במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט.“ אויב מען גייט דורכאויס מיט משפט, ווי אַזוי קען זיין שלום? און אויב מיט שלום, ווי אַזוי קען זיין משפט? אלא — נאָר — „איזה משפט שיש בו שלום, הרי זה אומר ביצוע“ — וועלכער משפט איז אַזעלכער וואָס עס איז דערביי אויך דאָ שלום, דאָס איז נאָר ווען מען מאַכט אַ פשרה (דאַרטן). אין דער דיסקוסיע זיינען אַרייַן־געצויגן געוואָרן, לויט אונזערע חכמים, אויך משה און אהרן. משה איז געווען פאַר „יקוב הדין את ההר.“ דעריבער, ווען די אידן האָבן געזינדיקט מיטן עגל, האָט ער צעבראַכן די לוחות און איז געווען גרייט צו צעלאָזן דאָס חדר. אהרן אָבער איז געווען אַ רודף שלום און האָט נאָכגעגעבן די מאַסן אַזוי ווייט, אַז ווען די אידן האָבן אים געבעטן צו מאַכן אַן עגל, האָט ער עס געמאַכט פאַר זיי.

ר' מענדל, וואָס איז געגאַנגען מיטן דרך פון ר' אלעזר'ן: „יקוב הדין את ההר“, האָט דערפאַר אויך געהאַט די גרעסטע התפעלות פאַר משה רבנו. ר' מענדל האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ גרויסער אידייע, און דאָס איז — אויסצולייזן די אידן פון גלות. אמת, דער רבנו של עולם וויל נאָך נישט, אָבער ער וועט מוזן וועלן. מען דאַרף זיך נאָר איינשפאַרן, מען דאַרף אַפילו פירן אַ קאַמף מיט אים. עס העלפט. אברהם אַבינו האָט זיך אייַן־געשפאַרט און געקאַנט אַפּראַטעווען סדום (ווען עס וואָלטן דאַרט געווען צען צדיקים). משה רבנו האָט זיך איינגעשפאַרט אויף אַזוי ווייט, אַז ער האָט געזאָגט צו גאָט „ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת“ (אויב דו ווילסט מיר נישט נאָכגעבן, מעקסטו מיך אויס פון דיין בוך, וואָס דו האַסט

געשריבן). איז אַלץ אויס. משה האָט אַזוי צו זאָגן, געוואָרפֿן דעם כביכול דעם גט פֿאַר די פּיס. אַט אַזוי, האָט געטענהט ר' מענדל, דאָרף מען איצט אויך טאָן. מען דאָרף מאַנען, שטאַרק מאַנען, אָן אויפהער מאַנען און נישט אַפּטרעטן. כביכול האָט אַפּילו ליב אַזאַ איינגעשפּאַרטקייט. עס נעמט אויס ביי אים.

אַבער עס זיינען געווען אין יענער צייט אַזעלכע, וואָס האָבן געקעמפט קעגן דעם און געזאָגט, אַז מען טאָר נישט זיין קיין דוחק את הקץ. ווידער אַנדערע האָבן אים גאָר חושד געווען, אַז ער האָט נישט קיין אהבת ישראל אין האַרצן. צו זיי האָט ר' מענדל אויסגעשריגן מיט כעס און ווייטיק:

— בהמות, פּערד, וואָס איר זענט, איר זאָגט, אַז איך האָב נישט קיין אהבת ישראל, ווען ביי מיר אין האַרצן ברענט אַ העליש פייער פון ליבע צום אידישן פּאָלק, אַ פייער וואָס פּאַרצערט אַלע מיינע גלידער. אַבער איר פּאַרשטייט ניט וואָס עס מיינט אהבת ישראל. מיין ליבע צו אידן איז נישט צו יחידים, נאָר צום כּלל, נישט צו ר' ישראל נאָר צו כּל ישראל. איך קען זיך נישט אַפּגעבן מיטן יחיד און מיט זיינע טאַג־טעגלעכע קליינע געברויכן. עס אינטערעסירט מיך נישט. וואָס גייט מיר אָן דער איד וואָס קומט זיך באַקלאַגן אויף אַ מיחוש אַדער וועגן פּרנסה, צי גאָר וועגן דעם וואָס זיין ווייב איז אָן עקרה. זאָלן זיי אַלע גיין צו אַלדי גוטע יאָר! נישט אין דעם גייט עס! עס גייט אין דעם וואָס מען מוז העלפֿן אַלע אידן, מ'דאַרף ברענגען די גאולה. פּאַר דעם בין איך אַלע מאָל. איך בין גרייט זיך מקריב צו זיין פּאַר דעם און אַפּילו צו פּאַרפירן אַ קריג צוליב דעם מיטן רבּונו שׁ עולם!

און ער האָט סוף כל סוף פּאַרפירט אַזאַ קריג. איר וועט זאָגן אַז ר' לוי יצחק האָט זיך אויך געקריגט מיט גאָט. איז עס נישט קיין פּאַר־גלייך. קודם כל האָט זיך ר' לוי יצחק קיינמאָל נישט אויף אָן ערנסטן אופן צעקריגט מיטן כביכול. לוי יצחק האָט געהאַט טענות צו אים אין הימל, און דאָס גרעסטע וואָס ער האָט געטאָן איז געווען, אַז ער האָט זיך מיטן רבּונו של עולם צעווערטלט. אַבער ער איז פון אים נישט אַוועק־געגאַנגען ברונז. קיינמאָל נישט. ר' לוי יצחק האָט ליב געהאַט אויפצור־ווייזן דעם רבּונו של עולם, אַז ער איז נישט אין גאַנצן גערעכט; אַז ער האָט געזאָגט אַ וואָרט וואָס ער דאַרף האַלטן. דאָס איז געווען זיין דרך.

— האָסט געזאָגט, גאָטעניו — האָט ר' לוי יצחק זיך צעקאָכט אין אַ טענה צום רבּונו העלומים — אַז מיר זיינען דיין „עם סגולה“ האָסט דער־קלערט עפּנטלעך, אַז דו האָסט אונדז אויסגעקליבן פון אַלע שבעים אומות, איז עס אמת, אַז „אתה בחרתנו מכל עם“, אויב אַזוי, פּאַר וואָס פּייניקסטו אונדז? פּאַר וואָס העלפּסטו אונדז נישט?

אַט אַזוי האָט ר' לוי יצחק געטענהט, אין אַ מיידן טאָן, מיט דרך ארץ, כעבדא קמי מרא, און אויסגעפירט, אַז גאָט דאַרף העלפן די אידן, און וועמען? — יחידים. איינעם — אין זיין קאַמף מיטן פריץ, אַ צווייטן — צו האָבן אַ בן זכר און אַ דריטן — געבן אַ רפואה שלמה. אַלץ וואָס ער האָט געמאַנט ביי גאָט איז געווען „בני חיי ומזוני.“ דאָס אַלץ, נישט מער און דערביי האָט ער שפעטער פאַרענדיקט מיט אַ הלל הגדול צום כביכול. נישט אַזוי אַבער איז געווען דער דרך פון ר' מענדל פון קאַצק, ווען ער איז שוין אַרויס אין קאַמף קעגן גאָט, איז עס געווען אויף טויט און אויף לעבן. און געפאַדערט האָט ער נישט אַביסעלע, נאָר אַ סך; אַדער גאָר, אַדער גאַרנישט. אַדער די גאולה, אַדער מרידה, אויסגלייכן דעם סכסוך מיט אַ פשרה פון „בני, חיי ומזוני“ האָט ער נישט געוואָלט. ער האָט געטענהט צום רבנו של עולם: — שיק דיין משיח און לייז אויס די אידן, אַדער איך בין מורד אין דיר! ...

אַבער ער האָט געפילט, אַז דאָס קען נישט אָפגיין אַן אַ שטאַרקן קאַמף מיטן כביכול, אַז ער וועט מוזן טענהן ווי אַמאָל משה רבנו: „ואם אין — און אויב נישט, איז נישט. איז אויס.“ און ער האָט געוואוסט, אַז דערצו מוז ער האָבן אַרויסהעלפער, וואָרים, ווען מען וועט אים פּרעגן פון הימל: „מי ומי ההלכים?“ זאָל ער קאָנען אַנווייזן אויף זיין אַרמיי, זיינע תלמידים. זאָל עס זיין אַפילו אַ קליינער חיי'ל פון בלויז אַ צוויי הונדערט געשוואוי-רענע זעלנער. אַבער זיי זאָלן זיין געטרייע, איבערגעגעבענע, און ווען ער, דער גענעראַל, ר' מענדל, וועט זיך איינשפאַרן ביים כביכול, ווען ער וועט זאָגן דעם „ואם אין...“ אַלס צייכן פון מרידה — זאָלן זיי שטיין מיט אים שטאַל און אייזן און זיי זאָלן זאָגן צו אים:

— רבי, מיר זיינען מיט דיר, אויך מיר זיינען מורד אין כביכול. מיר ווילן די גאולה. זאָל דער רבנו של עולם געבן זיין צייכן, און אַזוי ווי אין יעדן דור איז דאָ משיח, איז דער רבי דער משיח הדור!

ר' מענדל האָט דעריבער נישט געוואָלט קיין המון. ער האָט אַפילו מורא געהאַט פאַר אַ חסידים מאַסע. אַ המון, האָט ער געוואוסט, קען נאָר קאַליע מאַכן. ער וועט נאָר שטערן. אַן ערב־רב וועט בעת אַ מרידה נאָך זאָגן „גאָט און זיין משפט איז גערעכט!“ — און אַלץ וועט זיין פאַרלוירן. ער האָט דאָריבער דערצויגן זיך תלמידים. ער האָט געוואָלט זיי זאָגן זיין פרושים, אַפגעזונדערט פון זייערע ווייבער; זיי זאָגן זיך נאָר פאַרטיפן אין רוחניות; זיי זאָגן זיין הייליקע און, דער עיקר, ראוי צו דער גרויסער שעה, ווען ער וועט קומען מאַנען ביים רבון העולמים דעם כוח צו צעברעכן די קייטן פון גלות.

און אין דעם קאַמף פאַר דער גאולה האָט ער געוואָלט איינשפאַנען אויך דעם כוח הטומאה און ער האָט דעריבער געזען אין קומען פון דאָקטאָר קאָד

א צייכן פון הימל, אז דאקטאר קאך איז משיח בן יוסף, וואס דארף קומען פאר משיח בן דוד.

און ער האט אנגעפירט די סטראטעגיע און זיך געגרייט צום קאמף ביז א געוויסן פרייטיק צו נאכט, ווען ער האט געפילט זיך זיכער אין זיינע כוחות, און ער האט געגעבן א קלאפ אין טיש און א געשריי געטאן :

— רבוננו של עולם! איך וויל א משפט מיט דיר. איך מאן ביי דיר גערעכטיקייט. איך זאג צו דיר, ווי אברהם אבינו אמאל: „השופט כל הארץ לא יעשה משפט?“ — דער וואס משפט די גאנצע וועלט, זאל נישט טאן קיין גערעכטיקייט? אבער היות עס איז נישטא קיין העכערער פון דיר, ביי וועמען זיך צו לאדן מיט דיר, וויל איך דו זאסט אלליין ארויס געבן דעם אורטייל. איך וויל, אז דו זאלסט שיקן צו די אידן זייער משיח, וויל עס איז שוין נישטא מער קיין כוח צו ליידן! וויז מיר א צייכן, גאט! גיב מיר דעם כוח צו צערייסן די קייטן פון גלות, און אויב נישט... אויב נישט... בין איך מורד אין דיר! האלסטו נישט דיין ברית, דיין אפמאך מיטן אידישן פאך, וועל איך אויך נישט האלטן דעם אפמאך, איז אלץ אויס, זיינען מיר אויס „עם סגודה“!

און געמיינט האט ער, ר' מענדל, אז איצט וועט זיך ארויסלאזן א געשריי פון די מיילער פון זיינע זעלנער:

— מיר אלע וועלן דעם אפמאך נישט האלטן! מיר שטיין מיט דיר, אונדזער רבי! גיב גאט אונדז דעם צייכן, שיק אונדז דיין משיח, דעם צדיק הדור. אויב נישט — זיינען מיר אלע מורד אין דיר!...

אבער אגשטאט דעם האט גאר דער עלטסטער פון די תלמידים א געשריי געטאן צו די איבעריקע:

— בינדט אים!

האט זיך ביים רבין אראפגעלאזט די הענט, און ער האט זיי אנגע-קוקט ווילד:

— בהמות, וואס איר זייט! איר דארפט מיך מער נישט בינדן! איר זעט דען נישט, אז איך בין שוין געבונדן? חמורים וואס איר זייט! קליי-נע מענטשלעך!...

און ער האט געטאן דאס איינציקע וואס עס איז אים געבליבן צו טאן: אפזונדערן זיך אויך פון זיי.

און ער איז ארוועק לעבן צווישן מיין און שפינען און איז אין פאר-דוף פון צוואנציק יאר, פון פופציק ביז זיבעציק, געווען איינזאם, אפגע-זונדערט פון אלע, ער איז געווארן א מתבודד.

דער רבי האט פארשפילט. נישט נאר ביים כביכול, נאר אויך ביי זיינע תלמידים. ער האט זיך איצט פארטיפט אין דער לערע פון גאט און אין דער לערע פון מענטש און געשריבן גרויסע ווערק. איבערהויפט איינס,

וואס ער האט געשריבן גאנצע צוואנציק יאר, און וועלכער האט אנט-
האלטן נאך איין בלעטל, און געהייסן האט עס „אלה תולדות אדם.“ אבער
צו די מענטשן האט ער זיינע שאפונגען נישט געוואלט געבן און האט זיי
יעדעס יאר צו ביעור חמץ פארברענט און דעם סאמען גרעסטן ביעור חמץ
האט ער געמאכט פאר זיין פטירה.

**

ר' מענדל איז געבוירן געווארן ביי זיין פאטער ר' לייבוש אין גאריי,
לובלינער גובערניע, אין יאר תקמ"ח. זיין פאטער איז געווען א מתנגד
און האט דערצויגן זיין זון, וועלכער האט שוין פון די יונגע יארן אן גע-
שמ'ט איבער פוילן אַס גרויסער עילוי, אין גייסט פון קעגנערשאפט צו
חסידים. אבער דאס האט נישט געהאלפן. ווען מענדל איז אַט געוואָרן
17 יאר איז ער אַנטלאָפֿן קיין לובלין צום חוזה, ווייל די טרוקענע גמרא
מיטן האַרבן רמב"ם האָבן מער נישט באַפֿרידיקט זיין דורשטיקן גייסט. אין
לובלין האָט מענדל דערפֿילט דעם גרויסן שוואונג פון חסידות, אַבער די
מופתים פון „חוזה“ האָבן אים נישט גענומען. ער פֿאַרט איצט אַוועק קיין
פשיסכע, צום יוד הקדוש, און נאָך זיין פטירה צו זיין תלמיד ר' שמחה
בונם, אויך אין פשיסכע. ער האָט התונה און ווערט אַן איידים פון אַ גביר,
ר' אייזיק ניי פון טאַמאַשאָוו (לובלינער גובערניע), און פֿאַרטיפֿט זיך אין
חסידות אויף אַן אייגענעם שטייגער. דערביי איז ער געווען אַרומגערינגלט
פון אַ גאַנצער ריי חברים-תלמידים, אַזעלכע שאַרפע מוחות ווי ר' איטשע
מאיר אַלטער, שפעטערער גערער רבי, ר' מרדכי יוסף ליינער פון איזש-
ביצע, ר' חנוך העניך הכהן פון אַלעקסאַנדער, ר' פייוול, דער גריצער רב
און נאָך אַנדערע.

ר' מענדל האָט איצט גענומען אויסבויען זיין שיטה פון „קדושים תהיו.“
ער האָט געוואָלט שאַפֿן אַ „ממלכת כהנים“ אַ גרופע פון „בני עליה“
וואָס שטייען איבער אַלע קליינע ענינים פון המון-עם. מענטשן וואָס
שוועבן אין די וועלטן פון דער געטלעכקייט און געניסן מזיו השכינה.
דאָס איז געווען זיין גרויסער אידעאַל. מיט אַזאַ הייליקער מחנה האָט ער
געוואוסט, קען מען בריינגען משיח. פון אַזאַ הייליקער עדה האָט ער גע-
וואָלט זיין דער פֿעדמאַרשאַל.

און ער איז עס אויך געווען. וואָרים אַלע האָבן געקוקט אַרויף צו אים.
שוין וועגן זיין צייט אין טאַמאַשאָוו האָט מען געזאָגט, אַז דאָרטן ברענט אַ
פייער און עס ווערט געגעבן אַ נייע תורה, און וועגן קאַצק האָט מען גע-
זונגען: „קיינ קאַצק פֿאַרט מען נישט, קיינ קאַצק גייט מען, קאַצק איז במקום
המקדש...“

אַזוי איז עס געווען ביז צו דער מרידה, ווען עס האָט זיך געביטן
ר' מענדעלס גאַנצע וועלט-אַנשוואונג. ער האָט שוין מער ניט געזוכט קיין

הייליקע און שטארקע. ווייל ער האָט איצט באַגריפֿן, אַז — — „דער מענטש שטינקט“ און אַז אַרץ איז נישט כדאי. ער איז איצט געקומען צום סך הכל פֿון יענע, וואָס האָבן געזאָגט: „נוח לו לאדם שלא נברא משנברא“ (עס וואָלט בעסער געווען פֿאַרן מענטש, ווען ער ווערט נישט געשאַפֿן, ווי ער איז יאָ געשאַפֿן געוואָרן), און האָט רעזיגנירט צו שפּאַצירן בלויז אין גן־עֶדֶן פֿון העכערע געדאַנקען וועגן גאָט און די וועלט.

אַבער מיט זיין גאַנצער שנאה און פֿאַראַכטונג צום מין מענטש, האָט דאָך ערשט איצט דער עולם געקלעבט אַרום אים און ער, וואָס האָט תכלית שנאה פֿיינט געהאַט די „פּאַספּולסטוואָ“, האָט געזען ווי עס וואַקסט אָן עולם פֿון חסידים אין פּוילן.

ער איז נפטר געוואָרן כ"ב שבט תרי"ט (1859) און האָט איבערגעלאָזן נאָך זיך נישט ספרים, נאָר חסידים, דאָס חסידות פֿון פּוילן, די גרויסע מאַסן פֿון חסידים, וואָס זיינען געפֿאַרן שפּעטער צו פֿאַרשיידענע רביים, חסידים געטיילט אין פּיל לאַגערן, ווי, למשל, גערער, סאַכאַטשעווער, וואור־קער, איזשביצער, ראָדזינער און פּיל אַנדערע.

**

די מאַטעריאַלן פֿאַר דער דראַמע האָבן זיך אָנגעזאַמלט ביי מיר, אייגנט־לעך נאָך פֿון מיין פּריסטער יוגנט. עס איז געווען „תורה שבעל פה“, וואָרים „בכתב“ איז וועגן קאַצקער וועניק געבליבן, חסידים בכפֿף און די קאַצקער בפרט האָבן נישט געהאַלטן פֿון פֿאַרשרייבן לדורות. פֿון רבין גופא זיינען געבליבן בלויז תורה און ווערטלעך, וועלכע ווערן געבראַכט אין חסידישע ספרים. דערפֿאַר איז דער „שבע־פה“ געווען פּילפֿאַרביק.

אַט דעם „שבע־פה“ האָב איך געקראָגן פֿון פּיר קוואַלן. קודם כל פֿון ביידע זיידעס. שפּעטער פֿון סאַכאַטשעווער הויף, וואו דער רבי ר' אברהמעלע איז געווען דעם קאַצקערס איידעם, און פֿון ר' חזקיה לויזשיטשער, דער אַלטער קאַצקער חסיד און באַרימטער וויצלינג.

דער זיידע פֿון טאַטנס זייט איז געווען פֿון דער ליניע פֿון רבי ר' חנוך העניך הכהן פֿון אַלעסאַנדער, וועלכער איז געווען פֿון קאַצקערס נאָענטסטע חברים און תלמידים (ער איז פֿאַרקערפּערט אין דער דראַמע). דער צוויי־טער קוואַל איז געווען דער זיידע פֿון מאַמעס זייט, וועלכער איז נפטר גע־וואָרן מיט עטלעכע און דרייסיק יאָר צוריק, אין טיפֿן עלטער, און איז געווען אַ קאַצקער. פֿון אים האָב איך אויך געהערט דעם סוד פֿון יענעם פּרייטאָג־צו־נאַכט. דער דריטער קוואַל איז געווען דער סאַכאַטשעווער רבי ר' אברהם באַרנשטיין זצ"ל, וואו כ'האָב געלערנט פּיר יאָר (פֿון 12־טן ביזן 16־טן) און פֿון וועמען כ'האָב אויך געקראָגן סמיכה. ער פלעגט אַמאָל אין אַ יומא דפּגרא דערצייילן מעשהלעך וועגן זיין גרויסן שווער. דערפֿאַר האָט די רביצין, שרה צינע, דעם קאַצקערס טאַכטער (זי איז געווען אַ קאַרגע, אַבער

כ'האָב געזען יענע וואָך, אַז איר האָט אַרום זעקס אַ זייגער פאַרנאַכט ערשט איד האָב דאָך געגעסן ביי איר צוויי "טעג" — דאָס איז געווען אַ דאַנק מיין איבערשרייבן דעם רבינס ספרים.) מיר דערציילט אַ וועלט מיט מעשיות וועגן קאַצקער, יעדעס מאָל, ווען כ'האָב זיך געזעצט עסן, פרישטיק צי מיטיק, צי וועטשערע. דער פערטער קוואַל, ר' חזקיה (אויך פאַרקערפערט אין דער דראַמע), איז געווען מיין צווייטער דערציער (אויף אַזוי ווייט, אַז אויב עס האָט זיך ביי מיר אָפגעריסן אַ קנעפל פון מאַנטל, האָט ער אים באַלד מיר אָנגענייט). אויך ער האָט געהאַט אַ וועלט פון מעשיות און האָט מיר דערציילט דעם "אמתן אמת" וועגן יענעם פרייטיק-צו-נאַכט. די ווערטלעך און תורהס זיינען טיילווייז פון דעם וואָס כ'האָב געהערט און טיילווייז פון פאַרשיידענע חסידישע ספרים.

**

עטליכע ווערטער וועגן די תלמידים, וועלכע דאָס רוב פון זיי זיינען אויך געווען זיינע חברים.

ר' אימשע מאיר אַלטער פון גער. שפעטער באַוואוסט אַלס "דער גערער רבי", דער מחבר פון "חידושי הרי"ם" (חידושי הרב יצחק מאיר); איז געבוירן געוואָרן אין יאָר תקנ"ט. זיין פאָטער ר' ישראל איז געווען פריהער רב אין גנישעוו און דערנאָך אין גער. און איז געווען אַ תלמיד פון ר' לוי יצחק פון בארדיטשעוו. ר' אימשע מאיר איז שפעטער געוואָרן דער איידעם פון באַוואוסטן וואַרשעווער גביר ר' משה חלפן (ליפשיץ). אין דער צייט ווען ער האָט געזעסן קעסט, האָט ער אָנגעפירט מיט אַ ישיבה אין ווארשא און איז באַלד מפורסם געוואָרן אלס דער "ווארשעווער עלוי". ר' אימשע מאיר איז געפאָרן פריהער צום מגיד פון קאזשעניץ, דערנאָך צום "חווה", שפעטער צום "יוד הקדוש" און צו ר' שמחה בונים פון פשיסכע און דערנאָך קיין קאַצק. ער איז געווען דער גרינדער פון גערער חסידות. ר' העניך הכהן פון אַלעקסאַנדער. שטאַמט פון גרויסן יחוס. גע-בוירן געוואָרן תקנ"ח. זיין פאָטער איז געווען הרב ר' מנחם הכהן, דער רב פון ליטאַמירסק, געווען 5 יאָר רב אין נאווידוואר און אין פראשניץ. אַ תלמיד פון רבי ר' שמחה בונם און נאָך זיין פטירה געפאָרן קיין קאַצק. נאָך די הסתלקות פון קאַצק געפאָרן צום "חידושי הרי"ם". ווען דער חידושי הרי"ם אין נפטר געוואָרן איז ער אויסגעקליבן געוואָרן אַלס רבי. ער איז נפטר געוואָרן י"ח אדר ב' תר"ל.

ר' יצחק קאַליש פון וואורקע. געבוירן געוואָרן אין יאָר תקל"ט. זיין פאָטער איז געווען הרב ר' שמעון קאַליש. געפאָרן צום "חווה" און צו ר' שמחה בונם. נאָך דער פטירה פון פשיסכער געקרוינט געוואָרן אַלס רבי. ער האָט געהאַט 104 תלמידים וואָס זיינען אלע געוואָרן רביים. צווישן זיי

איז געווען ר' פישל פון סטריקאוו, ר' יעקב אריה פון ראדזימין און אנדערע.
נפטר געוואָרן כ"ב ניסן תר"ח.

ר' מרדכי יוסף ליינער פון איזשביצע. געבוירן געוואָרן תקנ"ט,
געפאָרן צום "חזוה" און צו ר' שמחה בונים, שפעטער קאַצק. געפירט אליין
14 יאָר. נאָך זיין פטירה איז ערשינען זיין ספר "מי השלוח". זיין אַרט האָט
פאַרנומען זיין זון ר' יעקב מחבר פון "בית יעקב". נפטר געוואָרן אין יאָר
תרל"ח.

ר' פייוועל דאַנציגער. גריצער רב. דער פאָטער פון אדמו"ר ר' יחיאל
פון אַלעקסאַנדער. געבוירן געוואָרן אין יאָר תקנ"ט. נפטר געוואָרן אין יאָר
תרט"ו.

* * *

מיין צוגאַנג צו דער קאַצקער טראַגעדיע איז אַ ריין חסידישער, אין
געגענזאַץ צו דער אונבאַוואוסטיניג-משכילישער אויפפאַסונג וואָס עס
הערשט נאָך, צום באַדויערן, אין אונדזער ליטעראַטור. די דאָזיקע אין תוך
נעגאַטיווע באַציאונג וואָס איז געבליבן, אָפן און פאַרהוילן, צו חסידים
בכלל ביי פיל פון אונזערע שעפער, האָט געשטערט אַפילו די יעניקע פון
זיי וואָס האָבן שוין דערזען דאָס ליכט פון חסידישן ראַמאַנטיזם, צו פאַר-
טיפן זיך אין אירע דרכים און זיי זיינען דעריבער געבליבן בלויז ביים
אויסערדעכען גלאַנץ און נישט אַריין אינעווייניק אין פאַלאַץ צו האָבן אַ
הנאה פון דער ליכט פון דער שכינה. דערפאַר האָבן זיי אויך נישט געקענט
באַגרייפן די הימל-הויכקייט פון אַ קאַצקער, וועלכער האָט זיך פאַרמאַסטן
בזון כסא חכבוד און ווי אַמאָל, משה, גערעדט צום כביכול ווי צו אַ גלייכן:
"דו מוזט... און אויב נישט...". אַ הויכקייט צו וועלכער קיינער פון זיין
דור איז נישט דערגאַנגען און זיי האָבן גיכער געזען אין אים — לויט זייער
"העכסט" השכלהשער השגה — אַ "נתפּקר" און אַ "קוצץ בנטיעות" וואָס
עס איז ממש לעכערלעך.

דער מחבר האָט זיך אויך באַמיט צו לאָזן רעדן יעדן פון די העלדן —
ווי ווייט מעגלעך — אויף זיין אייגנאַרטיקן לשון. ער האָט בפירוש נישט
געוואָלט געבן עפעס אַ דראַמאַטישע פאַרטראַכטונג, וואו די העלדן זאָלן
פאַראַדירן מיט צוגעטראַכטע כלאַמרשטע "הויכע" רייד, נאָר אַ שטיק לעבן
פון יענער צייט, ווען אונזערע זיידעס האָבן אויף זייער פשוט לשון גע-
קעמפט. יעדער אויף זיין שטייגער, וועגן די וועלט פראַבלעמען, וואָס בלייבן
אייביק. עס האָט גענומען פיל יאָרן צו פאַרשן אַט די דאָזיקע אייגנאַרטי-
קייטן, אָבער דער מחבר גלויבט, אַז עס איז געווען כדאי.

צ. ב.

פערזאנען:

ר' **מענדל מאָרגענשטערן פון קאַצק**. אין דער ערשטער סצענע פון ערשטן אַקט — **מענדל טאַמאַשאָווער**. שפּעטער בלויז „דער רבי“. אין ערשטן אַקט — אַ יאָר 40. אין צווייטן אַקט: אין דער ערשטער סצענע 47. אין צווייטער סצענע — אַ יאָר 48. אין דער ערשטער סצענע פון דריטן אַקט — אַ יאָר 51. אין צווייטער סצענע — אַ יאָר 70. אַ מיטל וואַקס, פּעסטיגעבויט. גרויסע ברעמען מיט אַ שוואַרצע באַרד און פּאות. אין דער דריטער סצענע פון דריטן אַקט — שוין גרוי.

ר' **איטשע-מאיר-אַלמער פון גער** — אין טעקסט, קורץ: **איטשע-מאיר**. ערשטן אַקט אַ יאָר 30. אין צווייטן אַקט — 38. אין דער ערשטער סצענע פון דריטן אַקט — אַ יאָר 41. אין דער צווייטער סצענע פון דריטן אַקט אַ יאָר 60. מיטל וואַקס מיט אַ קליינער שוואַרצע באַרד און פּאות. אין דער לעצטער סצענע, גרוילעך.

ר' **פייוויל דאַנציגער, דער גריצער רב** — אין טעקסט קורץ: „דער גריצער רב“. אין אויסזען און אין די יאָרן ענלעך צו איטשע-מאיר.

ר' **העניך הכהן פון אַלעקסאַנדער** — אין טעקסט קורץ: **העניך**. אין די זעלבע יאָרן און אויך אין אויסזען ענלעך צו די צוויי פריערדיקע; בלויז די באַרד און פּאות זיינען רויטלעכע.

ר' **יצחק קאַליש** — אין ערשטן אַקט, דער שוואַרצער יצחק. שפּעטער דער וואַרקער רבי. אַ יאָר 35, מיט שוואַרצע באַרד און פּאות.

ר' **מרדכי-יוסף ליינער, פון איזשביצע**. — אין טעקסט, קורץ: **מרדכי-יוסף**. אין סוף סצענע פון דריטן אַקט — דער איזשביצער רבי. מיטל וואַקס. רויטלעך. אין ערשטן אַקט — אַ יאָר 25. אין צווייטן אַקט — 33 און אין דער ערשטער סצענע פון דריטן אַקט — 36.

ר' **הירש טאַמאַשאָווער**. ברייטלעך געבויט. קליינע באַרד און פּאות. אין צווייטער סצענע פון ערשטן אַקט אַ יאָר 45. אין צווייטן אַקט — 53. אין ערשטער סצענע פון דריטן אַקט אַ יאָר — 56. אין דער צווייטער סצענע פון דריטן אַקט — 75. ער איז דעם קאַצקער רבינס נאָמן און הויזפאַרוואַלטער.

בערל חסיד. שמש ביים רבין.

הזקיה. } צווי פריינט. חסידים פון רבין.
שמואל-משה.

תמרל. באוואוסטע גבירטע און וואוילטעטיקע פרוי.

אליעזר פולטימקער. אַ רייכער ייד פון אַ יאָר 45. אַן אַנגעזענער חסיד.

יסכה. — אין ערשטן אַקט אַ יונג מיידל פון 18 יאָר. אין צווייטן אַקט — 28

יסכה. — אין ערשטן אַקט אַ יונג מיידל פון 18 יאָר. אין צווייטן אַקט — 26

סצענע פון דריטן אַקט — אַ יאָר 48. אין ערשטן אַקט און אין צווייטן

גיט די אַנגעטאָן אין מענערשע קליידער און הויזען מיט גשטיוול און

טראָגט אַ טיפן היטל אויפן קאָפּ.

יחיאַל-פּישל. — העניכס זון. אַ יאָר 20.

דאָקטאָר יוסף קאָך. — אין טעקסט, קורץ: דאָקטאָר קאָך. אין צווייטן

אַקט אַ יאָר 25. אין ערשטער סצענע פון דריטן אַקט — אַ יאָר 28. אין

דער צווייטער סצענע פון דריטן אַקט — 48 יאָר. מיטל וואַקס, מיט אַ

קורץ בערדל. געקליידעט אין אייראָפּעאישע קליידער.

חזהלע חלפן — דעם רבינס צווייטע פרוי. 25 יאָר צו דער חתונה. אין

צווייטער סצענע פון דריטן אַקט — 45 יאָר.

רהלע אַלטער — איטשע-מאירס פרוי און אַ שוועסטער פון חזהלע חלפן.

מיט 5 יאָר עלטער פון איר שוועסטער.

יאָרטישעווער רב — מיטל וואַקס פון אַ יאָר 40.

שמש פון פּשיסכער רבין.

ח ס י ב .

מ ש ה .

ז י ד ל .

פ י ו ו ש .

משה-מיכל ביאַלער.

משה וואַרקער.

אליעזר-בער פון גראַבעוויק. קורץ: אליעזר-בער.

שמואל נאשעלסקער.

ערשמער חסיד. צווייטער חסיד. דריטער חסיד. פערטער חסיד.

טאַמאַשאָווער רב. יונגעלייט, יונגע איזשביצער חסידים. בעלי בתים.

מענער. פרויען. קינדער. שטימען.

צייט און אָרט פון די האַנדלונגען :

ערשטער אָקט : ערשטע סצענע :
אין פשיטכע — אלול, פון יאָר תקפ"ז. (סעפטעמבער 1828).

ערשטער אָקט : צווייטע סצענע :
אין טאַמאַשאָוו — צוויי יאָר שפּעטער.

צווייטער אָקט : ערשטע סצענע :
אין קאַצק. — 5 יאָר שפּעטער.

צווייטער אָקט : צווייטע סצענע :
אין קאַצק. — נאָך אַ יאָר שפּעטער.

דריטער אָקט : ערשטע סצענע :
אין קאַצק. פרייטיק צו נאַכט פרשת תולדות פון יאָר תקצ"ט. (נאוועמ-
בער 1839).

דריטער אָקט : צווייטע סצענע :
אין קאַצק. דאָנערשטיק, כ"ב שבט, תרי"ט (יאַנואַר 1859).

ג ע ז א נ ג ע ן :

- (1) דער קאַצקער ניגון.
 - (2) וואו וואוינט דער אייבערשטער.
 - (3) דער וואורקער ניגון.
 - (4) דער איזשביצער ניגון.
 - (5) אַמאַר מאטשעק (פויליש-יידיש ליד).
 - (6) ידיד נפש (קאַבאליסטיש ליד).
 - (7) אל מסתתר (קאַבאליסטיש ליד).
 - (8) יה רבון.
 - (9) גערער ניגון (אַן ווערטער).
- (אַלע לידער צום סוף פון בוך. — די נאָטן פון די לידער — ביים מחבר.)

פ ר א ל א ג

א) גריפע חסידים קומט אָן אין טעאָטער רעכטס פון פּובליקום, זינגענדיק דעם קאַצקער ניגון. פון פּאַרענט גייט ר' משה, וועלכער פירט אָן מיט דער קאַפעליע. נאָך אים גייען עטלעכע רייען פון חסידים, צו דריי אין אַ ריי. אַפט האַלט דער מיטעלסטער זיינע הענט אויף די אַנדערע'ס אַקסלען. נאָך זיי גייען נאָך עטלעכע יונגעלייט, וואָס קומען דאָס ערשטע מאל צום רבין. זיי מוזן דערפאַר טראָגן אַנדערעס פעקלעך. ר' משה זינגט און אַלע העלפן אים אונטער.)

משה : (זינגט) קיין קאַצק פּאַרט מען נישט.

אַלע : קיין קאַצק פּאַרט מען נישט.

משה : קיין קאַצק גייט מען.

אַלע : קיין קאַצק גייט מען.

משה : קאַצק איז במקום המקדש.

אַלע : קאַצק איז במקום המקדש.

משה : קיין קאַצק מוז מען עולה רגל זיין.

אַלע : עולה רגל זיין!

משה : רגל איז דער טייטש אַ יום־טוב.

אַלע : רגל איז דער טייטש אַ יום־טוב.

משה : אַז מען גייט קיין קאַצק איז אַ יום־טוב.

אַלע : אַז מען גייט קיין קאַצק איז אַ יום־טוב.

משה : (פּריילעך) גוט יום־טוב! גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

אַלע : גוט יום־טוב! גוט יום־טוב! גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

משה : אַז חסידים גייען קיין קאַצק, איז אַ גרויסער יום־טוב.

אַלע : אַז חסידים גייען קיין קאַצק, איז אַ גרויסער יום־טוב.

א) צווייטע גרופע חסידים קומט אָן אין טעאָטער לינקס פון פּובליקום אויפן זעלבן אופן ווי די פון רעכטס. זיי זינגען די צווייטע סטראָפּע פון קאַצקער ניגון. דער אַנפירער פון דער קאַפעליע איז ר' זיידל. אַלע זינגען איצט צוזאַמען.)

זיידל : (זינגט) קיין קאַצק פּאַרט מען נישט.

אלע : קיין קאצק פארט מען נישט.
זיידל : קיין קאצק גייט מען.
אלע : קיין קאצק גייט מען.
זיידל : קאצק איז במקום המקדש.
אלע : קאצק איז במקום המקדש.
זיידל : קיין קאצק מוז מען עולה רגל זיין.
אלע : עולה רגל זיין!
זיידל : רגל איז דער טייטש א פוס.
אלע : רגל איז דער טייטש א פוס.
זיידל : דינען גאט מיט די פיס.
אלע : דינען גאט מיט די פיס.
זיידל : טאנצענדיק!
אלע : טאנצענדיק!

(ר' זיידל דרייט זיך אויס צו די חסידים, זינגט און טאנצט, א טייל חסידים נעמען זיך אן ביי די הענט און טאנצן מיט התלהבות. אַנדערע פּאָטשן צו מיט די הענט און זינגען.)

זיידל : הולא, לא-לא, הולא, לא-לא.
אלע : הולא, לא-לא, הולא, לא.

(ר' זיידל און ר' משה חזרו איבער דאָס זעלבע, און די חסידים נאָך זיי, און אַלע טאָנצן מיט באַגייסטערונג.)

זיידל : אַז חסידים גייען קיין קאצק, גייט מען מיט אַ טאַנץ!

אלע : אַז חסידים גייען קיין קאצק, קייט מען מיט אַ טאַנץ!

(פון מיטן פון פובליקום קומט אן אין טעאָטער אַ דריטע גרופע פון חסידים אויפן זעלבן אופן וואָס די צוויי פריערדיקע גרופן. זייער אַנפירער איז ר' פייוויש. זיי זינגען די דריטע סטראָפּע פון קאצקער ניגון.)

פייוויש : (זינגט) קיין קאצק פארט מען נישט.

אלע : קיין קאצק פארט מען נישט.

פייוויש : קיין קאצק גייט מען.

אלע : קיין קאצק גייט מען.

פייוויש : קאצק איז במקום המקדש.

אלע : קאצק איז במקום המקדש.

פייוויש : קיין קאצק מוז מען עולה רגל זיין.

אלע : עולה רגל זיין!

פייוויש : רגל איז דער טייטש א געוואוינהייט.

אלע : רגל איז דער טייטש א געוואוינהייט.

פייוויש : מען מוז זיך געוואוינען צו דינען גאט.

אַלע : מען מוז זיך געוואוינען צו דינען גאָט.

פיוויש : זינגענדיק!

אַלע : זינגנדיק!

פיוויש : (דרייט זיך אויס צו די חסידים, זינגט מיט התלהבות) שיר

מזמור, מזמור, מזמור שיר! מזמור שיר, שיר מזמור!

אַלע : שיר מזמור, מזמור שיר! מזמור שיר, שיר מזמור!

(ר' פיוויש און די חסידים חזרו דאָס איבער עטלעכע מאל).

פיוויש : אַז חסידים גייען קיין קאָצק, גייט מען מיט געזאַנג!

אַלע : אַז חסידים גייען קיין קאָצק, גייט מען מיט געזאַנג!

(אַלע גרופן מיט זייערע פירער אָפ).

ערשטער אָקט

ערשטע טצענע

א) גרויס בית המדרש פון רבי שמחה בונם פון פשיסכע. צו לינקס — אן אַרון קודש, פאַרן אַרון קודש אן עמוד מיט אַ „שויתי“. גיט ווייט פון דאַרטן, אַ באַלעמער איי בערגעדעקט מיט אַ בלויען פלושענעם צודעק וואָס איז אַרומגעזוימט מיט גאַלדענע טאַש מעס. צוויי פראַסטע, לאַנגע טישן מיט לאַנגע בענק זיינען אויסגעשטעלט ביי דער וואַנט פון לינקס צו רעכטס. אין ווינקל לינקס איז אַ שאַנק מיט ספרים, איבערהויפט גמרות. רעכטס איז דער הויפט־אַריינגאַנג. גיט ווייט פון דער טיר אין ווינקל ביי דער וואַנט — אַ כּוּר, און דערנעבן — אַ שמוציקער האַנדטוך. אַ ביסל ווייטער רעכטס — אַ טיר צום פּאַליש. יונגע חסידימלעך דרייען זיך אַרום אַרויף און אַראָפּ און זינגען: „ידיד נפשׁ, אַב הרחמים“. אַלע זיינען אַנגעטאַן עלעגאַנט, איבערהויפט זיינען ביי זיי פאַרפּוצט די באַרד און פּאות. אַנדערע זיצן ביי די טישן און לערנען גמרא מיט אַ ניגון. עס דרייען זיך אַרויף און אַראָפּ דריי פון די אַנגעזעענע פון פשיסכער הויף: ר' איטשע־מאיר אַלטער פון גער, ר' חנוך העניך הכהן פון אַלעקסאַנדער און ר' פייוויש דאַנ־צינער, גריצער רב. זיי זיינען פאַרטיפּט אין אַ שמועס אין לערנען.

יאַרטשעווער רב: (קוקט זיי נאָך אַ שטיקל צייט און ענדלעך שטעלט ער זיי אָפּ): זייט מיר מוחל, אפשר קענט איר מיר עפעס קלאַר מאַכן?
גריצער רב: ווער זיינט איר?

יאַרטשעווער רב: איך בין דער יאַרטשעווער רב, אַבער, רופּט מיך פשוט ר' יאַסל פון יאַרטשעוו. איך בין אַ מתנגד. אַבער כּהאַב געהערט ווי מענטשן רייזן אַ סך פון פשיסכער רבי, ר' שמחה בונם און פון פשיסכער חסידות. מען האָט מיר געזאָגט, אַז עס קערן זיך דאָ ממש וועלטן. בין איך געקומען אַהער צו זען, מיט מיינע אייגענע אויגן וואָס דאָ קומט פאַר און טאַקע אויך עפעס צו לערנען, אַבער איך בין שוין דאָ אַ קימא לן פון פינף טעג און כּהויב גיט אָן צו וויסן וואָס איר ווילט אַזוינס? דעם רבין האָב איך גיט געזען, ווייל ער איז קראַנק. קענט איר מיר אפשר זאָגן וואָס עס איז אַזוינס פשיסכער חסידות? וואָס טוט איר אַזוינס אויף? איך האָב שוין גערעדט מיט אַ סך חסידים און זיי געבעטן, אַז זיי זאָלן מיר דאָס געבן צו פאַרשטיין, זיי האָבן מיר עפעס געזאָגט, אַבער עס קלעפט זיך גיט. איך

הויב נישט אן צו פארשטיין א ווארט פון דעם וואס זיי זאגן. נו, האָב איך זיך נאָכגעפרעגט, ווער עס זיינען דאָ די סאַמע קאַרפּען-קעפּ, האָט מען מיר אָנגעוויזען אויף אייך. האָב איך ביי מיר אָפּגעמאַכט צו בעטן אייך, אַז איר זאָלט עס מיר געבן צו פאַרשטיין. איך ווייס גוט ווער איר זייט. איך קען אייך אַלע. איר זיינט ר' פייוויש דאַנציקער, גריצער רב (גיט אים שלום עליכם). כ'ווייס, אַז איר זיינט אַ גדול בתורה; כ'קען אויך אייך, ר' איטשע מאיר פון גער (גיט אים אויך שלום עליכם). איר זיינט ר' משה חלפּנס איי-דעם און כ'ווייס אַז איר האָט אַ שאַרפּן מוח. מען האָט מיר אַפּילו אַמאַל נאָכגעזאָגט אַ פּשטל פון אייך, איז עס מיר שטאַרק געפּעלן. אויך אייך קען איך, ר' חנוך העניך הכהן פון אַלעקסאַנדער (גיט אים אויך שלום עליכם). איך ווייס וועגן אייך, אַז איר זיינט אַ גרויסער צדיק. נו, אפשר וועט איר אַלע דריי מיר זאָגן וואָס עס איז אַזוינס דאָס פּשיסכער חסידות?

איטשע מאיר: יארטשעווער רב, און וואָס האָט איר אַזוינס געזען אין פּשיסכע דורך דער צייט וואָס איר זיינט דאָ?

יארטשעווער רב: כ'האָב געזען אַ סך זאַכן, אָבער כ'האָב מורא צו

רעדן.

איטשע מאיר: רעדט, רעדט, יארטשעווער רב האָט קיין מורא ניט!

אין פּשיסכע האָט מען ליב דעם אמת!

יארטשעווער רב: (קווענקלנדיק זיך) נו, כ'האָב געזען אַז איר זיינט

פּריילעכע מענטשן. מען טרינקט דאָ אַ סך יי"ש, כאַטש שיכור ווערט מען ניט און מען גייט דאָ אַרום כסדר און מען זינגט; כ'ווייס שוין אויך אַז דאגהנען טאָר מען דאָ ניט און אַז טאַמער ברעכט זיך עמעצער די הענט פאַרוואַרט, זאָגט מען אים גלייך אַז דאָס איז עצבות, און אַז עצבות איז ער-גער ווי דינען דער עבודה זרה.

גריצער רב: נו, איז דאָס אַלץ שלעכט?

יארטשעווער רב: חס ושלום! אָבער...

איטשע מאיר: אָבער וואָס?

יארטשעווער רב: (קווענקלט זיך) אָבער דאָס וואָס איר לאָזט איבער

ווייב און קינדער אויף הפקר? דאָס וואָס איר דרייט זיך דאָ אַרום און מוח'ט זיך זינגענדיק, בעת אייערע ווייבער און קינדער אין דער היים גייען אויס פון הונגער...

איטשע מאיר: (צעלאַכט זיך) אַזוי! זיי גייען געבעך אויס פון הונגער!

(סאַרקאַסטיש) נו, אויב אַזוי דאַרף מען טאַקע גלייך פאַרן אַ היים האקן האַלץ פאַר זיי.

העניך: און וואָס נאָך האָט איר געזען דאָ, וואָס עס טויג נישט?

יארטשעווער רב: וואָס נאָך? איך וויל אייך עפעס פּרעגן, ר' העניך.

כ'האָב געזען, אַז איר האָט אַרום זעקס אַ זייגער פאַרנאַכט ערשט

אָנגעטאָן טלית און תפילין און זיך געשטעלט דאָוונען שחרית. נו, פרעג איך אייך, איז דאָס אַזוי ריכטיק? און וואָס איז מיט דעם דין וועגן זמן תפילה? מעג מען דאָוונען שחרית אַזוי שפעט? און אַז איר דאָווענט שחרית פאַרנאַכט, ווען דאָוונט איר שוין מנחה? און ווען מעריב? זאָגט מיר, כ'בעט אייך, איז דאָס פשיסכער חסידות?

מענדל טאַמאַשאָווער (קומט אַרײַן מיט גיכע טריט און מיט אַ שאַרפן בליק אין די אויגן).

איטשע-מאיר: (דערזעט אים, צו אַלט) מענדל איז דאָ! (רופט אים) מענדל! מענדל!

גריצער רב: מענדל וועט אים ענטפערן.

העניך: טאָקע, זאָל מענדל אים ענטפערן!

מענדל טאַמאַשאָווער: (קומט צו, קוקט אָן דעם יאַרטשעווער רב,

בייזלעך) וואָס איז געשען?

איטשע מאיר: מיר טענהן זיך דאָ אויס מיט אַ מתנגד. ער איז דער

יאַרטשעווער רב (ווייזט אויף אים) ער וויל וויסן וואָס פשיסכער חסידות איז אַזוינס, דער עיקר וויל ער וויסן, פאַרוואָס מיר דאָוונען שפעט שחרית. פאַר-

וואָס מיר זיינען עובר אויף זמן תפילה? אפשר ווילסטו אים ענטפערן?

מענדל טאַמאַשאָווער: (וואַרפט בייזע בליקן אויף יאַרטשעווער רב):

יאַרטשעווער רב, איר קענט דאָוונען?

יאַרטשעווער רב: (דערשראָקן) וואָס מיינט איר?

מענדל טאַמאַשאָווער: (מיט אַ געשרי) איך האָב דאָך אייך עפעס

געפרעגט? איר קענט דאָוונען?

יאַרטשעווער רב: (נערוועז) וועלכער ייד קען דאָס נישט דאָוונען?

מענדל טאַמאַשאָווער: אַזוי! (שטורמיש) און וועלכער ייד קען דאָס

יאַ דאָוונען? וואָס הייסט ביי אייך דאָוונען? אויפמישן דעם סידור און זאָגן.

אַבי געזאָגט, דאָס הייסט ביי אייך דאָוונען? (הויך) דאָוונען מיינט, אַז מען

זאָל וויסן, אַז מען גייט זיך שטעלן פאַרן מלך מלכי המלכים; דאָוונען, הייסט,

אַז דאָס האַרץ, דער קאָפּ און אַלע אברים זאָלן דאָוונען, אַזוי ווי אין פסוק

שטייט: „כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך“. אַלע מיינע גלידער זאָלן רעדן

צו גאָט. נו, צו זאָגן דאָוונען דאַרף מען האָבן הכנות, מען קען נישט דאָס

מאַכן אויפן שפרונג! (שרייט אויס שטורמיש) גיין! מען קען נישט דאָוונען

אויפן זייגער! (לויפט איבערן בית המדרש, קומט צוריק, כאַפט אָן דעם יאר-

טשעווער רב ביי די לאַצן פון מאַנטל) איר ווייסט וואָס עס הייסט דאָוונען?

ביים דאָוונען דאַרף מען האָבן דרייערליי אופנים פון אהבה. דריי וועגן פון

ליבשאַפט: מען דאַרף האָבן אהבת המקום, אהבת ישראל און אהבת התורה.

מען דאַרף האָבן אַ ליבשאַפט צו גאָט, וואָס זאָל ברענען אין אַלע ביינער;

מען דאַרף האָבן אַ ליבשאַפט צו יידן, אַז מען זאָל זיין גרייט יעדע מינוט

זיך מקריב צו זיין פארן כלל ישראל און מען דארף האבן א ליבשאפט צו דער תורה, אז עס זאל ציען צו איר ווי א חתן צו א כלה. נו, יארטשעווער רב, זאגט מיר, קען מען דאס אלץ טאן אויפן זייגער? (טרייסלט אים ווי א לבל) איר הערט יארטשעווער רב, אין פשיסכע איז דא נשמה, אבער ניט קיין זייגער. איר פארשטייט, מיר האבן דא ניט קיין זייגער! (לאזט אפ זיינע לאצן).

יארטשעווער רב: (נערוועז) כ'האב גארנישט געמיינט, ר' מענדל, כ'האב בלויז געפרעגט, כ'האב נאר בלויז געפרעגט.

מענדל טאמאשאווער: (לויפט הין און צוריק איבערן בית מדרש, שטעלט זיך אפ ביי א טיש, וואו עס זיצן און לערנען א גרופע יונגעלייט און רופט אויס): משה מיכל ביאלער! (ער הויבט זיך אויף) שמואל נאשעלסקער! (ער הויבט זיך אויף) אליעזר-בער פון גראבעוויץ! (הויבט זיך אויף) איר זעט דארט יענעם ייד, דעם מתנגד (ווייזט אן אויפן יארטשעווער רב) ער איז דער יארטשעווער רב! ער וויל וויסן וואס אזוינס פשיסכער חסידות איז? גו, גייט אהין צו אים, לערנט מיט אים פשיסכער חסידות.

(מענדל צוזאמען מיט איטשע מאיר, העניך און דער גריצער רב גייען אפ אין אן אנדער ווינקל וואו זיי שמועסן און לערנען).

משה מיכל ביאלער: (צום יארטשעווער רב): ר' ייד, קודם כל דארפט איר שיקן נאך א קווערטל בראנפן.

אליעזר-בער פון גראבעוויץ: א קווארט בלויז? אזוי וואלוול? א מתנגד דארף געבן צוויי קווארט י"ש.

שמואל נאשעלסקער: איך וועל נישט נעמען ווייניקער ווי דריי! (צום יארטשעווער רב) יארטשעווער רב, גיט אהער געלט!

יארטשעווער רב: וואס פאר א געלט?

שמואל נאשעלסקער: פאר י"ש!

יארטשעווער רב: פאר י"ש? וואס עפעס אין מיטן דעריגען י"ש? וואס איז אויף אייך די שמחה?

שמואל נאשעלסקער: די שמחה איז וואס איר זיינט אין פשיסכע. ביי פשיסכער חסידים איז אלע מאל א שמחה! עס איז א שמחה וואס מען קען דינען דעם רבוננו של עולם. נו, גיט שוין אהער די פאר גראשן.

יארטשעווער רב: איך וויל ניט טרינקען!

משה-מיכל ביאלער: (צעלאכט זיך) ער וויל נישט טרינקען! נו, חברה, איר ווייסט דאך וואס מען דארף טאן.

שמואל נאשעלסקער: יארטשעווער רב, איר גיט געלט, צי איר גיט

נישט?

יאָרמטשעווער רב : איך האָב דאָך אייך שוין געזאָגט, אַז איך וויל נישט טרינקען!

שמואל נאַשעלסקער : אַזוי! (קרימט אים נאָך) איר ווילט נישט טרינקען, אָבער מיר ווילן טרינקען! הערט ר' ייד, אַזוי ווי איר זיינט אַ רב ווילן מיר נוהג כבוד זיין מיט אייך. איר זאָלט וויסן, אַז פאַר אַזאַ זאָך קריגט מען ביי אונדז אַ משכנתא, איר פאַרשטייט? נו, מאַכט עס גיכער, נעמט אַרויס דאָס בייטעלע און דערלאַנגט די פאַר גראַשן אויף ייִש!

יאָרמטשעווער רב : וויפל מאַל האָב איך אייך שוין געזאָגט, אַז איך וויל נישט טרינקען.

משה-מיכל ביאַלער : (גיט אַ וואונק צו דער חברה), נו, וואָס שטייט איר? אַ משכנתא! (חברה כאַפן דעם יאָרמטשעווער רב, לייגן אים אויפן טיש, גרייט אים אַריינצוצימבלען אין הינטערשטן טייַל).

יאָרמטשעווער רב : (מיט אַ וויינענדיק קול) כ'בין אַ ייד אַ חלוש. האָט רחמנות! הערט אויף! כ'זעל אייך געבן! לאַזט מיך אַראָפּ! (מען נעמט אים אַרונטער פון טיש. יאָרמטשעווער רב נעמט אַרויס דאָס בייטעלע און שלעפט אַרויס פון דאָרט דריי גרויסע פוילישע צענערט) אַט האָט איר אַ גילדן, אַ גאַנצן גילדן!

שמואל נאַשעלסקער : וואָס ציילט ער דאָרט דער מתנגד? (רייט אַרויס דאָס בייטעלע פון זיינע הענט, רופט) משה-מיכל!

משה-מיכל ביאַלער : וואָס איז?

שמואל נאַשעלסקער : אַט האָסטו דאָס בייטעלע מיט געלט, לויף און ברענג ייִש פאַרן גאַנצן געלט! הערסט!

יאָרמטשעווער רב : (פאַרזאָרגט) אָבער כ'זעל דאָך ניט האָבן אויף הוצאות אַ היים.

שמואל נאַשעלסקער : דאָ זאָרגט מען זיך נאָר אויף הוצאות צו קומען צום רבין און נישט אויף צו פאַרן אַהיים.

(משה-מיכל קומט באַלד צוריק מיט פלעשלעך ייִש; זיי גיסן אַן פולע גלעזער, טרינקען לחיים. דערנאָך נעמען זיי אַריין דעם יאָרמטשעווער רב אין מיטג, טאַנצן און זינגען):

ידיד נפש, אַב הרחמים

נפשי חולה אהבתך

אנא אל רפא נא לה

בהראות לה נועם זיוך.

(חברה שטעלט זיך אַפּ. יאָרמטשעווער רב דרייט זיך גיך אַרויס פון אַלע און אַנטלויפט.)

מרדכי-יוסף : (לויפט אריין אין בית המדרש מיט אן אימפעט) דעם רבין איז ערגער געוואָרן. דער דאָקטאָר איז נאָר וואָס אַרויס. ער האָט געזאָגט, אַז דער רבי איז אַ חולה מסוכן.

משה-מיכל ביאלער : לאָמיר זאָגן תהלים. (נעמט אַ תהלים וואָס ליגט אויפן בעלעמענער, הויבט אָן זאָגן) אשרי האיש אשר ...

מענדל טאמאשאַווער : (שטורמיש) וואָס בלעקעט ער דאָרטן? וואָס עפעס פאַר אַ תהלים פלוצלונג?

משה-מיכל ביאלער : דער רבי איז זייער קראַנק.

מענדל טאמאשאַווער : (מיט כעס) נו איז וואָס? דאָרפן מיר דערפאַר ווערן יידענעס? אפשר גייען אויפן בית עולם און רייסן קברים? צי האָט דוד המלך געמאַכט דעם תהלים פאַר אַ סגולה צו בויך-ווייטיק?

מרדכי-יוסף : אָבער, מענדל, מען דאַרף דאָך בעטן צו גאָט פאַרן רבינס געזונט.

מענדל טאמאשאַווער : (סאַרקאַסטיש) בעטן, שמעטן. (שטורמיש) מיינסטו טאַקע, אַז דער רבוננו של עולם איז אַ יידענע? עפעס ביי זיי איז אַלץ אַזוי פשוט; ווערט עמעצער קראַנק, זאָגט מען אַ פאַר קאַפיטלעך תהלים און פאַרטיק.

מרדכי-יוסף : איך זע נישט קיין שום שלעכטס אין דעם! וואָס קען זיין שלעכט ווען יידן זיינען מתפלל?

מענדל טאמאשאַווער : (קאָכט זיך) איך האָב פיינט אַזעלכע תפילות. איך האָב פיינט ווען מען דרייט גאָט אַ ספּאַדיק וועגן געזונט, וועגן פרנסה, וועגן קינדער! צו גאָט דאַרף מען קומען מיט העכערע ענינים, מ'דאַרף בעטן צו אים, אַז מען זאל פאַרשטיין זיינע וועגן, זיין גרויסקייט! אַט דאָס פאַר-שטיי איך, אָבער נישט תפילות וועגן קאַרטאָפליעס! (שטורמיש) מאַכט נישט פון בית מדרש שניידערישע שול; כ'האָב פיינט נאַרישע שטיק! זאל יעדער איינער בעטן גאָט, פאַרן רבין, אויף זיין אופן. (טאָן ענדערנדיק) איך וועל לערנען אַ בלאַט גמרא! (זעצט זיך אַוועק לערנען מיט אַ גמרא ניגון).

תמרל : (אָנגעטאָן אין אַ שוואַרץ זיידן קלייד, מיט אַ רויט זיידן טיכל אויפן קאָפּ, באַווייזט זיך ביי דער טיר. זי קוקט זיך אַרום) גוט מאַרגן יידן, כ'האָב געהערט אַז דער רבי איז קראַנק, בין איך געקומען אַהער.

בערל חסיד : (וועלכער האַלט אינמיטן צורעכט מאַכן דעם הענג-לייכ-טער, דערזעט זי); תמרל! וואָס מאַכט איר? (גייט צו צו איר).

גריצער רב : (דערזעט תמרלן, גייט אַוועק פון דער גרופע, וואו ער, איטשע-מאיר און העניך האָבן געשמועסט, און גייט צו צו איר); וואָס מאַכט איר תמרל?

איטשע-מאיר און העניך (קומען אויך צו ביידע): וואָס מאַכט איר תמרל?

תמרל: אַ דאַנק דעם אויבערשטן. אָבער כ'האַב געהערט אַז דער רבי ר' בונם איז אַזוי שלאָף.

איטשע-מאיר: השם ירחם.

העניך: דער רבונג של עולם זאל העלפן.

גריצער רב: וואָס הערט זיך עפעס אויף דער וועלט, תמרל?

תמרל: מיין מאַן און איך באַמיען זיך איצט אַפצושאַפן די נייע גזירות.

עס וועט קאָסטן אַן אוצר, אָבער עס איז כדאי! אויף צו ראַטעווען יידן פון אַ

צרה איז אַלץ כדאי! אַ טייער פּאָלק יידן! אַ טייער פּאָלק!

איטשע-מאיר: דער רבונג של עולם זאל גאָר שטאַרקן אייערע הענט.

איר זיינט דאָך אַ צדקת.

תמרל: איך בין אַ פשוטע יידענע. איך טו וואָס איך קען! איך האָב

נאָך דאָ עפעס צו טאָן! כ'וועל אייך זען שפעטער. (דרייט זיך אַוועק פון זי.)

(איטשע-מאיר, העניך און גריצער רב גייען צוריק צום פריערדיקן פּלאַץ

און שמועסן ווייטער אין לערנען).

משה-מיכל ביאַלער: (צו משה וואורקער) דו וועסט באַלד עפעס זען!

תמרל וועט זיך איצט פרעגן אויפן שוואַרצן יצחק. כ'קען זיך וועטן דערויף.

משה וואורקער: (מיט אַ ווידערווילן) נו, און אַז זי וועט זיך פרעגן

איז וואָס? עס איז חס ושלום ביי איר דערביי גישטאָ קיין שום שלעכטער

געדאַנק.

תמרל: (צו בערל חסיד) וואו איז ר' יצחק וואורקער?

משה-מיכל ביאַלער: וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

משה וואורקער: שווייג, בעסער!

בעריל חסיד: (צו תמרל) ער זיצט אין פּאָליש און לערנט, ער האָט

מיך אָבער געבעטן אַז כ'זאל קיינעם צו אים נישט צולאָזן.

תמרל: (לעצט זיך גיין צום פּאָליש).

בערל חסיד: תמרל גייט נישט אַרײַן, עס פּאַסט נישט! אַן אשה!

תמרל: (שמייכלט) פאַר תמרלן פּאַסט אַלץ! תמרלן וועט קיינער נישט

חוּשד זיין! (זי גייט אַרײַן אין פּאָליש).

משה-מיכל ביאַלער: (צו משה וואורקער) זי איז אַרײַן צו אים אין

פּאָליש.

משה וואורקער: (בייז) טאָ איז וואָס? דו וויסט ווער תמרל איז? דו

וויסט וואָס פאַר אַ צדקת זי איז און וואָס זי טוט אַלץ פאַר יידן? וויסטו,

אַז נאָכדעם ווי די קאַזאַקן האָבן פאַרכאַפט וואַרשע און אויסגעהרגעט אַזוי

פיל יידן, האָט תמרל געפּוועלט ביי איר שווער ר' שמואל זביטקאווער, אַז

ער זאל אַוועקשטעלן צוויי פעסער מיט געלט: איינס מיט גאַלד־שטיקלעך און דאָס צווייטע מיט זילבער, אויף אויסצולייזן די יידן און ער האָט אזוי געטאָן. נאָך מער, ער האָט אויסגערוּפֿן, אַז ווער עס וועט אים ברענגען אַ זילבער־דיקן יידן, וועט קריגען אַ גאַלד־שטיקל, און פֿאַר אַ טויטן יידן — אַ זילבער־נעם טאַלער, און וויסטו אויך, אַז ביידע פעסלעך זיינען אויסגעליידיקט גע־וואָרן איבערן טאַג, און אַז אַזוי אַרום האָט זי אָפּגעראַטעוועט פיל יידן פון טויט און די אומגעקומענע יידן האָט מען געבראַכט צו קבר ישראל. אַט דאָס האָט תּמרל געטאָן! און נאָך וואָס מיינסטו קומט זי איצט צו ר' יצחק וואורקער? — אַלץ וועגן העלפֿן יידן! תּמרל איז באַוואוסט מיט איר ליב־שאַפט צו יידן.

משה־מיכל ביאַלער: (טאָקאַסטיש) דערווייל ווייס איך נאָר פון איר ליבשאַפט צו איין יידן.

משה וואורקער: (לויפט צו און לאַזט אים אַראָפּ אַ פֿאַטש) שייגעץ! עזות־פנים! ווי אַזוי האָסטו די העזה אַזוי צו רעדן! דרך ארץ פֿאַר ר' יצחק וואורקער! דרך ארץ פֿאַר תּמרל!
(יצחק וואורקער און תּמרל קומען אַרויס פון פֿאַליש).

משה וואורקער: (רופט) יצחק וואורקער, תּמרל, קומט אַהער! לאַמיר טרינקען אַ גלעזעלע משקה!

(יצחק וואורקער און תּמרל גייען צו און טרינקען לחיים. אַלע חסידים זינגען צוזאַמען. „וואו וואוינט דער אייבערשטער“.)

מרדכי־יוסף: (שרייט אויס הויך) שווייגט! ס'איז אַ חרפה, כ'לעבן, דער רבי איז אַזוי קראַנק און דאָ זינגט מען גאָר!

מענדל טאַמאַשאַווער: (שטורמיש) וואָס ווילסטו פון זיי? זאָלן זיי זינגען! מען קען פּוועלן ביים רבּונו של עולם דורך זינגען מער ווי דורך טרערן!

(דאָס געזאַנג ווערט איבערגעריסן. די יונגעלייט זעצן זיך צוריק אַוועק ביי די טישן און לערנען. תּמרל און יצחק וואורקער גייען אַוועק אין אַ זייט, פֿאַרטיפּט אין אַ שמועס.)

תּמרל: ר' יצחק, כ'וויל איר זאָלט זיין ביי מיר אין הויז. כ'זועל פֿאַר אייך אַוועקשטעלן צוויי פעסלעך מיט גאַלד־שטיקלעך און איר טוט מיט זיי וואָס איר ווילט, טיילט זיי אויס צו תּלמידי חכמים, צו סתּם יידן, צו יעדן איינעם וואָס איז אין אַ עת צרה. איר וועט מיר נישט דאַרפֿן אָפּגעבן קיין שום דין והשבּון. כ'ווייס, אַז גאָט האָט מיר נישט געגעבן קיין פֿאַרמעגן צו פֿאַרשאַפֿן דערמיט פֿאַרגעניגען בלוז זיך אַליין, וואָרום פֿאַרוואָס קומט עס מיר? ווער בין איך דאָס, אַז גאָט זאל מיר געבן אַזוי פיל געלט? — ניין, כ'בין נאָר אַ שליח, אַ שומר פּונעם געלט, מער נישט. גאָט האָט מיר גע־

געבן, כ'זאל קענען געבן אנדערע. נישט אזוי ר' יצחק? נו, ווער ווייס נאך בעסער וואס צו טאן מיטן געלט, ווי איר.

יצחק וואורקער : אבער איך קען נישט אוועקפארן פון דאנען.
תמרל : פארוואס?

יצחק וואורקער : ווייל עס איז דא קיינער נישטאָ צו העלפן אַ יידן. דער רבי איז קראַנק און עס קומען אַהער יידן און האָבן נישט צו וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן. עס קומט, למשל, אַ ייד וואָס דאַרף פּרנסה, און וויל, אַז מען זאָל פאַר אים בעטן צום רבּונו של עולם; אָדער עס קומט אַ ייד וואָס דאַס ווייב איז ביי אים קראַנק, רחמנא לצלן; צי אַ קינד, חלילה, איז קראַנק, און דער ייד וויל אַז מען זאָל דערפאַר תּפילה טאָן; אָדער עס קומט אַ ייד וואָס האָט נישט קיין קינדער, און וויל מען זאָל בעטן פאַר אים, אַז ער זאָל האָבן אַ בן זכּר; צי עס קומט איינער וואָס עס האָלט זיך ביי אים נישט קיין קינדער; צי עמעצער דאַרף אַן עצה אין געשעפטס־זאַכן; צי עס קומט אַ ייד וואָס מען האָט אים געמסרט, און ער האָט מורא ער זאָל נישט דאַרפן גיין אין געפאַנגעניש, די אַלע יידן בלאַנקען זיך דאָ אַרום און עס איז נישטאָ קיינער וואָס זאָל זיך אָפּגעבן מיט זיי.

תמרל : און וואָס איז מיט איטשע־מאירן, מיט מענדל טאַמאַשאָווער, מיטן גריצער רב, אָדער מיט יוסף־מרדכי איזשביצער. זיי זיינען דאָך אַלע יונגעלייט מיט שאַרפע קעפּ?

יצחק וואורקער : אַט דאָס איז דאָך די צרה! זיי האָבן טאַקע שאַרפע קעפּ, אָבער די קעפּ זיינען פאַרטאָן אין עולמות עליונים, און אַן דעם פּראַסטן יידן פאַרגעסט מען. אַט זעט, אַט איז מענדל טאַמאַשאָווער, ער איז פייער און פּלאַם. אזוי איז אויך איטשע־מאיר, אַן עלוישער קאַפּ, אזוי אויך מרדכי־יוסף פון איזשביצע און אזוי אַלע. שטייען זיי אָפּ גאַנצע טעג און שמועסן אין לערנען אָדער אין חסידות; מען שוועבט אין די עולמות העליונים און אַז עס קומט אַ ייד און דאַרף עפעס, האָט ער זיך נישט צו וועמען צו ווענדן.

תמרל : טאָ, וואָס קענט איר דאָ העלפן?

יצחק וואורקער : העלפן קען איך קיין סך נישט. אָבער מקרב זיין אַ יידן קען איך יאָ. איך קען אים אויסהערן, זאָגן אים אַ פאַר גוטע ווערטער. אַמאָל מתפלל זיין פאַר אים, אָדער געבן אים אַן עצה. עס ווערט אים דערפון גרינגער אויפן האַרצן, און דער עיקר — ווען ער פאַרט אַהיים, ווייס ער אַז ער איז נישט געפאַרן צום רבּין אומזיסט.

תמרל : און וואָס איז וועגן כלל ישראל, ר' יצחק? עס זיינען דאָך איצט דאָ אזוי פיל גזירות אויף יידן?

יצחק וואורקער : געוויס, תמרל. אָבער יעדער ייד איז חשוב ביי גאָט. יעדער איד איז אַ גאַנצע וועלט. יעדער ייד איז בבחינת משיח. יעדער ייד

קען אויסלייזן די וועלט. איך האָב ליב יידן, תמרל. איך קען אויסקושן יעדן ייד, וואָס פאַר אַ טייער פּאַלק יידן זיינען!

תמרל : (נעמט אַרויס אַ זעקל מיט געלט) אויב אַזוי וועל איך צעטיילן אַביסל געלט צווישן די תלמידי חכמים, איידער איך פאַר אַהיים. (זי גייט אַרום מיטן זעקל געלט, נעמט אַרויס גאַלד־שטיקלעך און צעטיילט זיי צווישן די יונגעלייט. גייט צו צום גריצער רב און גיט אים עטלעכע גאַלד־שטיקלעך.) גריצער רב, כ'זויל געבן אויך עטלעכע גאַלד־שטיקלעך מעגד־לעך, אָבער כ'האָב מורא פאַר אים. ווילט איר אים אפשר זאָגן, אַז ער זאָל צוקומען צו מיר ?

גריצער רב : (שרייט אויס הויך) מעגדל, מעגדל !

מעגדל טאַמאַשאָווער : וואָס שרייטו אַזוי ?

גריצער רב : תמרל וויל דיר געבן עטלעכע גאַלד־שטיקלעך. קום

אַהער !

מעגדל טאַמאַשאָווער : (מיט כעס) וואָס, געלט? ! (גיט אַ קלאַפּ אין טיש) איך אַנטלויף פון געלט און עס יאָגט מיר נאָך! אַפילו אַהער אין בית המדרש אַריין אויך! (שרייט הויך) פייוול! וואָס ווילסטו פון מיר ? איך בין אַנטלאָפן אַהער זיך ראַטעווען! איך וויל דינען גאָט בשלימות! איך וויל מיר דערהויבן צו די שערי שמים, און דו ווילסט מיך גאַר אַראַפּשלעפּן צום תהום, צום שאול תחתיה, צום מקור הטומאה! געלט! (שפייט אויס) פייוול, זאָג איר, אַז איך וויל נישט קיין געלט! זאָג איר אַז דאָס איז אַ שפיצל פון שטן! זאָג איר פייוול, אַז זי זאָל נישט קומען נאָענט צו מיר! אַז זי זאָל גיין צום טייוול מיט איר געלט!

תמרל : (צעוויינט זיך אויפן קול און לויפט אַרויס פון בית המדרש שרייענדיק) וואָס וויל ער פון מיר ?

יבחק וואורקער און גריצער רב (לויפן איר נאָך, רופן): **תמרל!** תמרל! (א.פ.)

אליעזר פולטיסקער און **יסכה** (קומען אַריין, זיי שטייען ביי דער טיר פון בית המדרש און קוקן זיך אַרום).

בערל חסיד : (דערזעט אליעזר פולטיסקער און לויפט צו אים צו): שלום עליכם ר' אליעזר פולטיסקער.

אליעזר פולטיסקער : שלום עליכם, בערל!

בערל חסיד : און ווער איז זי, צי ער ?

אליעזר פולטיסקער : דאָס איז דאָך מיין טאָכטער, מיין כלה־מידל, יסכה.

בערל חסיד : אין מאַנצבילשע קליידער ?

אליעזר פולטיסקער : דו וויסט נישט, זי שמיט איבער גאַנץ פוילן ? זי האָט דאָך אַז עלוישן קאַפּ. זי קען דאָך 60 בלאַט גמרא פון אויסנווייניק !

בערל חסיד : אָבער אַ נקבה אין מענערשע קליידער ?
אליעזר פולטיסקער : ווען עס איז נישט אויף צו טאָן שלעכטס, איז עס
 נישט קיין עבירה. מיט איר איז געשען אַ טעות. זי האָט געדאַרפט גע-
 בירן ווערן אַ יינגל. לומדים שמועסן דאָך מיט איר אין לערנען.

בערל חסיד : דו האָסט מיט איר געלערנט גמרא ?
אליעזר פולטיסקער : ווייס איך וואָס ? ווער געלערנט, וואָס געלערנט,
 זי האָט מיך געהערט לערנען מיט מיין בחורל, מיט מיין דודל, האָט זי
 עס אויפגעכאַפט. זעט איר, מיין בחורל איז גראַד נישט קיין עלוי ! אָבער
 זי האָט אַ פייערדיקן קאַפּ. איך קום אַמאָל אַהיים פון געשעפט און טרעף
 זי זיצן איבער אַ גמרא, זאָג איך צו איר : יסכה, וואָס מאַכסטו חוזק פון
 דער גמרא. זאָגט זי צו מיר, איך לערן טאַטע, און אויב דו גלויבסט מיר
 נישט, פאַרהער מיך. ווער איך נשתומם און אויף טשעקאָוועסט איר פאַר-
 הערט. נו, האָט זי מיר אָפגעזאָגט צוויי בלאַט גמרא מיט רש"י און מיט
 תוספות. האָב איך אָפגעמאַכט ביי זיך צו ברענגען זי אַהער, אָבער כ'האַב
 נישט געוואָלט ברענגען אַ מיידל אין בית המדרש אַריין, האָב איך איר
 געהייסן אַנטאָן זיך ווי אַ יינגל. אגב, אַזוי האָט מיר אויך געראַטן ר' אימשע-
 מאיר, אין אַ בריוו וואָס ער האָט צו מיר געשיקט.

בערל חסיד : אַזוי גאַר ! אַזוי איז די מעשה, נו, האָב איך דאָך פאַר
 דיר גאַר אַ וואַזשנעם שידוך.

אליעזר פולטיסקער : דהיינו ?

בערל חסיד : מיט ר' העניכס זין. ער האָט ערשט געכטן מיט מיר
 גערעדט אַז ער זוכט אַ שידוך פאַר זיין יחיאל-פישל.

אליעזר פולטיסקער : דו קענסט דעם בחור ?

בערל חסיד : אַ שאלה ? א טייערע פרי. אַ גוטער קאַפּ און דער עיקר
 אַ ירא שמים. ער געפינט זיך דאָ. אָבער גיב אַ רייד פריער מיט ר' העניכן.

אליעזר פולטיסקער : אוודאי, אוודאי. וואו איז העניך ?

בערל חסיד : (רופט) ר' העניך ! ר' העניך ! קומט נאָר אַהער. (העניך

קומט צו.)

בערל חסיד : ר' העניך, איר דערקענט אים ? דאָס איז דאָך ר' אליעזר

פולטיסקער !

העניך : אַ ! שלום עליכם, אליעזר ! וואָס מאַכסטו ?

אליעזר פולטיסקער : געלויבט השם יתברך. כ'האַב געהערט, אַז דער

רבי איז אַזוי קראַנק, בין איך געקומען צופאַרן.

העניך : השם יתברך וועט העלפן.

בערל חסיד : (צו העניך) איר זעט וועמען ער האָט דאָ מיטגעבראַכט ?

זיין טאַכטער יסכה. מען זאָגט אַז זי איז אַן עלוי. זי קען 60 בלאַט גמרא פון
 אויסנווייניק.

העניך : (כאפט זיך ביים קאפ) 60 בלאט פון אויסנווייניק ?
אליעזר פולטיסקער : און מיט רש"י און תוספות. מען קען זי פאר-
הערן.

העניך : פלאי פלאים !

בערל חסיד : וויסט איר, וואָס כ'האָב געטראַכט, ר' העניך ? אפשר
אַ כלה פאַר אייער זון יחיאל-פישל.

העניך : (טראַכט אַ ווייל) אפשר !

בערל חסיד : (צו העניכן) רופט צו אייער זון און זאָל ער שמועסן מיט
איר אין לערנען.

העניך : עס איז ניט קיין שלעכטער געדאַנק (רופט) : יחיאל-פישל !
יחיאל-פישל : וואָס, טאַטע ! (קומט צו נענטער).

העניך : (צו יחיאל-פישל) : דאָס איז ר' אליעזר פולטיסקער. פון אונ-
דזערע אַלטע אנשי שלומינו ! ר' אליעזר האָט מיטגעבראַכט זיינע אַ טאַכטער, אַ
מיידל וואָס איז אַן עלוי ; זי קען 60 בלאַט גמרא פון אויסנווייניק.

יחיאל-פישל : (פאַרוואונדערט) זעכציק בלאַט גמרא פון אויסנווייניק ?
דאָס איז דאָך מער וויפיל איך קען.

העניך : אַזוי זאָגט ר' אליעזר. נו, גייען מיר זי פאַרהערן. ווילסט
אפשר מיטגיין ? מיר גייען אַריין אין פּאָליש.

יחיאל-פישל : יא, אדרבה.

(אלער, יסכה, העניך און יחיאל-פישל אָפּ אין פּאָליש.)

יצחק וואורקער : (צום גריצער רב אַריינקומענדיק צוריק אין בית-
המדרש) : דו וועסט דאָס אים זאָגן !

גריצער רב : ניין, דו, דו זאָג עס אים !

יצחק וואורקער : נו, גוט, איך וועל עס אים זאָגן. (גיט צו צו מענדלען,
וועלכער איז פאַרטיפט אין לערנען). מענדל, עס וואונדערט מיך אויף דיר,
פאַרוואָס ביזטו גראַב פאַרגעקומען תמלן ? אַזאַ צדיקת ! זי קומט אַהער צו
העלפן תלמידי חכמים און געבן זיי עפעס געלט, דאַרף מען זי דערפאַר נישט
מבייש זיין ! זי האָט אַזש געוויינט !

מענדל טאַמאַשאַווער : (טאַרקאַסטיש) אַזוי ? ... טאַקע ! ... זי האָט אַזש
געוויינט ! פשו... פשו... פשו... אַזש געוויינט ? טאַקע !

יצחק וואורקער : וואָס מאַכסטו חזק ? איך פּרעג דיך פאַרוואָס קומט
עס איר ? זי איז דאָך אַזאַ צדיקת !

מענדל טאַמאַשאַווער : זאָל זי בעסער נישט קומען אַהער און נישט
טיילן קיין געלט !

יצחק וואורקער : אַזוי ? ! פאַרוואָס נישט ? העלפט זי דען נישט דער-
מיט די יונגעלייט וואָס זיצן דאָ און לערנען ? עס שטייט דאָך : „אם אין קמח
אין תורה“.

מענדל טאָמאַשאַווער : עס שטייט דאָך אַבער נישט, אַז קמח איז מער ווי תורה! איך קען נישט פאַרטראַגן, ווי זי קומט אין בית המדרש אַריין מיטן זאַק געלט, און דרייט זיך דאָ אַרום צווישן די יונגעלייט, מעשה גבירטע, און טיילט אַלעמען צדקה! (שרייט אויס הויך) דו פאַרשטייסט מיך נישט, יצחק! זי מאַכט אונדז אַלע פאַר שנאַרערס!

יצחק וואַרקער : אַבער מען דאַרף דאָך העלפן די יונגעלייט וואָס זיצן און לערנען?

מענדל : זי האָט דאָס געקענט טאָן אין דער שטיל! נישט אַרומגיין מיטן זעקל און טיילן! גענוג וואָס די יונגעלייט דאַרפן אַנקומען צו דער גבירטע, אַבער זי דאַרף זיך דאָך נישט זיך אויסשמעלן דערמיט!

יצחק וואַרקער : (אַפּ אין פּאַליש).

(אליעזר פולטיסקער, יסכה, העניך און יחיאל-פישל קומען צוריק פון פּאַליש).

יחיאל-פישל : (צו אליעזר) אַזאַ קאַפּ! אַן אמתער עלוישער! קאַפּ! ממש נתפעל צו ווערן!

בערל חסיד : נו, וואָס זאָגט איר איצט, ר' העניך?

העניך : איך האָב דאָך אייך שוין געזאָגט, אַז איך בין וויליק זיך משדך צו זיין, ווער שמועסט נאָך, אַז דער זיווג איז געקומען גלייך אין בית המדרש אַריין.

אליעזר פולטיסקער : אַלזאַ, לאַמיר מאַכן אַ וואַרט. (דערלאַנגט העניכן די האַנט) מזל טוב מחותן, אין אַ גוטער שעה!
העניך : אין אַ מזלדיקער שעה!

אליעזר פולטיסקער : (צו יחיאל-פישל) נו, מזל טוב חתן! איך שיק נאָך משקה. (רופט אויס הויך) חברה, ווינטשט מיר מזל טוב! כ'האָב זיך משדך געווען מיט העניכן. ברענגט אַריין בראַנפן מיט לעקעך, וויפיל נאָך איר ווילט אַליין! אַלץ על חשבון הגביר.

(מען טרינקט בראַנפן, מען פאַרבייסט מיט לעקעך. מען ווינטשט מזל טוב די מחותנים און חתן-כלה. די יונגעלייט זינגען און גייען אין אַ טאַנץ. מען נעמט אַריין אינמיטן יסכה, וועלכע זינגט זייער שוין).

מענדל טאָמאַשאַווער : (שפּרינגט אויף) וואָס איז דאָ ווייטער? וואָס טוט זיך דאָ? מען קען שוין ביים רבין אין בית המדרש אויך נישט זיין? קול באשה. ווער איז די חצופה וואָס זינגט? שוין ווידער אַן אשה אין בית המדרש?

אליעזר פולטיסקער : קאָך זיך נישט מענדל, עס איז מיין טאָכטער, יסכה. זי איז געוואָרן אַ כלה מיט העניכס זון. אַבער זי איז נישט גלאַט אַ מיידל. זי איז אַן עלוי. זי קען גוט לערנען! זי קען 60 בלאַט גמראַ פון אויסנווייניק.

מענדל פאמאשאָווער : שוין אַ נייער איינפאל פון שטן! פריער איז געווען אַ צדיקה, און איצט איז אַ למדנטע מיט 60 בלאַט גמרא פון אויסג-ווייניק! און אַז 60 בלאַט גמרא פון אויסגווייניק איז וואָס? און אַז אַפילו 100, און אַז גאַנץ ש"ס? אַן אשה בלייבט אַן אשה! (שרייט) וויסטו ניט, אליעזר, אַז מיר אַלע דאָ זיינען אַנטלאָפן פון אונדזערע ווייבער? פאַרוואָס? ווייל אַ ווייב שלעפט אַראָפּ, אַראָפּ! ווייל די אשה איז דאָס שטאַרקסטע געווער פון שטן. זי לאָזט נישט דערהויבן זיך! און הויבט מען זיך אויף, רייסט זי באַלד אַרונטער, ווייל איר וועג איז דער וועג צום תהום. וויסטו נישט, אליעזר, אַז ווען די יידן זיינען געגאַנגען מקבל זיין די תורה, האָט מען זיי געזאַגט, אַז זיי מוזן זיך אַפטיילן פון זייערע ווייבער? פאַרוואָס האָט עס דער רבונג של עולם אַזוי געוואָלט? — ווייל אויב מען וויל אויף זיך נעמען דעם עול תורה, מוז מען זיך אַפטיילן פון דער אשה. פורש זיין זיך פון איר. פאַרשטייסט?

יסכה : (צעוויינט זיך) פאַרוואָס האָסטו מיך גאַט געשאַפן מיט אַ קאַפּ פון אַ מאַן, איז געשטאַלט פון אַ פרוי? (זי לויפט אַרויס).

יהיאל-פישל : (לויפט איר נאָך) יסכה, יסכה!

1מערר חסיד : (לויפט אַריין מיט אַן אימפעט) דער רבי איז גוסס. דער דאַקטאָר איז נאָרוואָס אַוועק און האָט געזאַגט, אַז ער קען גאַרנישט מער טאָן. מען דאַרף בעטן צו גאַט. יידן, וואָס זיצט איר שטיל? (אָף)

2מערר חסיד : (קומט אַריין מיט אַ שטורעם) די גאַנצע שטאַט לויפט אין שול אַריין מתפלל זיין פאַרן רבין. אין שטאַטישן בית המדרש האָט מען אַנגעצונדן ליכט אין אַלע הענג-לייכטער. אין די חדרים האָט מען צעלאָזט די קינדער און זיי געשיקט אין שול אַריין, זאָגן תהלים. (אָף)

3מערר חסיד : (קומט אַריין פאַרצווייפלט) ר' אברהם-משהלע, דער אייג-ציקער זון פון רבין, איז אַלץ איינגעשפאַרט. ער וויל ניט גיין זען זיין טאַטן. ער זיצט אַלץ אין זיין חדר און גייט נישט אַרויס. דער רבי האָט שוין צוויי מאָל געשיקט נאָך אים. אָבער ער וויל נישט קומען צו אים. (אָף)

4מערר חסיד : (קומט אַריין אויפגערעגט) מען ווייסט שוין פאַרוואָס אברהם-משהלע וויל נישט קומען צום רבין. ער האָט עס געזאַגט צו אַ מקורב: „איך ווייס פאַרוואָס דער טאַטע וויל איך זאָל קומען צו אים. ער וויל מיר איבערגעבן זיינע מדרגות. אָבער איך וויל נישט. ער זאָל זיי מיר איבערגעבן. איך וויל אַז מיין טאַטע זאָל לעבן! איך וויל בעסער האָבן אַ טאַטן ווי מדרגות.“ (אָף)

1מערר חסיד : (קומט אַריין מיט אַ געוויין) דער רבי איז נאָרוואָס נסתלק געוואָרן!

שטימען : ברוך דיין אמת!

1מערר חסיד : ער האָט פאַרן טויט געזאַגט צו די אַרומיקע: „מען האָט ביי מיר איצט צוגענומען דאָס ליכט פון די אויגן, דערפאַר האָט מען מיר

געגעבן דאָס ליכט פון אור הגנוז! עס איז איצט אַזוי ליכטיק ווי זיבן זונען וואָלטן געשיינט מיט אַמאַל! זאָגט מיט מיר „שמע ישראל ה' אלוקינו, ה' אחד“, מען האָט מיט אים געזאָגט, און מיט „אחד“ האָט ער זיך נשמה אויס־ געהויכט.

(אַלע בלייבן זיצן פאַרשטומט, אַ דריקנדיקע שטימונג.)

מענדל טאַמאַשאָווער : איך פאַר אַהיים!

איטשע-מאיר : מענדל! וואָס הייסט דו פאַרסט אַהיים? דו וועסט נישט זיין ביים רבינס לוויה?

מענדל טאַמאַשאָווער : ניין! איך בין געקומען אַהער צו אַ לעבעדיקן רבין. איצט ווען מיין רבי איז טויט האָב איך דאָ גאַרנישט וואָס צו טאָן.

איטשע-מאיר : (אויפגערעגט) מענדל בלייב! מיר זיינען געבליבן כּצאן בלי רועה! מען דאַרף טראַכטן וועגן אַ ממלא מקומו. אַלע ווילן אַז דו זאָלסט עס זיין! זיי ווילן אָבער אויך, אַז דו זאָלסט דיך נישט דערווייטערן פון יידן; אַז דו זאָלסט נישט אַוועקגיין צופיל אין די עולמות העליונים, נאָר דו זאָלסט זען דעם צער פון די יידן אין גלות. מיר ווילן אַז דו זאָלסט גיין אין מיטן וועג.

מענדל טאַמאַשאָווער : אין מיטן וועג גייען פּערד; מענטשן גייען ביי די זייטן.

העניך : מענדל בלייב דו טאַרסט אונדז נישט פאַרלאָזן!

מענדל טאַמאַשאָווער : צו וואָס דאַרפט איר מיר? וואָס איר ווילט איה, אַז איך זאָל ווערן אַ „זנאכער“, אַ פּערד־הענדלער און אַ פּרנס־געבער! אַז איך זאָל גאַנצע טעג פאַרנעמען זיך נאָר מיט די נאַרישע השגות פון קליינע מענטשעלעך! דערפאַר וועט איר מיר רופן „רבי“. נו, אַ גליק האָט מיר געטראָפן, צו זיין אַ רבי פון נאַראַנים.

מרדכי-יוסף : מענדל, מיר ווילן אַז דו זאָלסט בלייבן. מיר דאַרפן דיך, אַז דו זאָלסט זיין אונדזער מדריך אין חסידות, זאָלסט זיין צו אונדז אַ וועג־ווייזער ווי אַזוי צו דינען דעם רבונו של עולם.

מענדל טאַמאַשאָווער : מיר ווילן? וויפיל זייט איר? שוחט, שעכט מיר די הינער! וויפיל הינער? — איינע. איך פאַר אַהיים. (ג'ך 9)

גריצער רב : נו, אויב מענדל איז אַוועקגעפאַרן, מוז מען טראַכטן פון אברהם־משהלעך. איך האָב שוין מיט אים גערעדט. ער וויל דערווייל דער־ פון נישט הערן, דאַרף מען נאָך אַמאַל מיט אים רעדן.

1. טענער חסיד : (קומט אַריין צוטומלט) אברהם־משהלע האָט זיך פאַר־ שלאַסן און וויל נישט אַרויסקומען. ער זאָגט ער וועט נישט גיין צו דער לוויה. (9א)

2. טענער חסיד : (קומט אַריין) מען האָט געפרוואווט רעדן מיט אברהם־ משהלען און אים געזאָגט, אַז ער מוז ווערן ממלא מקומו, אָבער ער האָט גע־

זאגט, אז ער וויל עס נישט בשום אופן. דערפאר וויל ער אויך נישט גיין צו דער לווייה. ער האט מורא, אז מען וועט אים דארטן, ביים אפענעם קבר, אויסרופן פאר רבי.

3טער חסיד : (קומט אריין) מען האט געעפנט די צוואה פון רבין. ער שרייבט, אז באלד נאך דער פטירה, זאל זיין די לווייה, ווייל ער וויל ניט לאנג זיין קיין מת. ער וויל גלייך קומען אויפן עולם האמת. מען איז אים שוין מטהר. (אג) (9)

4טער חסיד : (קומט אריין) חסידים האבן ניט געוואלט צולאזן די חברה קדישא. אבער די חברה קדישא-לייט האבן געטענהט, אז דאס איז זייער גרעסטע מצווה, און זיי וועלן זי ניט אוועקגעבן צו אן אנדערן. האט מען אריינגעשיקט א צעטעלע צו אברהם-משהלען און ער האט געענטפערט, אז זיי זיינען גערעכט.

(עס פארמירן זיך איצט קופקעלעך חסידים וואס שטייען און שמועסן.)

ערשטע קופקעלע

מרדכי-יוסף : טא וואס וועט זיין, ווער וועט זיין רבי ?
אימשע-מאיר : זארג זיך נישט, מרדכי-יוסף, מענדל וועט זיין רבי !
מרדכי-יוסף : מענדל ? ער איז דאך אנטלאפן !
אימשע-מאיר : ער איז נישט אנטלאפן. ער וועט קומען צוריק. ער וועט נישט זיין אן אונדז ! כ'גלויב גארנישט, אז ער איז געפארן א היים קיין טאמאשאוו. ער איז מסתמא אויף זיין אכסניה.
מרדכי-יוסף : טא, לאמיר גיין צו אים, לאמיר אים רופן אהער און אים זאגן, אז ער מוז זיין רבי !

אימשע-מאיר : לאמיר ווארטן ביז ער וועט אליין קומען אהער.
גריצע רב : אימשע-מאיר איז גערעכט.
העניך : מען מוז האבן געדולד ! מענדל וועט אונדז נישט פארלאזן.
 (עס קומען אריין ערשטער, צווייטער, דריטער און פערטער חסיד, זיי גרופירן זיך אין א)

צווייטע קופקעלע

1טער חסיד : מען מוז פארלאנגען פון אברהם-משהלען, אז ער זאל זיין רבי.
2טער חסיד : אז ער האט געזאגט בפירוש, אז ער וויל נישט. אפשר מאכן יצחק וואורקער פאר א רבי. ער איז א גרויסער צדיק.

- 3 מער חסיד :** פארוואס נישט דעם גריצער רב? ער איז אויך א גרוי-סער צדיק און א גדול בתורה אויך.
4 מער חסיד : פארוואס נישט איטשע-מאירן?
 (ערשטער, צווייטער, דריטער און פערטער חסיד אָפּ.)

דריטע קופּקעלע

משה-מיכל : עס קען נישט זיין קיין אַנדערער ווי מענדל!
אליעזר פּולמיסקער : מענדל איז ווי די זון. קען מען דען שטענ-דיק שטיין מיטן פנים צו דער זון?
שמואל נאשעלסקער : בעסער מיטן פנים צו דער זון ווי אברהם-משה קאַלטקייט. איך האָב ביי אים נישט וואָס צו לערנען.
משה וואורקער : ר' יצחק וואורקער איז אַ צדיק יסוד עולם און דערצו גוט צו מענטשן.
אליעזר-בער : איך דאַרף נישט אַזאַ רבי! איך דאַרף נישט קיין רבין פאַר פרנסה!
שמש פון פשיסכער רבין : (עפנט טיר 19 בית מדרש, שרייט אויס):
 באַלד וועט זיין די לוויה! (אָפּ)
 (יסכה קומט אַריין שמועסענדיק מיט תמרלן. ביידע מיט פאַרוויינטע אויגן.)

יסכה : איך וויל גיין צו דער לוויה מיט מיין חתן, צווישן די מע-נער, זאָגן זיי, מיר, אַז כּזאַל גיין צווישן די וויבער... אַפילו מיין חתן זאָגט מיר, אַז כּזאַל נישט גיין לעבן אים, וויל כּבין אַן אשה, אַבער אַזוי, ביז איצט ווייס ער גאַרנישט צי איך בין אַן אשה. ער האַלט מיך פאַר אַ יינגל און וויל נאָר שמועסן מיט מיר אין לערנען. אַבער איך בין שוין מיט פון דעם. איך בענק נאָך ליבשאַפט, תמרל! (וויינט)
תמרל : (גלעטט איר איבערן קאַפּ) באַרואיק דיך, מיין קינד. קום מיט מיר! כּווייל מיט דיר עפּעס רעדן. (ביידע אָפּ)
 (עס קומען אַריין ערשטער, צווייטער, דריטער און פערטער חסיד.)
1 מער חסיד : אברהם-משהלע וויל בשום אופן נישט גיין צו דער לוויה. ער האָט זיך פאַרשלאָסן אין זיין צימער און איז דאַרטן די גאַנצע צייט. ער וויל נישט ווערן רבי!

- 2 מער חסיד :** טאָ, וואָס וועט איצט זיין?
3 מער חסיד : קיינער וויל נישט זיין קיין רבי.
4 מער חסיד : מיר מוזן גיין צו אברהם-משהלע און אים מאַכן פאַר רבי מיט גוואַלד, צי ער וויל דאָס, צי נישט. אַן עדה יידן קען נישט בלייבן אויף הפקר.

דאָרפֿס-ייד : (קומט אַרײַן, צום ערשטן חסיד) דער פּריץ וויל מיר אַרויסוואַרפֿן פֿון דער אַרענדע. ער וויל מער געלט, אָבער איך קען נישט באַצאלן אַזאַ פּרייז, וואָס זאָל איך טאָן?

1 מײַער חסיד : פֿאַרדרייט מיר נישט דעם קאַפּ מיט אייער פּריץ.
דאָרפֿס-ייד : (גיט צו פֿאַמעלעך צום צווייטן חסיד) אפשר קענט איר מיר העלפֿן? וואָס זאָל איך טאָן קעגן פּריץ, דעם אכזר, וואָס...
2 מײַער חסיד : וואָס דרייט איר מיר אַ קאַפּ וועגן פּריץ? לאַזט מיר צורו.

דאָרפֿס-ייד (גיט שוין צו פֿאַרזיכטיק צום דריטן און פערטן חסיד, וועלכע שמועסן צוזאַמען) אפשר ווייסט איר וואָס איך זאָל טאָן וועגן פּריץ? אפשר האָט איר אַן עצה?

3 מײַער חסיד : דאָ זיינען נישטאַ קיין עצה-געבערס. זאָגט אַ קאַ-פיטל תּהלים.

דאָרפֿס-ייד : (ערנסט) כִּ׳האַב שוין געזאָגט.

4 מײַער חסיד : און אַז תּהלים העלפט נישט, וואָס קענען מיר טאָן?
דאָרפֿס-ייד : כִּ׳קען נישט אַהיימפֿאַרן מיט גאַר נישט צו מיין ווייב און קינדער. (זעצט זיך אַוועק אין אַ ווינקל און ווישט זיך די אויגן).
בערל חסיד : (קומט אַרײַן מיט פּרייז) מענדל איז דאָ! מענדל איז צוריקגעקומען! אַט איז ער! אַט גייט ער!

מענדל טאַמאַשאַווער : (קומט אַרײַן, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן).

אַלע : (גיבן זיך אַ לאַז צו אים) מענדל! מענדל!

מענדל טאַמאַשאַווער : וואָס איז ס׳בייזע געלאָף אויף אייך?

אימזשע-מאיר : מענדל, מיר וואַרטן דאָך אויף דיר! עס איז גע-בליבן בהסכּם כּולם, אַז דו ביסט אונדזער מנהיג!

מענדל טאַמאַשאַווער : אַ בעל עגלה איז אויך אַ מנהיג, איך וויל

נישט זיין קיין מנהיג פון פּערד.

אימזשע-מאיר : דו וועסט זיין אַ מנהיג פון אַן עם קדוש.

מענדל טאַמאַשאַווער : איך וויל העלפֿן יידן וואָס ווילן דערהויבן

ווערן.

שטימען : מיר ווילן אַלע דערהויבן ווערן!

אימזשע-מאיר : מזל טוב רבי! מזל טוב!

העניך : מזל טוב רבי!

גריצער רב : מזל טוב מענדל! דו ביסט איצט אונדזער רבי!

מרדכי-זוסף : מזל טוב, רבי, מנהיג הדור!

חסידים : (שרייען) מזל טוב! מזל טוב! מענדל איז דער רבי! מזל טוב!

יצחק וואַרקער (קומט אַרײַן, הערט די געשרייען, קומט צו צו מענדלען).

מזל טוב מענדל! אבער דו זאלסט זיין אן אמתער רבי. דו זאלסט זיך גוט צו יידן!

דאָרפֿס-ייד: (דערמוטיקט גייט צו צו מענדלען.) רבי, איר וועט מיר העלפן! דער פריץ וויל איך זאל אים געבן מער געלט פאר דער ארענדע. איך האב אבער נישט, וואס זאל איך טאן? ער זאגט, אז ער וועט מיך ארויסווארפן מיט מיין ווייב און קינדער.

מענדל טאָמאַשאָווער: טאָ, וואָס ווילסטו פון מיר?

דאָרפֿס-ייד: אַ ברכה אָדער אַן עצה.

מענדל טאָמאַשאָווער: פערד איינער! וואס האב איך קעשענעס פול

מיט עצות?

דאָרפֿס-ייד: (פאַרצווייפלט) טאָ, וואו זאל איך גיין? צו וועמען זאל איך

זיך ווענדן, אז מיר איז אזוי שלעכט?

מענדל טאָמאַשאָווער: וואָס האָסטו זיך אָנגעטשעפעט אָן מיר? גיי צו

אלדי גוטע יאָר!

יצחק וואורקער: (שפרינגט אויף, גיט אַ קלאַפּ אין טיש) מענדל, דאָס

איז נישט דער וועג! טרייב נישט פון דיר קיין יידן. וואָס ווילסטו דווקא זיין

אַ קטיגור אויף יידן? יידן זיינען אין גלות, מען דאַרף זיי העלפן! מען דאַרף

זיי טרייסטן!

מענדל טאָמאַשאָווער: איך קען נישט אַוועקגעבן מיין גאַנץ לעבן פאַר

אַ באַנדע קבצנים, וואָס קומען נאָר צום רבי'ן וועגן גראַשנדיקע זאַכן. (שרייט

ווילד) איך קען נישט ווערן קיין גראַשנדיקער רבי! איך האָב העכערע השגות

יצחק וואורקער: (אויפגערעגט) מענדל, איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, אַז דו

זאלסט נישט טרייבן פון זיך קיין יידן! די וועלט איז גרויס און פול מיט

גוים, אַבער יידן זיינען אין גלות און ליידן! אויב דו וועסט זיי טרייבן, וועלן

זיי חלילה וחס אַוועקגיין צו די גוים! מען דאַרף העלפן יידן! מען דאַרף ליב

האַבן יידן! עפעס אַ קלייניקייט, אהבת ישראל!

מענדל טאָמאַשאָווער: (שטורמיט) איך האָב ליב יידן נישט ווייניקער

ווי דו, יצחק! עס קען נישט זיין קיין אהבת המקום אָן אהבת התורה, און עס

קען נישט זיין אהבת תורה אָן אהבת ישראל, ווייל אַלע דריי זיינען איינס.

אורייתא, קודשא בריך הוא וישראל חד הוא. אַבער איך פאַרשטיי אַנדערש

אהבת ישראל ווי דו, יצחק. עס דאַרף זיין אהבת ישראל צום כלל ישראל.

מען דאַרף העלפן די יידן אויסגעלייזט ווערן פון גלות, אַבער כדי אויסגעלייזט

צו ווערן, דאַרף מען האָבן גרויסע יידן. מען דאַרף האָבן יידן וואָס זאלן זיין

ראוי לגאולה. שטאַרקע יידן, יידן וואָס שטייען העכער איבער די גראַשנדיקע

ענינים פון נאַרישן לעבן! הער מיך אויס, יצחק, פאַר גראַשנדיקע יידן וויל

איך קיין רבי נישט זיין! איך פאַר שוין אַוועק!

שטימען: רבי, פארלאז אונדז נישט! ווער וועט בעטן צו גאט פאר אונדז? ווער וועט אונדז העלפן אין צייט פון גויט? ווער וועט מתפלל זיין פאר אונדז אויף פרנסה?

מענדל טאמאשאָווער: (אויפגעקאכט) איר הערט! איר הערט! פרנסה פאר-נאָסע! אַט דאָס אַלץ וואָס זיי ווילן! עפעס העכער פון פרנסה איז ביי זיי נישטאָ! נאָר פרנסה גיב זיי! גייט צו אַלדי גוטע יאָר!

שטימען: ער איז נישט קיין רבי! ער וויל אונדז נישט העלפן!
יצחק וואורקער: די צרה מיט דיר, מענדל, איז דאָס וואָס דו קריכסט צו הויך! עס איז געגליכן צו אַ באַרג. צופוסנס פון באַרג זיינען דאָ אַ סך מענטשן. אָבער וואָס העכער מען שטייגט, אַלץ ווייניקער מענטשן, און אויפן שפיץ פון באַרג זיינען שוין גאָר נישטאָ קיין מענטשן. דאָרטן איז מען שוין איינער אַליין, ס'איז אַ גרויסע סכנה!

מענדל טאמאשאָווער: עס איז קיין שום סכנה! די תורה איז גע-געבן געוואָרן אויף אַ באַרג מיט קולות וברקים. פון דעמאָלט אָן, ווער עס וויל מקבל זיין די תורה, מוז שטייגן אויפן באַרג, און גיין העכער אויף הע-כער. בהמות גייען נישט אויף קיין באַרג, און קיין בהמות דאָרף איך נישט. מיר דאָרפן גאַנצע יידן, נישט קיין שטיקלעך יידן, אפילו אַ גאַנצער גוי איז ביי מיר מער חשוב ווי אַ האַלבער ייד.

יצחק וואורקער: אָבער ווי אַזוי קען מען מיט אַזאָ דרך פירן אָן עולם?
מענדל טאמאשאָווער: איך וויל נישט קיין עולם! איך וויל נאָר צוויי הונדערט יונגעלייט וואָס זאָלן פאַרגעסן אין אַלע הבלי העולם הוה און דינען גאָט בשלימות. זיי זאָלן זיין אַזוי אַרעם, אָז זיי זאָלן מוזן צודעקן זייערע קעפּ מיט אַ בלעטל קרויט, אָבער פאַרט זאָלן זיי אויסרופן אומע-טום: „ה' הוא האלוקים!“ מיט צוויי הונדערט אַזעלכע יונגעלייט און אפילו מיט נאָך ווייניקער, קען מען אויסלייזן די וועלט.

יצחק וואורקער: מאַכסט אַ טעות, מענדל, דו גייסט אויף אַ פאַלשן וועג, וואָס איז פול מיט סכנות. דו וועסט אַזוי אַרום נישט אויסלייזן די וועלט. עס וועלן קיינמאָל נישט זיין קיין צוויי הונדערט מענדלס, און ווען אפילו יאָ — זיינען צוויי הונדערט מענדלס נישט אַלע יידן.

מענדל טאמאשאָווער: יצחק, איך זע נישט קיין אַנדערן וועג! נישט בהמות פירן מענטשן, נאָר מענטשן — בהמות! אַ בעל עגלה וואָס פירט די פּערד, פאַרט מיט זיי אַזוי לאַנג ביז ער קומט אָן צום ריכטיקן פּלאַץ. וויי איז אָבער צו אַ בעל עגלה וואָס זיינע פּערד האָבן זיך צעבריקעוועט און זיי פירן אים!

יצחק וואורקער: אָבער פּערד דאָרפן דאָך אויך עסן! מען דאָרף זיי אויך אַמאָל אַנפאַיען!

מענדל טאָמאַשאָווער : ווער עס זאָרגט זיך פאַר עסן פאַר פּערד — און ווער פאַר אויסלייונג פון די יידן! די יידן דאַרפן אויסגעלייזט ווערן פון גלות. משיח זיצט ביי די טויערן פון רוים און וואָרט אויף די יידן ביז זיי וועלן זיין ראוי לגאולה! ער וואָרט אויף אונדז, מיר זאָלן אויפ־בינדן זיינע קייטן. אָבער אויפֿבינדן די קייטן פון משיח קענען נישט קיין פּערד, וויפיל עסן זיי זאָלן נישט האָבן! בלויז אַ הייפל גרויסע, שטאַרקע יידן איז גענוג צו באַפֿרייען משיחן פון זיינע קייטן!

יצחק וואורקער : דער בעל שם טוב איז געקומען צו די פשוטע יידן. ער איז געקומען זיי צו העלפן.

מענדל טאָמאַשאָווער : האָט דען דער בעל שם טוב געשוואוירן, אַז עס זאָלן נישט זיין קיין גרעסערע פון אים?

יצחק וואורקער : מענדל, פאַר וואָס האָט ר' לוי יצחק פון בער־דיטשעוו אַנדערש פאַרשטאַנען אהבת ישראל. ער האָט דאָך גאָר נישט גע־זען קיין שלעכטע יידן! ער האָט געוואָלט העלפן אַלע יידן, יעדן באַזונדער.

מענדל טאָמאַשאָווער : זאָג מיר נישט פון ר' לוי יצחק. ער האָט געקענט אויף אָפּפאַל פון אַ ייד זאָגן, אַז עס שמעקט ווי בשמים. איך וויל אָבער ברענגען די גאולה!

יצחק וואורקער : מענדל, וועסט זיך אפשר איינריידן, אַז דו ביסט משיח?

מענדל טאָמאַשאָווער : אין יעדן דור איז דאָ משיח, און אויב עס זאל אין היינטיקן דור אויספאַלן דער גורל אויף מיר, בין איך גרייט זיך מקריב צו זיין כדי אויסצולייזן די יידן.

יצחק וואורקער : איך קען נישט גיין מיט דיר, מענדל, דאָס זיינען נישט מיינע וועגן!

מענדל טאָמאַשאָווער : מיר פאַרן קיין טאָמאַשאָוו. דאָרט וועט גע־שאַפן ווערן אַ נייע וועלט. ווער עס וויל זאָל מיטפאַרן!

שטימען : ר' מענדל איז דער רבי! ר' מענדל איז דער רבי! מיר וועלן פאַרן קיין טאָמאַשאָוו!

מענדל טאָמאַשאָווער : מי לה' אלי! (עס גייען צו צו אים און געבן אים די הענט איטשע־מאיר, העניך, דער גריצער רב, רב מרדכי־יוסף און נאָך אַנדערע יונגעלייט. זיי גייען אַוועק אין אַ זייט און שמועסן).

4טער חסיד : (אין אַ אַנדער ווינקל) און מיר וועלן מאַכן אברהם־משהלען פאַר רבי. ער מוז ווערן אונדזער רבי. שרייבט אַן קוויטלעך און מיר וועלן אַריינגיין צו אים; מיר וועלן שטורעמען די טיר ביז ער וועט אונדז עפענען און דערנאָך וועלן מיר נישט אָפּטרעטן פון אים ביז ער וועט ביי אונדז געמען קוויטלעך.

שטימען : ריכטיק! ריכטיק!

(אָ טייל שרייבן אָן קוויטלען און האַלטן זיי אין די הענט.)

4טער חסיד : קומט אַלע! (עטלעכע יונגעלייט גייען מיט אים, אָ)

משה וואַרקער : און מיר וועלן מאַכן ר' יצחק וואַרקער פאַר אַ רבי.

יצחק וואַרקער : פאַלגט מיך און שרייבט אויך אָן קוויטלעך און גייט

צו אברהם־משהלען.

שטימען : ניין, מיר ווילן איך פאַר רבי! מיר ווילן פאַרן מיט איך

קיין וואַרקע!

משה וואַרקער : ר' יצחק וואַרקער איז רבי! ער איז דער וואַרקער

רבי! מזל טוב! מזל טוב!

שטימען : מזל טוב! מזל טוב!

דאַרפֿס־ייד (קומט צו דרייטער צו יצחק וואַרקער), רבי, אפשר

וועט איר מיר העלפן? (וויינט)

יצחק וואַרקער : אודאי וועל איך טאָן פאַר איך וואָס עס איז נאָר

מעגלעך, מיט השם יתברך'ס הילף.

דאַרפֿס־ייד : (צעוויינט זיך)

יצחק וואַרקער : איר וויינט! אַ ייד וויינט! אַז אַ ייד וויינט צעברעכט

עס מיר דאָס האַרץ! כ'קען זיך באַלד אַליין צעוויינען. נו, וויינט נישט, ר' ייד.

(נעמט אַרויס אַ טיכל און ווישט אים אָפּ די אויגן). וויינט נישט! טייערע

יידן! וואוילע יידן! מען דאַרף זיי העלפן! נו, דערציילט מיר, ר' ייד אַלץ־

דינג. דערציילט מיר אַלץ!

שמש פון פשיסכער רבי : די לוויה! די לוויה!

(אַלע גייען אַרויס.)

(פאַרהאַנג)

צווישן שפיל

(פאר דער פארהאנג)

שמואל משה : חזקיה, וויסט וואס איך וועל דיר זאגן, זייט ר' מענדל האט אָנגעהויבן צו פירן דאָ אין טאַמאַשאָוו, ווערט וואָס אַ מאָל אַלץ שווערער אָנצוקומען צו אים. איך בין שוין דאָ דריי וואָכן און כ'האַב נאָך אַלץ דעם רבין נישט געזען. איך האָב שוין עטלעכע מאָל געבעטן הירש טאַמאַשאָווער, וואָס איז דער גאַנצער בעל הבית דאָ און האָט אַזאַ גרויסע דעה ביים רבין, אַז ער זאָל מיך צולאָזן, און ער זאָגט מיר כסדר, אַז מען קען נישט. כ'האַב שוין גערעדט אויך מיט בערל חסיד, וואָס איז אויך אַ יוצא ונכנס ביים רבין, און אויך ער זאָגט מיר, אַז עס איז איצט אוממעגלעך. דער רבי איז אין די עולמות העליונים און מען קען אים נישט שטערן. נו, היינט אין דער פרי האָב איך געקראָגן אַ בריוו פון מיין ווייב, אַז מיין יאַסעלע איז קראַנק געוואָרן און כ'מוז גלייך קומען אַהיים. אָבער ווי אַזוי פאַרט מען אַוועק איידער מ'זעט דעם רבין? קענסטו דיר דאָס אויסמאַלן, חזקיה?

חזקיה : אוודאי נישט, אוודאי נישט! שמואל-משה, איז וואָס גייסטו טאָן? פאַרסט טאַקע אַהיים און וועסט נישט זען דעם רבין?

שמואל-משה : מאָל דיר אויס אַז כ'האַב אים יאָ געזען היינט אין דער פרי. כ'האַב געוויזן דעם בריוו צו הירש טאַמאַשאָווער און אים נישט אָפּ-געלאָזט, ביז ער האָט מיך אַריינגעלאָזט צו אים.

חזקיה : אַזוי? נו, דערצייל, שמואל-משה, וואָס איז געווען?

שמואל-משה : ווען איך בין צוגעגאַנגען צו דער טיר פון זיין צימער און כ'האַב אים דערזען, איז אויף מיר אָנגעפאַלן אַזאַ פחד, ווי כ'וואָלט געשטאַנען פאַרן גרעסטן קייסער! הענט און פיס האָבן זיך ביי מיר גע-טריסלט און כ'האַב געציטערט ווי אַ בלאָט. פונדעסטוועגן האָב איך נישט געוואָלט צוריקגיין, ווייל עס איז נישט געווען עפעס גלאַט אַזוי א שרעק, נאָר שרעק אויסגעמישט מיט פרייד, מיט גליק, ווי עס שטייט אין פסוק: „וגילו ברעדה“, פרייט איך מיט ציטערניש. כ'ווייס נישט, חזקיה, צי עס פילן אַלע אַזוי, ווען זיי גייען אַריין צום רבין?

חזקיה : יאָ, אַלע פילן מיר אַזוי און דערפאַר ציט עס צו זיין דאָ! דו פאַרשטייסט, איך בין שוין דאָ אַ האַלב יאָר און יעדעס מאָל ווען כ'זע

דעם רבין, ציטערט אַלץ אין מיר. עפעס אַזאָ געטלעכע מורא באַפאַלט מיך!
 איינמאַל האָט דער רבי אויף מיר אָנגעשטעלט זיינע אויגן פון הינטער
 זיינע גרויסע ברעמען און מיך אַ פּרעג געטאַן: „חזקיה, ביסט דאָך געווען
 אין פּשיסכע, נו, ווי געפעלט דיר טאַמאַשאָוו?“ האָט זיך ביי מיר אָפּגע-
 נומען פאַר אַ ווילע דאָס לשון פון שרעק. ווען כ'בין געקומען צו זיך, האָב
 איך געענטפערט: „טאַמאַשאָוו איז אַ המשך פון פּשיסכע“. דער רבי האָט
 אַ דריי געטאַן מיטן קאַפּ און געזאָגט: „אין פּשיסכע האָט מען געלערנט
 אַלף-בית“. דו וויסט וואָס ער האָט געמיינט דערמיט, שמואל-משה?
 שמואל-משה: ניין, כ'ווייס נישט.

חזקיה: ער האָט געמיינט מיר צו זאָגן, אַז דער חילוק צווישן פּשיסכע
 און טאַמאַשאָוו איז אַזוי ווי צווישן אַ דרדקי מלמד צו אַ גמרא-מלמד, אַ מלמד
 וואָס לערנט שוין גמרא מיט תוספות און מיט אַנדערע מפרשים.. (ענדער-
 דיק דעם טאָן) אָבער זאָג מיר, וואָס האָט דער רבי מיט דיר גערעדט?
 שמואל-משה: ער האָט מיך געפרעגט: „נאָך וואָס ביסטו געקומען
 אַהער?“

חזקיה: נו, וואָס האָסטו אים געזאָגט?
 שמואל-משה: כ'האָב אים געזאָגט בלויז דריי ווערטער: כדי צו
 לערנען.

חזקיה: האָסט גוט געטאַן! ווען דו זאָגסט אים צוליב פּרנסה, אָדער
 צוליב געזונט, אָדער צוליב קינדער, וואָלט ער דיך אַרויסגעוואָרפּן! אונדזער
 רבי שטייט העכער איבער אַלע הבלי עולם הזה!
 שמואל-משה: אָבער אַלע רביים פאַר אים האָבן זיך דאָך אַזוי נישט
 געפירט, נישט פון רבי אלימלך פון ליזשענסק אָן, וואָס פון אים הויבט זיך
 אָן דאָס פּוילישע חסידות. ער איז געווען אַ נזיר וואָס האָט אַ הנאה גע-
 האָט פון פּייניקן זיך, אָבער ער האָט אויפגענומען יידן און גערעדט מיט
 זיי, אויך דער רבי ר' בונם האָט אויסגעפרעגט יידן צו זיי האָבן פּרנסה
 און האָט אויך געבעטן פאַר זייער געזונט. ווי אַזוי קומט גאָר צו אונדזער
 רבי אַט דער נייער דרך? פון וואָנען האָט ער אים גענומען?

חזקיה: פון קיינעם נישט! דאָס איז זיין אייגענער דרך! דאָס איז
 ער שוין אַזוי פון קינדווייז אָן. מען דערציילט, אַז ווען ער איז נאָך געווען
 אַ יינגל, האָט דער „חווה“ פון לובלין, וואָס האָט געהאַט אָפּענע אויגן,
 אים דערזען אין זיין שטעטל אין גאַריי און געזאָגט צו זיינעם אַ חסיד, אַ
 מלמד פון יענעם שטעטל, אַז ביי אים אין שטעטל געפינט זיך אַ גרויסע נשמה.
 זאָל ער זי אויסגעפינען און ברענגען צו אים. ווען דער מלמד איז אַהיימ-
 געפאַרן האָט ער גענומען שטאַרק זוכן אַט-די נשמה און נישט געפונען. ענד-
 לעך האָט ער אָפּגעמאַכט ביי זיך צו נעכטיקן עטלעכע נעכט אין בית המדרש.
 איינמאַל אַרום מיטן נאַכט איז אַריינגעקומען אַ יונג בחורל, איינער אַליין,

ארויסגענומען א גמרא און זיך געזעצט לערנען מיט אַזא התלהבות, אַז די ווענט האָבן אַזש געציטערט. האָט דער מלמד שוין פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז ער. ער האָט אָבער געטראַכט אַז ער זאָל וואַרטן נאָך עטלעכע נעכט, כי צו זיין זיכערער. דאָס בחורל איז טאַקע געקומען אַלע נאַכט און אַלץ אַזוי גע- לערנט מיט התלהבות. דער מלמד איז שוין איצט געווען זיכער, אַז ער איז עס און האָט בכיוון געגעבן אַ הוסט. דאָס בחורל האָט זיך אומגעקוקט, זיך גע- וואונדערט וואָס עמעצער איז דאָ, איז צוגעגאַנגען צו אים און האָט זיך נישט געוואָלט געבען צו דערקענען. דער מלמד האָט אָבער אים געזאָגט, אַז דער „חווה“ האָט אים געהייסן ברענגען צו אים.

שמואל-משה : איז ער געפאַרן צום „חווה“?

חזקיה : יאָ! אָבער ווען ער איז געקומען קיין לובלין, איז ער אַרייַן- געגאַנגען פריער אין אַ געשעפט און זיך געקויפט אַ קנייפל. ווען ער איז געקומען שפעטער צום „חווה“, האָט דער „חווה“ צו אים געזאָגט מיט אַ פּרעטענציע : „אַז מען קומט קיין לובלין, צום רבין, גייט מען פריער זיך קויפן אַ קנייפל? דערריף האָט ער, שוין דעמאָלט, נאָך אַ יינגל, אים גע- ענטפערט : „רבי, איר וועט מיך נישט נעמען מיט רוח הקודש. איך בין געקומען צוליב איין זאַך, צו זוכן דעם אמת!“

שמואל-משה : און ער איז אַוועקגעפאַרן?

חזקיה : ניין, ער איז געבליבן דאָרטן עטלעכע וואָכן. דערווייל איז זיין פּאַטער, וועלכער איז געווען אַ מתנגד, געקומען צולויפן קיין לובלין און אים געוואָלט אַהיימנעמען. דערציילט מען, אַז ער האָט דעמאָלט געזאָגט צום פּאַטער : „עס שטייט אין פּסוק : „זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו“. איז דער טייטש : פריער דאָרף אַ מענטש האָבן אַ גאָט, זיין גאָט, צו וועלכן ער זאָל דינען און ערשט דערנאָך קומט דעם פּאַטערס גאָט. פריער איז : „זה אלי ואנוהו“, דער אייגענער גאָט און ערשט דערנאָך איז : „אלהי אבי וארוממנהו“ — אַפּצוגעבן חשיבות צום גאָט פון דיין פּאַטער. אָבער ער איז לאַנג אין לובלין נישט געבליבן.

שמואל-משה : ער איז געפאַרן ערגעץ-וואו שפעטער?

חזקיהו : יאָ, קיין פּשיסכע צום „ייד הקדוש“. דערציילט מען אַז ווען ער איז געקומען צום „חווה“ געזעגענען זיך, האָט ער אים געגעבן אַ קוויטל. דער „חווה“ האָט אַרייַנגעקוקט אין קוויטל און געזאָגט : „דיין וועג, מענדל, געפעלט מיר נישט. ער איז פול מיט מרה-שחורה!“ ווייסטו, וואָס ער האָט אים געענטפערט?

שמואל-משה : וואָס האָט ער אים געענטפערט?

חזקיה : ער האָט צו אים געזאָגט : „אויב עס געפעלט נישט דעם רבין, געפעלט עס אָבער מיר זייער שטאַרק“. און איז אַוועקגעפאַרן פון לובלין.

שמואל-מושה : טאקע ! און דערנאך ?

חזקיה : דערנאך האט ער זיך געהאלטן ביים „ייד הקדוש“ ביז ער איז נפטר געווארן. שפעטער איז ער געפארן צום רבי ר' שמחה-בונם. דארטן האט ער צעטרענצלט דעם גאנצן נדן, וואס זיין שווער, דער היגער גביר, ר' אייזעק ניי, האט אים געגעבן, ער האט אלץ צעטיילט צווישן די חסידישע יונגעלייט.

(מהערט זינגען אויפן קול פון אַ גאַנצע גרופע מענטשן).

שמואל-מושה : ווער זינגט דאָס ?

חזקיה : דאָס זיינען דאָך די יונגעלייט, וואָס אַרבעטן ביי דער נייער שול וואָס מען בויט איצט אין טאַמאַשאָוו. פריער פלעגן אָט די יונגעלייט, וואָס זיצן דאָ כסדר ביים רבין, לעבן דערפון וואָס עמעצער פלעגט זיי געבן אויף „תיקון“. אָבער דאָס איז געווען צו ווייניק, האָט מען איינגעפירט, אַז מען זאָל גיין אַרבעטן. פונקט האָט זיך געמאַכט אַז מען בויט איצט אַ נייע שול אין טאַמאַשאָוו, איז באַשלאָסן געוואָרן אַז יעדן פרימאַרגן זאָל אַ מנין פון אונדזערע מענטשן גיין אַרבעטן ביי דער שול און וואָס זיי וועלן פאַר-דינען זאָל גיין אין איין קאַסע אַריין. פון דעמאָלט אָן לעבט מען דאָ אַזוי צו-זאַמען. עס איז „יד אחת“. די יונגעלייט רופן זייער גרופע : „חבריא קדישא“.

שמואל-מושה : „חבריא קדישא“ ? דאָס מיינט דאָך „חברה קדישא“?

חזקיה : (מיט אַ שמייכל) ניין. נישט „חברה קדישא“, נאָר „חבריא קדישא“, די הייליקע חברותא. די גרופע איז נאָך געשאַפן געוואָרן בימי פשיסכע. איצט איז זי פאַרשטאַרקט געוואָרן, ווייל מען האַלט זיך באמת צוזאַמען.

שמואל-מושה : אָבער ווי אַזוי קענען אָט די יונגעלייט גאָר אַרבעטן

ביי בויען אַ שול ? זיינען זיי דען בעלי מלאכות ?

חזקיה : מען האָט געבראַכט אַהער עטלעכע אמתע גוטע יידישע בעלי מלאכות פון וואַרשע, וואָס פירן אָן מיט דער אַרבעט. אָבער די פראַסטע אַרבעט, ווי למשל לייגן ציגל, פאַרשמירן זיי און דאָס גלייכן, טוען אונדזערע. זיי גייען אַוועק צו דער אַרבעט יעדן טאָג אין דער פרי, באַלד נאָכן דאַוונען, און קומען אַהיים פאַרנאַכט מיט געזאַנג און זיי גיבן אַוועק זייער פאַרדינסט פון טאָג צו די גבאים.

שמואל-מושה : און ווער זיינען די גבאים ?

חזקיה : עס זיינען דאָ דריי: הירש טאַמאַשאָווער, בערל חסיד און מרדכי-יוסף איזשביצער. זיי אַלע זיינען פון די נאָענטסטע מקורבים פון הויף.

שמואל-מושה : און וועטשערע ? ווער גרייט פאַר זיי צו וועטשערע ?

חזקיה : וואס פאר א וועטשערע ? מען קויפט ברויט, הערינג, עטלע-
כע פלעשער אקעוויט און מען עסט און מען טרינקט. מען זינגט און מען
כאפט א טענצל.

(דאס געזאנג ווערט שטארקער.)

שמואל-משה : זיי זיינען שוין דא ?

חזקיה : יא, קום, לאמיר אוועקגיין אין א זייט, וועט מען קענען וויי-
טער רעדן אומגעשטערט.
(ביידע א.)

ערשטער אַקט

צווייטע סצענע

(הויף פון רבי ר' מענדל אין טאָמאַשאָוו. רעכטס — דעם רבינס וואוינונג, פון וועלכער איין פענצטער און אַ טיר גייען אין הויף אריין. לינקס — דער בית המדרש, פון וועלכן דריי פענצטער און אויך אַ טיר גייען אין הויף אַריין. אין הינטער-גרונד — אַ טויער צו פאַרמאָכן דעם הויף און עס זעט זיך פון דאָרטן — אַ ווייטער שאַסיי. אויפן הויף זיינען פאַראַן דאָ און דאָרטן ביימער. עס ווערט טונקל. אַ גרופע פון 10 חסידישע יונגעלייט קומען אָן אין לאַנגע קאַפּאַטעס, וואָס זיינען אַרויפגעשאַרט און זייערע הויזן אַריינגעשטעקט אין די הויכע שטייול. זיי טראָגן סאַמעטענע היטלעך אויף די קעפּ. זייערע פנימער, די הענט, די בערד און פאות, און טיילווייז אויך זייערע קליידער, זיינען איינגעשמירט מיט לייים. זיי זיינען פריילעך און זיינען דאָס ליד „אַמאר מאַטשעק אַמאַר.“ עס קומט אַרויס זיי צו באַגעגענען דריי גבאים: הירש טאָמאַשאָווער, בערל חסיד און מרדכי-יוסף.)

הירש טאָמאַשאָווער: אַ שווערער טאָג אַרבעט געווען?

1טער יונגערמאַן: וואָס איז שווער, פאַר אַנשי שלומינו?

2טער יונגערמאַן: שווער איז נאָר צו פאַרשטיין דעם רבונג של עולמס

דרכים.

מרדכי-יוסף: וויפיל האָט איר היינט פאַרדינט?

3טער יונגערמאַן: צו 6 פייעם יעדער איינער.

בערל חסיד: האָט איר דאָך געמאַכט אַ סך געלט? צען מאָל זעקס

איז דאָך זעכציק. האָט איר דאָך הייסט עס געמאַכט היינט — צוויי גילדן.

נו, אַהער מיט דעם געלט!

(נעמט אַראָפּ זיין יאַרמעלקע פון הינטערן היטל, האַלט זי אָפן און יעדער

איינער וואַרפט אַהין אַריין דאָס געלט וואָס ער האָט פאַרדינט.)

הירש טאָמאַשאָווער: (צו די יונגעלייט) גייט אַריין אין בית המדרש,

וואָשט זיך אַרום ביים כּיור און דאַונט מנחה. דערווייל וועט מען שיקן נאָך

ברויט, הערינג און אַקעוויט און עס וועט זיין „ליהודים“. אַבער גייט נישט

אַריין אַלע מיט אַ מאָל. (וופּט) בערל!

בערל חסיד: (קומט צו.)

הירש טאָמאַשאָווער: (צו בערל חסיד) לאַז זיי אַריין אין גרופעס פון

דריי.

בערל חסיד : (נעמט אָוועק די ערשטע דריי און טיילט זיי אָפּ) **איר** וועט אַריינגיין די ערשטע און אַז איר וועט אַרויסקומען, וועלן אַריינגיין אַנ-דערע דריי.

הירש מאַמאַשאַווער (אָפּ)

4מטער יונגע־מאַן : איך הויב שוין אָן צו וואַרפן ציגל! איך האָב היינט שוין געוואַרפן אַ ציגל צו דער העכסטער רעשטאַוואַניע.

5מטער יונגע־מאַן : דו דאַרפסט נישט וואַרפן צו דער העכסטער רעש-טאַוואַניע. אויב דו שטייסט אונטן, דאַרפסטו וואַרפן צו דעם, וואָס שטייט אויף דער ערשטער שטופע פון דער רעשטאַוואַניע. יענער ווידער וואַרפט די ציגל צו דעם וואָס שטייט איבער אים און אַזוי ווייטער, יעדער איינעם צום העכערן.

6מטער יונגע־מאַן : איך פאַרשטיי, די הויפט זאַך, ווען מען בויט אַ בנין, איז צו וואַרפן די ציגל אַזוי, אַז זיי זאָלן אַנקומען וואָס גיכער צו דעם וואָס בויט זיי איין, אָבער נישט צו וואַרפן זיי אַזוי, אַז זיי זאָלן חלילה טרעפן עמעצן אין קאָפּ אַריין.

7מטער יונגע־מאַן : דאָס איז אַ מוסר השכל. אַזוי דאַרף זיך ביי אַלץ וואָס מען טוט אין לעבן.

8מטער יונגע־מאַן : וואָס רעדט איר נאַרישקייטן פון וואַרפן עמעצן אַ ציגל אין קאָפּ אַריין, צי דעררף האָבן מיר פאַרלאָזט אונדזערע פרויען און קינדער און געקומען אַהער? מיר ווילן דאָ אַנהויבן אַ חבריש לעבן, אַ שותפותדיק לעבן!

9מטער יונגע־מאַן : האָבן איך גאַט, איך רבין, איך קאַסע און איך בשותפותדיק לעבן.

10מטער יונגע־מאַן : דו האַסט פאַרגעסן צוגעבן: איך נשמה, ווייל נאָר דעמאָלט קען זיין „יד אחת“ און „דעה אחת“, איך מיינונג ביי אונדז אַלע. (די ערשטע דריי קומען אַרויס אָפּגעוואַשענע, אויסגעפּוצטע, די קאַפּאַ-טעס אַרפּגעלאָזט און אויסגערייניקט, די פּנימער און הענט ריין, און אַזוי אויך די באַרד און פּאות פאַרקעמט.)

בערל חסיד : (צו די אָפּגעוואַשענע) איר גייט אַריין אין בית המדרש דאַוונען מנחה! (זיי גייען אָוועק, צו די אַנדערע) נו, איצט קעגען אַריינגיין אַנדערע דריי! (טיילט אָפּ דריי און שיקט זיי אַריין.)

7מטער יונגע־מאַן : מיר דאַכט זיך, אַז גייעדיק אַהער אויפן וועג צום הויף, האָב איך געזען מיין שווער.

8מטער יונגע־מאַן : און מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב געזען מיין ווייב. איך האָב אַפילו אַראַפּגעבויגן מיין קאַפּ.

9מטער יונגע־מאַן : אפשר איז מיין שוויגער אויך דאָ!

10מטער יונגע־מאַן : ערגער פון אַלץ וועט זיך, אויב כּזאָל זיך באַ-

געגענען מיט מיינע צוויי קינדער. כ'האב זיך געמוזט ארויסגעבענען פון זיי, ווען כ'בין אַוועקגעפאַרן.
(די צווייטע גרופע יונגעלייט גייען אַרויס פון בית המדרש אַפגעוואָ-
שענע און ריינע.)

בערל חסיד : (צו די אַפגעוואַשענע) נו, גייט אין בית המדרש אַריין דאַוונען מנחה! (זיי גייען אַוועק, צו די אַנדערע) נו, איצט קען אַריינגיין די לעצטע גרופע. גייט אַריין אַלע פיר! (זיי גייען אַריין).
הירש טאַמאַשאַווער : (קומט אָן, צו מרדכי־יוסף) קום נאָר, מרדכי־יוסף, כ'האב מיט דיר עפעס איבערצורעדן.

מרדכי־יוסף : (כאַפט זיך) כ'ווייס וועגן וואָס, הירש. דו מיינסט דאָך וועגן דעם, וואָס מען האָט געדאַרפט לאָזן וויסן דעם רבין, אָן אונדזערע יונג-געלייט גייען אַרבעטן ביי דער שול. האָ? וואָס? ער איז קעגן דעם?
הירש טאַמאַשאַווער : פאַרקערט, ער איז גראַד צופרידן דערפון! ווייסט וואָס ער האָט מיר געזאָגט? עס איז בעסער אָן די הענט אַרבעטן בחומר ובלבנים, ווי דאָס האַרץ זאָל זיין פון חומר ובלבנים.
מרדכי־יוסף : זייער גוט!

הירש טאַמאַשאַווער : אַבער עס איז נישט דאָס וואָס כ'וויל מיט דיר רעדן, עס איז נאָר אַן אַנדער זאך.
מרדכי־יוסף : דהיינו!

הירש טאַמאַשאַווער : עס איז נישט גוט.

מרדכי־יוסף : (דערשראָקן) וואָס מיינסטו, הירש?

הירש טאַמאַשאַווער : אונדזערע שונאים רוען נישט. מרדכי־יוסף, דער יאַרטשעווער רב, אָט דער אַלטער מתנגד וואָס וואוינט איצט דאָ אין טאַמאַשאַוו, האָט אָנגערעדט אַ גאַנצע מחנה פון פרויען און קינדער, וואָס זייערע מענער זיינען דאָ, און אויך די עלטערן פון די פרויען, אָן זיי זאָלן קומען אַהער און פאַרשאַפן אונדז צרות.

מרדכי־יוסף : זיי קומען אַהער, די פרויען און די קינדער?

הירש טאַמאַשאַווער : זיי זיינען שוין דאָ! אַ גאַנצע מחנה פון די פרויען פון אונדזערע יונגעלייט און אויך זייערע קינדער. מיט אַ טייל זיינען אויך מיטגעקומען די עלטערן, דער שווער און אַמאָל אויך די שוויגער. דער יאַרטשעווער רב האָט דאָס אַלץ אָנגעאַרבעט. ער גרייט זיך צו קומען אַהער דאָ אין הויף און אונדז אַפצושפילן דאָ די אמתע חתונה.

מרדכי־יוסף : כ'פאַרשטיי נישט. ווי אזוי האָבן זיי זיך דאָס צוזאָ-מענגערעדט מיט אים צו קומען אַהער מיט אַמאָל?

הירש טאַמאַשאַווער : פאַרוואָס פאַרשטייטו נישט. דער יאַרטשע-ווער רב איז אַמאָל געקומען קיין פשיסכע, האָבן אונדזערע חברה ביי אים גענומען געלט אויף תיקון, און ער איז אַוועק ביי פון פשיסכע. ער איז

איצט שוין מער נישט רב אין יארטשעוו, און וואוינט דא אין טאמאשאָוו, מען רופט אים אָבער נאָך אַלץ דער יארטשעווער רב. נו, האָט ער זיך אָפֿ גערעדט מיטן שמש פון שטאָטישן בית המדרש, אַז ווען עס וועלן קומען אָהער ווייבער, קינדער אָדער שווער און שוויגער פון די יונגעלייט וואָס זיינען ביים רבין, זאָל ער זיי ברענגען צו אים, ער האָט שפעטער געשריבן צו זיי בריוו און אַזוי אַרום האָט ער אָנגעקליבן אַרום זיך אַ גרויסן עולם. ער האָט זיי געהייסן קומען אָהער צו אים און ער וועט מיט זיי גיין צום רבין. ער וועט דאָ אַודאי באַלד זיין. ער וויל אַריינגיין צום רבין.

מרדכי יוסף : וועסט אים צולאָזן ?

הירש טאָמאָשאָווער : וואָס רעדסטו נאַרישקייטן ? וואָס הייסט כ'וועל אים צולאָזן צום רבין ? אָבער פאַר די יונגעלייט וועט עס זיין זייער נישט גוט.

מרדכי יוסף : הירש, פאַל נישט אַריין אין קיין עצבות ! מיר וועלן זיך מיט גאָטס הילף קעגן אַט דעם מתנגד אויך אַן עצה געבן. (טאָן ענדע־רונג) זאָג מיר נאָר, איז מיין ווייב אפשר אויך דאָ ? און אפשר מיין שוויי גער אויך ? אויב אַזוי איז נישט גוט.

הירש טאָמאָשאָווער : אַהאָ ! קוים האָסטו זיך דערמאַנט אַן דיין שוויי גער, פאַלסטו שוין אַליין אַריין אין עצבות ! הע ? !
מרדכי יוסף : ווען דו זאָלסט האָבן אַזאַ שוויגער ווי מיינע, וואָלסטו קיינמאַל נישט אַרויס פון עצבות !

הירש טאָמאָשאָווער : און ווען דו קענסט מיין ווייב, וואָלסטו זיכער געווען העכסט צופרידן וואָס זי איז מיינע און נישט דייעע.

מרדכי יוסף : ווער האָט דיר געזאָגט וועגן יארטשעווערס פלאַן ?
הירש טאָמאָשאָווער : כ'האַב געהאַט אַ ידיעה פון איינעם פון זיינע מענטשן.

מרדכי יוסף : הירש, זאָלן די יונגעלייט קודם אָפעסן. הייס אַרויסנע־מען די בענק און די טישן פון בית המדרש און גרייטן צום טיש אַט דאָ אין הויף. דאָס איבעריקע וועט מען שוין זען. (אַפ)

הירש טאָמאָשאָווער : (רופט) יונגעלייט ! ברענגט אַרויס די טישן און די בענק פון בית המדרש ! מען וועט דאָ גרייטן צום טיש ! גיכער !

(פילע יונגעלייט גייען אַריין אין בית המדרש און טראָגן אַרויס אַ גרויסן טיש און בענק, און שטעלן זיי אַוועק אויפן הויף לינקס. אַנדערע ברענ־גען אַ טישטוץ און דעקן צו דעם טיש. נאָך אַנדערע ברענגען ברויט, הערינג און ייִש און שטעלן עס אויך אַוועק. אַנדערע חסידים ברענ־גען מעסערס, גאַפּלען און זאָלץ. פיל גייען אַריין אין בית המדרש זיך וואַשן און קומען אַרויס און זאָגן „שאו ידיכם“. זיי ווישן זיך אָפֿ די הענט צוזאַמען אין איין לאַנגן האַנטוץ. דערנאָך זעצן זיי זיך אַוועק ביים טיש.

שניידן אפ ברויט, מאַכן המוציא, טינקען איין אין זאָלץ און עסן. אַלע זעצן זיך איצט אויס ביים טיש און עסן געשמאַק. בערל חסיד גיסט אָן יעדן אַ גלאַז אַקעוויט, דער עולם טרינקט, ווינטשנדיק זיך איינער דעם אַנדערן „לחיים“. איינער הויבט אָן צו זינגען „ידיד נפש“, אַנדערע העלפן אים אונטער. דערנאָך הויבן זיך אַנדערע אויף און לאָזן זיך אין אַ טאַנץ. צו זיי שטייען צו שפעטער נאָך אַנדערע. באַלד נעמען זיך אַלע אָן ביי די הענט אין אַ ראַד און מען טאַנצט און מען זינגט.

דער רבי: (באַווייזט זיך פון זיין צימער רעכטס, אַנגעטאָן אין אַ ווייסע אַטלעסענע זשיפעצע און אין אַ שטריימל).

שטימען: דער רבי! דער רבי! דער רבי!!!

(דאָס טאַנצן הערט אויף.)

דער רבי: (גייט צו צום טיש, זעצט זיך אָוועק אינמיטן אויף אַ באַנק).

איז געבליבן נאָך עפעס?

הירש טאַמאַשאָווער: אוודאי, רבי! בערל, דערלאַנג דעם רבין אַ

שעפ מיט וואַסער און אַ האַנטוך.

בערל חסיד: כלויף שוין ברענגען! (אַפ, קומט צוריק מיט אַ שיסל

און מיט אַ שעפ מיט צוויי אויערן און אַ האַנטוך.)

דער רבי: (וואַשט זיך, זאָגט „שאו ידיכם“, ווישט אַפ די הענט אין

האַנטוך, מאַכט „המוציא“ און טינקט איין אַ שטיקל ברויט אין זאָלץ. אַלע חסידים זעצן זיך צוריק אָוועק ביים טיש. דער רבי זיצט פאַרטראַכט.

באַלד קוקט ער זיך אַרום און זאָגט): עס שטייט געשריבן: „יוסיף דעת,

יוסיף מכאיב“, ווער עס מערט וויסן — מערט ווייטיק. אַ טייל מפורשים

טייטשן דעם פסוק, אַז ער איז אויסן אונדז צו זאָגן, אַז מען זאָל נישט

מערן קיין וויסן, ווייל דאָס וועט נאָר פאַרמערן ווייטיק. אַבער דאָס איז

נישט דער טייטש. דער אמתער טייטש איז: „יוסיף דעת“, אַ מענטש זאָל

מערן וויסן, „יוסיף מכאוב“, כאַטש עס וועט אים מערן ווייטיק, וואַרים

וואַס הייסט וויסן? וויסן הייסט צו דערזען דעם אמת, און דער אמת טוט

וויי. אַבער אַזוי ווי עס איז נישטאָ אויף דער וועלט קיין „טוב בלי רע“,

קיין גוטס אָן שלעכטס און קיין שלעכטס אָן גוטס, אַזוי איז אויך נישט

פאַראַן אויף דער וועלט קיין „תענוג בלי יסורים“ און אַזוי אויך נישט

„יסורים בלי תענוג“, ווייל עס איז הא באה תליא, איינס הענגט אין אַנ-

דערן, ווי דער פסוק זאָגט: „את אשר יאהב ה' יוכיח“, וועמען גאָט האָט ליב,

דעם שטראַפט ער. ווייל אויפן סאַמע דנאָ פון יעדן פאַרגעניגן איז דאָ

יסורים און אויפן סאַמע דנאָ פון יעדע יסורים איז דאָ תענוג. למשל:

צו וויסן דעם אמת הייסט צו האַבן יסורים. אַבער איז דען פאַראַן נאָך אַ גרע-

סערער תענוג ווי צו וויסן דעם אמת? דאָרף זיך דעריבער אַ מענטש אַזוי

אויסאַרבעטן אַז דער תענוג צו וועלן וויסן דעם אמת, זאָל זיין ביי אים אַזוי

גרויס, אז עס זאל איבערוועגן די יסורים, וואָס דער אמת וועט מיט זיך ברענגען. וואָרים צו וועלן וויסן דעם אמת, מיינט צו זיין אַ שטאַרקער מענטש, אַ גאַנצער מענטש און נישט קיין האַלבער מענטש. האַלבע מענטשן זיינען שוואַכע מענטשן, צעקראַכענע מענטשן. אַ מענטש קען נישט נאָכ־געבן דעם יצר טוב און דעם יצר הרע מיט איין מאָל. עס איז אַדער דער יצר טוב אַדער דער יצר הרע! הימל און ערד! מען קען נישט זיין דאָ און דאָרטן! צו זיין דאָ און דאָרטן מיינט מאַכן אַ פּשרה, ווייל אַ פּשרה איז אַ ביסל אַהין און אַ ביסל אַהער, אָבער אַ ביסל מיינט האַלב, אַ האַלבע זאָך, און אַז מען טוט אַ האַלבע זאָך איז מען אַ האַלבער מענטש, איך האָב אָבער ליב אַ גאַנצן מענטשן, אַ גאַנצן צדיק, אַדער להבדיל אפילו, אַ גאַנצן רשע. (שאַקלט זיך פּאַרטראַכט) אָט נעמט למשל פּרעה'ן ער איז געווען אַ „טשעלאָוויצק!“ אונדזער איינער, ווען עס זאל אויף אים קומען אָפּילו אַ האַלבע מכה פון די צען מכות, וואָלט ער דאָך זיך גלייך אונטערגעגעבן. פּרעה אָבער—נישט! און אַזוי ביז מכות בכורות! אָבער אָפּילו דעמאָלט, ווי נאָר די מכה האָט אויפּגעהערט, האָט ער נאָכגעיאָגט די יידן ביזן ים סוף. (פּאַרטראַכט) — מען האָט טענות צו מיר, וואָס אונדזערע יונגעלייט לאָזן איבער אין דער היים זייערע ווייבער און קינדער. אָבער צי איז דען נישט תיקון הגפּש וויכטיקער פון נאַרישן געוויין פון ווייבער און קינדער? איך זאָג אייך, אַז די אויערן וואָס הערן זיך צו די געוויינען פון ווייבער און קינדער, וועלן קיינמאָל קיין תיקון הגפּש נישט האָבן? ווייבער און קינדער דער שלעפּן נאָר אַרונטער! ווייל מען זיין ראוי לגאולה, מוז מען זיך דער־הויבן, און ווער עס קען קיין פּולווער נישט שמעקן זאָל גיין אַהיים! איך וויל נישט קיין גרויסן עולם, אַ גרויסער עולם איז אַ גרויסע מחנה פון בהמות, פון נאַראַנים, און איך וויל נישט זיין קיין רבי פון נאַראַנים. איך וויל אַ קליינע גרופּע פון יונגעלייט וואָס זאָלן אַרבעטן איבער זיך, ביז זיי זאָלן זיין ראוי לגאולה... (פּאַרטראַכט) — וואָרים די גאולה איז נאָענט! (אן התעוררות צווישן עולם) איך וואָלט זיך אונטערגענומען צו צעברעכן דעם עול הגלות און אויסצולייזן די יידן!... פון אייביק אָן האָבן אונדזערע אַבות זיך איינגעשפּאַרט ביים כביכול און האָבן אויסגעפּירט: האָט דען אברהם אָבינו זיך נישט איינגעשפּאַרט וועגן סדום ועמורה? און האָט דען משה רבינו זיך נישט איינגעשפּאַרט נאָכן חטא פון עגל?... כ'האָב נאָר מורא פאַר איין זאָך, אַז ווען מען וועט מיך פון אויבן פּרעגן: מענדל, מי ומי ההולכים? ווער איז מיט דיר? — זאָל איך אים כאַטש קענען אַנווייזן אויף עטלעכע מנינים יונגעלייט!... (אַ שטאַרקע התעוררות צווישן עולם).

שטיממען: רבי, מיר זיינען גרייט! מיר זיינען מיט אייך, רבי!

דער רבי: (הויבט זיך אויף) נו, שוין גענוג אויף היינט! נו, זינגט און טאַנצט! זאָל זיין פּריילעך! (אַפּ אין זיין צימער, רעכטס)

די יונגעלייט זעצן פארט זייער זינגען און טאנצן. זיי זינגען „וואו וואוינט דער אייבערשטער?“, „אמאר מאטשעק“ און נאך אַנדערע נגונים) **יאָרטשעווער רב**: (קומט אָן ביים טויער מיט אַ גרויסע מחנה פון מע- נער, פרויען און קינדער, שרייט אויס הויך) אָט זיינען זיי, די עוכרי ישראל! זיי זינגען און טאנצן און לאָזן זייערע פרויען און קינדער אויסגיין פון הונגער!

1טע פרוי: (רופט אויס) אָט איז ער מיין תכשיט! שוין אַ האַלב יאָר ווי ער האָט זיך אַוועקגעגנבעט פון דער היים און געלאָזן מיך אויף הפקר! (שרייט) איך וועל אים דורס זיין!

2טע פרוי: (שרייט) אָט איז מיינער! (מיט באַנומענע קולות) נחמן! נחמן! גולן! רוצח! מערדער! וואָס האַסטו פון מיר געוואָלט? (וויינט)

3טע פרוי: וואו איז מיינער? ער האָט מיך איבערגעלאָזן מיט פיר קליינע קינדער! מיר גייען אויס פון הונגער! (כליפּעט)

4טע פרוי: (ווישט זיך די אויגן) מיינער האָט מיך איבערגעלאָזן מיט צוויי עופּהלעך שוין מער ווי אַ יאָר. איך בין אַן עגונה, און מיינע קינדער זיינען יתומים! (זיפּצט)

1טע קינד: (פון אַכט יאָר) מאַמע! מאַמע! אָט איז אונדזער טאַטע! פאַרוואָס וויל ער נישט צוקומען צו אונדז? איך וועל צולויפן צו אים!
2טע קינד: (פון זעקס יאָר) איך וויל אויך גיין צום טאַטן. ער וועט מיט אונדז פאַרן אַהיים!

3טע קינד: (פון 4 יאָר) מאַמע, דער טאַטע איז דאָ? מאַמע, זאָג מיר?
1טער מאַן: אַזאָ פינצטער יאָר זאָל קומען אויף אים ווי פינצטער ער האָט געמאַכט דאָס לעבן פון מיין טאַכטער! זי איז געווען אַ געראַטן מיידל, האָט זי געדאַרפט אַריינפאַלן צו אַזאָ משומד אין די הענט אַריין!

2טער מאַן: זיי זיינען נאָך ערגער ווי משומדים! מיין ווייב וויינט זיך אויס כסדר די אויגן! איין זון געהאַט אַך וואָס פון אים איז געוואָרן! מיר האַלטן די פרוי און די צוויי קינדער ביי זיך, און ער ליגט דאָ און איז גע- וואָרן אַ מולאַרזש.

3טער מאַן: אַ מולאַרזש?

4טער מאַן: איר ווייסט נישט! זיי אַרבעטן דאָך ביי דער שול, בחומר ובלבנים, זיי זיינען געוואָרן פּראַסטע מולאַרזשעס, אַבי נישט צו פאַרן אַהיים צו ווייב און קינדער!

5טער מאַן: עס איז עפעס אַ משוגעת, רחמנא ליצלן! אַ קליפּה איז אַריין אין זיי!

(אין דער צייט ווען די געשרייען און רייד גייען אָן, אַנטלויפן אַלע יונ- געלייט ביטלעכווייז אין בית המדרש אַריין און פאַרשליסן דאָרט די טירן. אין הויף בלייבט נאָר איבער הירש טאַמאַשאַווער און בערל חסיד.)

יאָרטשעווער רב : (צום עולם) וואָס שוויגט איר? איר האָט שוין גענוג געשוויגן! טוט עפעס! (שרייט) לאָמיר צעברעכן דאָס בית המדרש! עס מוז נעמען אַ סוף!

שטימען : (פון ווייבער און מענער): פּושעים! עוכרים! משומדים! עס קען מער אַזוי נישט זיין!

יאָרטשעווער רב : (גייט פּאַראַוויס צום רבינס הויז. אַלע גייען אים נאָך).

הירש טאָמאַשאַווער : (פּאַרשטעלט אים דעם וועג) וואו גייסטו?

יאָרטשעווער רב : (דרייט) צום רבין!

הירש טאָמאַשאַווער : (שטופט אים צוריק) דו קענסט נישט זען דעם רבין! (רופט) בערל! בערל!

בערל חסיד : (קומט צולויפן) וואָס איז געשען?

הירש טאָמאַשאַווער : שטופ זיי צוריק! אויב גייטיק נעם אַ שטעקן און שלאָג איבער די קעפּ, רעכטס און לינקס! זאָלסט זיי צום רבין נישט צולאָזן!

בערל חסיד : (לויפט אָוועק אין אַ זייט, קומט צוריק מיט אַ שטעקן און פּאַכעט מיט אים אין דער לופטן). „אַלע צוריק!“ „אַלע צוריק!“ — האָב איך געזאָגט! (ער פּאַכעט מיטן שטעקן).

הירש טאָמאַשאַווער : (צום יאָרטשעווער רב) גיי צוריק מיט דיך גאַנצער באַנדע! דו הערסט!

יאָרטשעווער רב : איך וויל אַריינגיין צום רבין! איך מוז רעדן מיטן רבין!

הירש טאָמאַשאַווער : (דערלאַנגט אים צוויי פּייערדיקע פעטע) שיי געץ! עזות פנים! דו וועסט צום רבין נישט אַריינגיין!

בערל חסיד : (פּאַכעט מיטן שטעקן רעכטס און לינקס איבער די ווייבער און קינדער).

שטימען : אוי וויי געשריגן! מען שלאָגט אונדז! ראַטעוועט! ייִדן, ראַטעוועט!

יאָרטשעווער רב : (פּאַרביטערט) איך וועל נישט אָפּטרעטן! איך וויל בלויז פּרעגן דעם רבין צי ער הייסט דאָס מאַכן די פּרויען פּאַר עגונות און די קינדער פּאַר יתומים! ... איך קען עס מער נישט אויסהאַלטן! פון גאַנץ פּוילן קומען אַהער מענער, פּרויען און קינדער, און אַלע קומען זיי צו מיר!

הירש טאָמאַשאַווער : צו דיר? פּאַר וואָס עפעס צו דיר? ווער ביסטו

דען?

יאָרטשעווער רב : ווייל איך געם זיך אָן פּאַר די עגונות און לעבעדיקע יתומים.

הירש טאָמאַשאָווער : (סאַרקאַסטיש) דו נעמסט זיך אָן! אַ ניי-ער אָננעמער! נייך, דו נעמסט זיך נישט אָן פאַר זיי, נאָר דו העצסט זיי! דו האָסט געהייסן דעם שמש פון בית המדרש ברענגען די פרויען צו דיר און דו האָסט געשריבן צו זיי בריוו, און זיי געהייסן קומען צו דיר, און זיי צוגעזאָגט אַז דו וועסט זיי העלפן! איז דאָס נישט אמת? **יאָרטישעווער רב :** און אַז יאָ איז וואָס? טאָר איך נישט העלפן קיין פרויען און קינדער? טאָר איך זיך נישט אָננעמען פאַר די וואָס ליידן? **הירש טאָמאַשאָווער :** דו ביסט אַ מהרחר ריב! אַן אויפהעצער ביסטו!

יאָרטישעווער רב : דו מעגסט מיר זאָגן וואָס דו ווילסט, אָבער איך וועל פריער נישט אָפטרעטן, ביז מיר אַלע, וועלן זען דעם רבין! מיר ווילן בלויז וויסן צי ער הייסט דאָס, די יונגעלייט אַזוי טאָן?

הירש טאָמאַשאָווער : (אויפגעקאַכט) בהמה! פאַרוואָס פאַרשטייסטו נישט? דאָס איז אַ שיטה! דעם רבינס שיטה!

יאָרטישעווער רב : (שפּרינגט אויף) אַ שיטה? דעם רבינס שיטה?! (שרייט) אַ שיטה חרוב צו מאַכן יידישע משפחות?! אַ שיטה צו ברענגען אומגליק אויף יידן! אַ שיטה אומצוברענגען, חלילה, דאָס יידישע פּאָלק?! **הירש טאָמאַשאָווער :** פערד וואָס דו ביסט! דו הויבסט עס אָפילו נישט אָן צו פאַרשטיין!

יאָרטישעווער רב : וואָס איז דאָ צו פאַרשטיין? (דרייט זיך אויס צום עולם) איר הערט? דאָס איז אַזאַ שיטה! (העכער, צום עולם) דער רבי אַליין הייסט די יונגעלייט דאָס טאָן! דער רבי אַליין הייסט זיי, אַז זיי זאָלן אייך איבערלאָזן אויף הפקר! איר האָט געהערט?

הירש טאָמאַשאָווער : שווייג! אַ נישט וועל איך דיר קורע כדג זיין! (שרייט) בערל, וואָס טרייבסטו זיי נישט אַרויס! מאַך נישט קיין שהיות! שלאָג איבער די קעפּ און וואו נאָר דו טרעפסט! טרייב זיי אַרויס און פאַר-מאַך דעם טויער!

בערל חסיד : (פּאָכעט מיטן שטעקן איבער די קעפּ, עס הערן זיך גער-וויינען און עס איז אַ שרעקלעכער טומל).

(איטשע-מאיר און מיט אים העניך, מרדכי-יוסף און דער גריצער רב קומען אַז).

איטשע-מאיר : (צו הירש) וואָס קומט דאָ פאַר?

הירש טאָמאַשאָווער : אַט דער מהרחר ריב (ווייזט אויפן יאָרטשע-ווער רב) האָט אויפגעהעצט די ווייבער פון אונדזערע יונגעלייט קעגן אונדז און איז מיט זיי געקומען אַהער צו מאַכן דאָ אַ טומל, ער וויל זען דעם רבין!

יאַרטשעווער רב: ר' איטשע-מאיר, גריצער רב, ר' העניך און ר' מרדכי-יוסף, איר קענט מיך. איר קענט מיך נאך פון די צייטן פון פשיס-כע. איך בעט אייך, ראטעוועט מיך פון די הענט פון אַט-דעם רשע (וויזט אויף הירש) כ'בין דאָ אַריינגעפאלן ערגער ווי צווישן גוים!

איטשע-מאיר: וואָס ווילט איר אייגנטלעך, יאַרטשעווער רב?

יאַרטשעווער רב: עס מוז נעמען אַ סוף צו די ליידן פון די פרויען! זיי זיינען אַזוי ווי עגונות און די קינדער אַזוי ווי יתומים! ווי לאַנג קען דאָס אַזוי אָנהאַלטן? איך וויל גיין צום רבין און אים פרעגן, צי ער וויל חרוב מאַכן דאָס יידישע פּאָלק?

פרויען שטימען: (שטורמיש, געמישט מיט געוויין) זאָל מען אונדז צו-לאָזן צום רבין, זאָל מען! מיר ווילן הערן וואָס דער רבי האָט צו זאָגן!

העניך: באַרואיקט אייך! קיינער וויל נישט טאָן אייך קיין שלעכטס! זייט זיכער, יידן, אַז אונדזער רבי איז אַ גרויסער אוהב ישראל!

יאַרטשעווער רב: טאָ, פאַרוואָס דערלאָזט ער צו אַזעלכע זאַכן?

איטשע-מאיר: איך וועל עס אייך מסביר זיין, יאַרטשעווער רב! זאָל אייך גאַרנישט איינפאלן צו טראַכטן, אַז אונדזער רבי וויל חרוב מאַכן דאָס יידישע פּאָלק. אונדזער רבי וויל גאַר אויסלייזן די יידן, און וואָס עס איז שייך די יונגעלייט, וויל גאַר נישט אונדזער רבי אַ גרויסן עולם, ער וויל נישט מער ווי עטלעכע מגינים יונגעלייט וואָס זאָלן אים פאַרשטיין. נישט אַלע וואָס קומען אַהער בלייבן דאָ אויף לאַנג. נאָר אַז עס קומען יונגע-לייט אַהער וואָס פאַרשטייען, אַז זיי קענען דאָ אַ סך לערנען, אַז זיי קענען דאָ דערהויבן ווערן צו פאַרשטיין די וועגן פון כביכול, נו, בלייבן זיי דאָ זיצן אַביסל לענגער. טאָ מה רעש? זיי זיצן דאָ און לערנען און דינען דעם רבונן של עולם, און אַז דאָס מלכות וויל, אַז יידן זאָלן זיין זעלנער און דינען אין מיליטער, מי יודע וויפיל יאַרן, איז בעסער! טאָ מיט וואָס איז, יאַרטשעווער רב דאָס מלכות פון הימל ערגער ווי דאָס מלכות פון דר'ערד? כ'מיין וואָס איז דער געוואָלד? וואָס שרייט איר אַזוי?

יאַרטשעווער רב: אַבער ר' איטשע-מאיר, עס איז דאָך אַבער אַ רחמנות אויף די וויבער און קינדער! און וואו איז די ליבע צום יידישן פּאָלק, וועגן וועלכן ר' העניך האָט גערעדט?

מרדכי-יוסף: יאַרטשעווער רב, אַט דאָ זעט איר, האָט איר אַ טעות. איר מישט אויס צוויי זאַכן, רחמנות און ליבע. רחמנות איז נישט ליבע און ליבע איז נישט רחמנות. רחמנות ווייזט נאָר אויף שוואַכקייט, אויף צעקראַכנקייט, אַ מענטש וואָס האָט רחמנות אויף עמעצן איז נישט מסוגל אים צו ליבן. ליבע איז אַ סימן פון שטאַרקייט, פון פעסטקייט, פון גאַנצ-קייט, פון שלימות.

יאַרמשיעווער רב: רופט עס אן ווי איר ווילט. אָבער איך וויל פאַרט זען דעם רבין. איך וויל אים אַליין שטעלן די פּראָגן.

העניך: וואָס ווילט איר, אָז ער זאָל טאָן פאַר די ווייבער און קינדער?
יאַרמשיעווער רב: ער זאָל הייסן די יונגעלייט, אָז זיי זאָלן זיך אומ-קערן אַהיים, און אָז להבא זאָל מען מער ווי אויף צוויי וואָכן קיין יונגעלייט דאָ נישט לאָזן זיין!

העניך: און אָז זיי וועלן אים נישט פּאַלגן?

יאַרמשיעווער רב: דעם רבין וועלן זיי פּאַלגן.

העניך: גוט. איך וועל רעדן מיטן רבין וועגן דעם. איצט הייסט דעם עולם גיין אַהיים.

יאַרמשיעווער רב: (פאַרטראַכט) זאָל איך אייך גלויבן?

אימשע-מאיר: איך וועל אויך רעדן מיטן רבין.

גריצער רב: איך אויך.

מרדכי-יוסף: מיר אַלע פיר! מיר וועלן באַלד רעדן מיט אים.

יאַרמשיעווער רב: זאָגט איר מיר דאָס צו?

אימשע-מאיר: יא, מיט גאָטס הילף!

יאַרמשיעווער רב: נו, גוט, מיר געבן אייך צוויי שעה צייט. מיר

וועלן וואַרטן אויפן שאַסיי אין צוויי שעה אַרום לאָזט אונדז וויסן וואָס עס איז ביי אייך געבליבן. אויב נישט וועלן מיר צוריקקומען און מאַכן דאָ אַ חורבן (רופט) אַלע צוריק צום שאַסיי! מיר וואַרטן דאָרט צוויי שעה.

(דער עולם הויבט זיך אָן צו צוגיין. אָבער זייער לאַנגזאַם.)

בערל חסיד: (פאַכעט מיטן שטעקן) נו, געגאַנגען! מאַרש! שנעלער!

גיכער! אַרויס פון דאַנען! (זיי גייען אַוועק און ער פאַרמאַכט דעם טויער.)

הירש טאָמאַשאַווער: (גייט צו צום טיר פון בית המדרש, עפנט זי.)

נו, שוין איבערגעקומען די צרה! זיי זיינען שוין אַוועקגעגאַנגען. איר קענט שוין אַרויסקומען!

(יונגעלייט קומען אַרויס, שמועסנדיק צווישן זיך.)

אימשע-מאיר: (צו הירשען) מיר ווילן אַריינגיין צום רבין.

הירש טאָמאַשאַווער: ווער וויל אַלץ אַריינגיין?

אימשע-מאיר: מיר פיר. (צייגט אויף העניך, אויף זיך, גריצער רב

און מרדכי-יוסף.)

הירש טאָמאַשאַווער: וועגן וואָס?

אימשע-מאיר: מיר האָבן צוגעזאָגט דעם יאַרמשיעווער רב, אָז מיר

וועלן רעדן מיטן רבין, און אים געבן אַ תשובה אין צוויי שעה.

הירש טאָמאַשאַווער: וואַרט אַביסל. כיוועל אַריינגיין צום רבין אים

פרעגן. (אָפּ)

יצחק וואורקער : (קומט אן מיט א דעלעגאציע פון חסידים, זינגט „ווער ס'האט זיך באהאלטן“, זיי בלייבן שטיין ביים פארמאכטן טויער.)

בערל חסיד : ווער איז דארטן?

(גיט צו צום טויער, דערזעט ר' יצחק וואורקער און די דעלעגאציע, עפנט פאר זיי דעם טויער. זיי קומען אן זינגנדיק דעם וואורקער ניגון.)
הירש טאמאשאווער : (צו איטשעמאירן) דער רבי קומט באַלד

אַרויס!

יצחק וואורקער : (דערזעט פון ווייטן איטשעמאירן, העניך, גריצער רב און מרדכי-יוסף, גיט צו זיי, גיט זיי די האַנט. מען גיט זיך שלום-עליכם און מען פרעגט זיך נאָך „וואָס מען מאַכט און וואָס ס'הערט זיך“. שפּעט-טער באַגריסט זיך אויך הירש טאמאשאווער מיט אים.)

הירש טאמאשאווער : (צו יצחק וואורקער) נו, געקומען אַהער!! הע? שפּעט, אַבער דאָך געקומען. וואָס דען? אַלץ מוז קומען קיין טאמאשאַו. אין טאמאשאַו ווערט געגעבן נאָך אַ מאַל די תורה בקולות וברקים.

יצחק וואורקער : נאָכדעם ווי אברהם-משהלע, זכּרונו לברכה, דעם רבי ר' בונימס זון, איז נפטר געוואָרן, איז זיין עולם געקומען צו מיר, האָב איך זיי געזאָגט, אַז איצט איז די צייט, אַז מיר זאָלן אַלע פאַרן קיין טאמאשאַו.

הירש טאמאשאַווער : וואָס דען? אוודאי! אוודאי! וואָס דען?

יצחק וואורקער : כ'האָב זיי אַבער געזאָגט, אַז נאָר מיט אַ תנאי.

הירש טאמאשאַווער : מיט אַ תנאי? וואָס איז דער תנאי?

יצחק וואורקער : איך בין געקומען אַהער מיט אַן עדה יידן צו רעדן וועגן דעם מיטן רבין.

הירש טאמאשאַווער : מעג מען וויסן וועגן וואָס עס האַנדלט זיך?

יצחק וואורקער : דאָס מוז איך רעדן מיטן רבין אַליין.

הירש טאמאשאַווער : נו, גוט, דער רבי קומט באַלד אַרויס.

דער רבי : (קומט אַרויס, קוקט זיך אַרום מיט ביטערע בליקן אויף אַלע זייטן, דערזעט יצחק וואורקער, גיט צו.)

דער רבי : שלום עליכם, יצחק, וואָס מאַכסטו?

יצחק וואורקער : געלויבט השם יתברך.

דער רבי : אברהם-משהלע, זכּרונו לברכה, אינגאַנצן געווען רבי צוויי יאָר. כ'האָב אים אַבער געזאָגט, אַז ער זאָל נישט פירן, האָט ער מיך נישט געפאַלגט. ווען ער וואָלט נישט געווען רבי, וואָלט ער נאָך מאַרין ימים גע-ווען, אַבער...

יצחק וואורקער : ער האָט זיך ביי אונדז געבעטן, אַז מען זאָל אים נישט נייטען, אַז ער זאָל זיין רבי. דער עולם האָט אַבער אַנדערש נישט געוואָלט...
דער רבי : דער עולם, די בהמות...

יצחק וואורקער : נו, איצט נאָך זיין הסתלקות, איז דער עולם געקומען צו מיר. האָב איך זיי געזאָגט, אַז איצט איז געקומען די צייט צו פאַרן אַהער. דער רבי : כ'דאַרף נישט קיין עולם, יצחק!

יצחק וואורקער : עס איז דאָך אייגענע מענטשן, מאנשי שלומינא. דער רבי : נו, וואָס ווילסטו זאָגן — זאָג! כ'זע דאָך, אַז דו ווילסט מיר עפעס זאָגן.

יצחק וואורקער : יא, מיר האָבן אַ תנאי.

דער רבי : (בייז) דהיינו?

יצחק וואורקער : אַז דער רבי זאָל זיך אָפגעבן מיט יידן, אויס-הערן זייערע ליידן, טרייסטן זיי, בענטשן זיי, ווינטשן זיי הצלחה, אַמאָל אַפילו אויך מתפלל זיין פאַר זיי, און אַמאָל העלפן וועמען מיט אַן עצה.

דער רבי : (בייז, לויפט הין און צוריק) צוריק מיט דיינע אַלטע שטיק, יצחק! אַראָפשלעפן מיך צו די ווייבער, צום פראַסטן המון! כ'זאָל ווערן אַ פּרנסה פאַרזאָרגער?

יצחק וואורקער : פאַרקערט, דערהויבן דעם עולם, אים נישט לאָזן פאַלן!

דער רבי : (שטורמיש, שטייט נישט איין אויף אַן אָרט) שוטה, וואָס דו ביסט, כ'האָב דאָך דיר, דאָכט זיך שוין געזאָגט, אַז כדי אויסגעלייזט צו ווערן, מוז מען האָבן אַ דור וואָס זאָל זיין ראוי לגאולה, און אויב נישט אַ דור, זאָל זיין כאַטש עטלעכע מנינים אַזעלכע יידן. מיט צעקראַכענע יידן קען מען גאָר-נישט אויפטאָן.

יצחק וואורקער : מען דאַרף זיי העלפן! אויפהויבן זיי פון זייער שפלות, אַרויסנעמען זיי פון דער בלאַטע.

דער רבי : (שאַרף) איך וויל נישט קריכן צוליב זיי אין דער בלאַטע!
יצחק וואורקער : אויפן וועג אַהער האָב איך געטראָפן אַ סך פרויען וואָס האָבן געוויינט ווייל מען האָט אָפגעריסן פון זיי זייערע מענער, און מען האָט זיי געמאַכט פאַר עגונות און זייערע קינדער פאַר יתומים.

דער רבי : וואָס ווילסטו, יצחק פון מיר האָבן? מ'האָט אַוועקגענומען אַ הייפעלע יונגעלייט פון זייערע נאַרישע ווייבער און זיי געגעבן עלית נשמה, אַצילות און התעוררות. איך וויל אויפציען אַ קליינע מחנה פון גאַנצע יידן, וואָס זאָלן זיין ראוי לגאולה! טאָ, וואָס איז דער אומגליק? וואָס האָט איר אַלע אַזוי רחמנות אויף די נאַרישע ווייבער און האָט נישט קיין רחמנות אויף די יונגעלייט וואָס קאָנען נישט שטייגן אין מדרגות צוליב די ווייבער?

יצחק וואורקער : אָבער דאָס הייסט דאָך צעברעכן משפחות? וואָס וויל-סטו חרוב מאַכן די וועלט?

דער רבי : (אויפגעשטורעמט) מען דאַרף נישט קיין וועלט פון בהמות! עס איז דאָך שוין נישט מעגלעך אויסצוהאַלטן! וואו מען גייט איז נאָר אַקסן

און פערד! יצחק, כ'וויל האָבן אַ ווינקל, וויל איך. אַ ווינקל פאַר מיר און אַ מחנה פון יונגעלייט וואָס זאָלן טראַכטן אַזוי ווי איך. איך גיב דיר אַוועק די גאַנצע וועלט מיט אַלע בהמות או לאַז מיר איבער בלויז דעם ווינקל. וואָס ווילסטו נאָך פון מיר?

יצחק וואַרקער: איך בין אַהערגעקומען מיט אַן עדה יידן. מיר האָבן זיך באמת געוואַלט באַהעפטן מיט דיר, מענדל, אָבער עס איז אוממעגלעך! איך קען נישט צוקוקן רואיק ווי יידן האָבן צער! כ'קען נישט זיך רואיק! ווער שמועסט נאָך, אַז איך זאָל אַליין פאַרשאַפן יידן צער! דאָס אוודאי נישט! איך וואַלט גיכער אַוועקגעגעבן מיין גאַנץ לעבן אויסצוהיטן איין יידן פון צער. איך קען נישט זען קיין יידישע טרערן! איך מוז אַוועקגיין פון דיר, מענדל!
דער רבי: (שטורמיש) מיט צען צדיקים האָט מען געקענט אַפראַטעווען סדום, אָבער אַפילו מיט טויזנט נאַראַנים קען מען קיין הויז נישט ראַטעווען. צו זיין אַ רבי פון נאַראַנים מיינט צו זיין אַ גרויסער נאַר, יצחק! אַ נאַר אייַ בער אַלע נאַראַנים! ניין, נישט דאָס איז מיין וועג! (וויל גיין)
איטשע-מאיר: רבי, וואַרט נאָך אַ מינוט. אפשר נישט אַנשטעלן דעם חלף אַזוי שאַרף. עס איז „אלו ואלו דברי אלוקים חיים!“ אפשר קען מען עפעס נאַכגעבן, יצחקען?

העניך: דאָס איז אויך מיין געדאַנק. יידן זיינען פאַרביטערט, זוכן הילף, וואו זאָלן זיי גיין?

גריצער רב: עס איז אַן עת צרה ליעקב. מען מוז העלפן יידן.
מרדכי-יוסף: ווען דאָס יידישע פאַלק איז אין צער איז די שכינה כביכול אויך אין צער.

דער רבי: (מילדער) אָבער וואָס ווילט איר פון מיר? כ'האָב זיך נישט געלערנט צו זיין אַ „זנאָכער“. כ'בין קיינמאַל נישט געווען קיין פערד-הענדל-לער, און איך קען נישט זיין קיין פרנסה-פאַרזאָרגער!

גריצער רב: אָבער בעטן גאָט פאַר יידן!
דער רבי: יעדער ייד קען בעטן צו גאָט. מען דאַרף דערצו קיין שליח נישט. דעם רבונן של עולם קאָן מען נישט אונטערקויפן.

גריצער רב: אָבער זאָגן אַ גוט וואַרט צו יידן?
דער רבי: (קוקט אים אַן ביים) וואָס פאַר אַ וואַרט? דעם אמת ווילן זיי נישט הערן און קיין ליגן זאָגן קאָן איך נישט!
(דריקנדיקע שטיילקייט. תמרל קומט אַן.)

תמרל: שלום עליכם יידן!

שטימען: תמרל איז דאָ! תמרל איז דאָ!

דער רבי: (וואַרפט אַ בייוו בליק אויף איר, מיט כעס) נו, אַט איז זי אויך דאָ! אויך זי איז געקומען אַהער שטערן מיין רוי (סאַרקאָסטיש) אפשר פאַרן נאַר צו איר? זי קען אייך זאָגן אַ סך גוטע ווערטער! זי קען אייך געבן

אויך פרנסה! עס איז דאך אַ גקבה מיט אַ זעקל גאַלד! (אַפ. איטשענ-מאיר, הער ניד, גריצער רב און מרדכי־יוסף גייען אים נאָך אין זיין וואוינונג.)

תמרל: (לויפט צו צו יצחק וואורקער) ר' יצחק! ר' יצחק! איר האָט גע־הערט ווי ער איז מיר ווידער גראָב פאַרגעקומען (וויינט)...

יצחק וואורקער: וויינט נישט תמרל! אייער שכר וועט זיין גרויס אויף יענער וועלט! איר טוט זייער פיל פאַר יידן.

תמרל: (מיט כעס) וואורקער רבי, פאַרוואָס בעט איר זיך אַזוי ביי אים? איר זעט דאָך, אַז ער איז אַ שלעכטער מענטש! (טאָן ענדערונג) גייט אַרויס און זאָגט אייערע מענטשן, אַז דאָ איז נישט קיין אַרט פאַר זיי. קומט מיט מיר! איר ר' יצחק, זייט דער וואורקער רבי! (גייט צו צו זיינע מענטשן) איך זאָג אייך, אַז איר זאָלט אַלע פאַרן קיין וואורקע! איר הערט! דער וואורקער רבי האָט אַ גאַלדן האַרץ! ווער עס דאַרף פרנסה זאל קומען קיין וואורקע! אויב אַ ייד איז חלילה קראַנק, אָבער זיין בני־בית איז קראַנק אָדער ער דאַרף בעטן צו גאָט אויף קינדער — זאל ער פאַרן קיין וואורקע! איר הערט! נישטאָ קיין גרעסערער ווי דער וואורקער רבי! איר הערט!

שטימען: ריכטיק! תמרל איז גערעכט! מיר'ן פאַרן קיין וואורקע!

יצחק וואורקער: (צוגייענדיק צו זיינע מענטשן) מיר פאַרן אַ היים!
(די וואורקער חסידים זינגען „ווער ס'האַט זיך באַהאַלטן“). אַפּ דורכן טויער.)

יסכה: (קומט אָן אויסגעפּוצטע אין אַ ווייס קלייד, דערזעט תמרלען) תמרל!

תמרל: יסכה, וואָס עפעס אַזוי אויסגעפּוצט?

יסכה: היינט איז מיין חופּה־טאָג!

תמרל: מזל טוב! אָבער וואו וועט זיין די חתונה?

יסכה: אַט דאָ! אין רבינס הויף.

תמרל: צווישן די מאַדנע מענטשן? ווי גאָט איז דיר ליב, יסכה, באַ־טראַכט זיך נאָך! האָב נישט חתונה מיט איינעם פון זיי. ער וועט דאָך דיך נאָך דער חתונה אויך פאַרלאָזן, אַזוי ווי זיי אַלע טוען!

יסכה: איך האָב דערפאַר קיין מורא נישט! איך געהער אויך אַהער. איך וועל זיין דאָ מיט מיין מאַן.

תמרל: און איך פאַר קיין וואורקע, צום וואורקער רבי!

יסכה: וואָס האַסטו אַזוינס געזען אין וואורקער רבי!

תמרל: יסכה, דער גאַנצער עולם פאַרט איצט צו אים. קום מיט מיר, איך וועל פּראַווען דאַרט דיין חתונה מיט גרויס פאַראַד. איך וועל דיר מאַכן אַ חופּה־קלייד פון לויטער גאַלד.

יסכה: מיין נשמה באַלאַנגט אַהער. איך קען פון דאַנען נישט אַוועק, תמרל.

תמרל: (קושט זי) טאָ, זיי געזונט, יסכה. זאל עס זיין מיט גליק. (אָפּ)
אליעזר פולטיסקער: (קומט אָן מיט פלעטער שטאַפּט, רופט אויס הויך)
 חסידים! היינט איז ביי מיר אַ חתונה. יסכה, מיין אייניקע טאָכטער האָט
 היינט חתונה. לאַמיר אַלע טרינקן ביז פאַרטאָג. קומט אַהער אַלע! וואו איז
 דער מחותן ר' העניך? (רופט) הירש טאַמאַשאָווער!
הירש טאַמאַשאָווער: שלום עליכם, אליעזר!
אליעזר פולטיסקער: (צו הירש) רוף צונויף דעם עולם! היינט איז ביי
 מיר אַ חתונה! לאַמיר טרינקען.
 (יונגעלייט קומען אָן צו טרינקען, ווינטשן אליעזר און די כלה מזל טוב.)
העניך: (קומט אָן פון רבינס הויז, פאַרטראַכט.)
אליעזר פולטיסקער: מזל טוב, מחותן! פאַרוואָס טוסטו זיך נישט איי-
 בער? עס איז דאָך היינט די חתונה פון אונדזערע קינדער!
העניך: עס וועט היינט קיין חתונה נישט זיין!
אליעזר פולטיסקער און יסכה: (מיט אַ געשרי) וואָס? ס'וועט היינט
 קיין חתונה נישט זיין?
העניך: ניין! דער רבי הייסט נישט.
אליעזר פולטיסקער: דער רבי? ער האָט דיר אַזוי געזאָגט?
העניך: יאָ. כ'בין אַריינגעגאַנגען אים בעטן אויף דער חתונה, האָט ער
 מיר געזאָגט: היינט וועט נישט זיין קיין חתונה!
אליעזר פולטיסקער: שוין צום דריטן מאל ווי ער לעגט אָפּ די חתונה,
 און היינט נאָך ערגער ווי אַלעמאַל. צוויי מאל האָב איך אים געפרעגט, ווען
 כ'זאל מאַכן די חתונה, האָט ער מיר געזאָגט: «וואָרט נאָך». האָב איך גע-
 וואָרט. עס איז דאָך שוין אַבער איבער צוויי יאָר. ווי לאַנג איז דער שיעור?
 האָב איך אים לעצטנס געזאָגט, אַז איך האָב באַשטימט די חתונה אויף היינט,
 האָט ער געשוויגן. האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ער איז מסכים, און איך האָב
 אַנגעגרייט אַן אמתע גבירישע חתונה, און געבראַכט אַהער מיין גאַנץ בני בית,
 מיין משפּחה און פריינט, נו, וואָס וועט איצט זיין?
יסכה: (וויינט) אַבי איך האָב געפאַסט אַ גאַנצן טאָג. אַזאַ פאַרשעמונג!
אליעזר פולטיסקער: (צו יסכה) וויין נישט מיין קינד. אַז דער רבי
 זאָגט נישט, מן הסתם זעט ער דאָך עפעס וואָס מיר זעען נישט! (צו העניך)
 אפשר זאל איך אַריינגיין צו אים?
העניך: פּרוביר, נו, אדרבה! ער איז אַבער זייער בייז היינט!
אליעזר פולטיסקער: מען דאַרף פרעגן הירשען. (רופט) הירש!
הירש טאַמאַשאָווער: וואָס איז?
אליעזר פולטיסקער: כ'וויל אַריינגיין פרעגן עפעס דעם רבין.
הירש טאַמאַשאָווער: וואָס ווילסטו אים פרעגן?

אליעזר פולטיסקער : כ'האב צוגעגרייט אַ חתונה אויף היינט. איצט זאָגט מיר ר' העניך, אַז דער רבי האָט געזאָגט, אַז עס וועט היינט קיין חתונה נישט זיין.

הירש טאַמאַשאָווער : ער האָט מיר אויך אַזוי געזאָגט.

אליעזר פולטיסקער : טאָ, וויל איך אַריינגיין אים פרעגן: ווען יאָ?
הירש טאַמאַשאָווער : בהמה! היינט וועט שוין זיכער קיין חתונה נישט זיין. אַז ער זאָגט נישט איז נישט! נו, צו פרעגן אים ווען יאָ? דערויף האָסטו נאָך צייט!

אליעזר פולטיסקער : מיין מיינונג איז, אַז עס איז בעסער איך זאָל עס אים היינט פרעגן.

הירש טאַמאַשאָווער : און מיין מיינונג איז נישט אַריינגיין איצט צו אים. ער לויפט אַרום ווי אַ פאַרוואַנדעטער לייב און שרייט. העניך ווייסט עס. איטשע-מאיר און דער גריצער רב האָבן שוין פרובירט צוריינדן צו אים און עס גייט נישט. לאַז היינט אָפּ! איך וועל אים שוין אַליין פרעגן אַן אַנדער מאָל.

אליעזר פולטיסקער : און וואָס זאָל איך טאָן מיט אַלעם וואָס איך האָב אַנגעגרייט?

הירש טאַמאַשאָווער : וואָס זאָרגסטו זיך אַזוי וועגן דעם? ברענג אַלץ אַהער, וועט מען דאָ מאַכן אַ גרויסן מאָלצייט. עס וועט זיין אַ חתונה אַן חתן-כלה. (פּאָ)

אליעזר פולטיסקער : נו, יסכה, קענסט שוין אויסטאָן דאָס חופּה-קלייד. גיי צוריק אויף אונדזער אכסניה און זאָג עס דער מאַמען און אַלע אייגענע. איך וועל באַלד קומען אַהין.

יסכה : (ווישט די אויגן, פּאָ).

אליעזר פולטיסקער : (רופט) בערל! בערל! בערל חסיד!

בערל חסיד : וואָס איז, אליעזר?

אליעזר פולטיסקער : איך האָב געבראַכט אַ סך עסנוואַרג, בולקעס, פלייש און פּיש און ייִש פאַר דער חתונה פון מיין טאַכטער. נו, דער רבי הייסט נישט, אַז עס זאָל היינט זיין די חתונה. טאָ גיי צו מיין אכסניה און ברענג אַלץ אַהער און צעטייל עס צווישן עולם.

בערל חסיד : אויב איר גייט אַהין, וועל איך גיין צוזאַמען מיט אייך (ביידע פּאָ).

משה-מיכל ביאַלער : (קומט אַריין דערשראָקן; לויפט צו צו הירש טאַמאַשאָווער) הירש, דער יאַרטשעווער רב קומט באַלד צוריק אַהער מיט זיין גאַנצע באַנדע ווייבער! אַחוץ דעם וועט באַלד קומען אויך אַהער דער היגער רב מיט אַ כאַפּטע מתנגדים. עס זעט אויס זער שלעכט. זיי גייען אויך

אפואגן אונדזערע יונגעלייט פון אַרבעטן ביי דער שול. עס וועט זיך דאָ טאַן
 חושך! מיין מיינונג איז, אַז מיר זאָלן פאַרלאָזן טאַמאַשאָוו.

הירש טאַמאַשאָווער: וואָס מיינסטו? וואוהין זאָלן מיר פאַרן?

משה-מיכל ביאַלער: קיין קאַצק! עס איז אַ שיין שטעטל לעבן מיין
 שטאָט ביאַלע און דער עיקר— עס זיינען דאָרטן דאָ אַ סך פון אונדזערע
 חסידים. איך וועל אויסבויען דאָרט פאַרן רבין אַ גרויס בית המדרש און
 אויך אַ גרויסע וואוינונג. דערווייל וועל איך אַוועקגעבן דעם רבין מיין הויז
 וואָס איך האָב דאָרטן. קאַצק איז אַ בעסערע שטאָט, מיט בעסערע יידן, אַלץ
 אייגענע מענטשן. צו וואָס זיין צווישן מתנגדים? לאָמיר אַריינגיין צום רבין
 און פּוועלן דאָס ביי אים.

הירש טאַמאַשאָווער: גוט, קום מיט מיר. (ביידע אָפּ אין רבינס וואוי-
 נונג.)

יאַרשישווער רב: (קומט אָן מיטן עולם פון ווייבער און קינדער. עס
 קומט אויך אַן דער טאַמאַשאָווער רב מיט אַ גרויסע מחנה יידן. די יונגע-
 לייט אַנטלויפן ווידער אין בית המדרש.)

טאַמאַשאָווער רב: איך וועל נישט דערלאָזן קיין נעסט פון זיגד ביי
 מיר אין שטאָט!

1 מער בעל בית: מיר וועלן זיי מער נישט לאָזן אַרבעטן ביי דער שול!

2 מער בעל בית: זיי זיינען ערגער פון משומדים!

3 מער בעל בית: וואו איז דער רבי? מען דאַרף אַריינגיין צום רבין.
 (זיי לאָזן זיך גיין אַהין.)

בערל חסיד: (פאַרשטעלט זיי דעם וועג) צוריק!

(אַ מחנה יידן לאָזן זיך צום בית המדרש, האַקען אויס שוויבן.)

משה-מיכל ביאַלער: (קומט אַרויס פון רבין, רופט אויס הויך) זאָל
 זיין שטיל! איך וויל עפעס זאָגן!

טאַמאַשאָווער רב: זאָל זיין שטיל!

משה-מיכל ביאַלער: איך האָב גאָר וואָס גערעדט מיטן רבין. ער האָט
 מיר געזאָגט אַז מיר פאַרלאָזן טאַמאַשאָוו. דער רבי וועט זיך באַזעצן אין
 קאַצק. אַ נייע זון וועט אויפשיינען אין קאַצק!

הירש טאַמאַשאָווער: (קומט אַרויס פון רבינס וואוינונג, רופט אויס
 הויך) מיר פאַרן קיין קאַצק. אין אַ מולדיקער שעה!

יונגעלייט: קיין קאַצק! קיין קאַצק! אַ נייע זון וועט אויפשיינען אין
 קאַצק! הוראָ! הוראָ!

(זינגען: „וואו וואוינט דער אייבערשטער“ און לאָזן זיך אַוועק אין אַ
 טאַנץ.)

(פאַרהאַנג)

צווייטער אָקט

ערשטע סצענע

(א ניי בית המדרש. די מזרח-וואַנט מיטן אַרון קודש איז קעגן פּובליקום; צו לינקס — הויפט אַריינגאַנג. אין פּראָנט פּון אַרון קודש — א „שוית״ און אַן עמוד צו דאַוונען. נישט ווייט פּון דאָרטן ביי דער וואַנט צורעכטס — אַ באלעמער באַדעקט מיט אַ פּרוכת. נאָכן באלעמער אַ לאַנגער טיש צוגעדעקט מיט אַ טישטוך, מיט צוויי בענק פּון ביידע זייטן. לעבן דער טיר לינקס אַ שאַנק מיט ספּרים. דען כּיור איז לעבן דער טיר לינקס. רעכטס, צווישן באלעמער און די מזרח וואַנט — אַ טיר צום רבינס וואוינונג. סאיז שבת נאָכמיטיק. חסידים זיצן ביי די טישן און לערנען.)

מרדכי-יוסף: (זיצט ביי אַן עק פּון טיש און לערנט מיט התמדה. נישט ווייט פּון אים זיצן פיר חסידים און שמועסן.)

1טער חסיד: יצחק וואורקער איז געוואָרן אַ גרויסער רבי.

2טער חסיד: (מיט ביטול) אויך מיר אַ רבי! ראיז אַ וויבערישער רבי,

אַ רבי וואָס...

3טער חסיד: (שלאַגט אים איבער די רייד) ראיז שוין גאַרנישט קיין

וויבערישער רבי! ער האָט אַ גרויסן עולם פּון אַנגעזעענע חסידים.

4טער חסיד: יעדנפאַלס אַ גרעסערן עולם ווי מיר האָבן. ווען ער איז

דאָ געווען מיט עטלעכע וואָכן צוריק, אויף שבת שירה, איז צוליב אים גע-
קומען אַהער אַ גרויסער עולם פּון זיינע חסידים.

מרדכי-יוסף: (רייטט איבער דאָס לערנען) און פאַרוואָס זאָלן חסידים

נישט פאַרן צו אים? ער איז אַ גרויסער צדיק און דערצו אויך אַ גרויסער

גאון איז לערנען און צו דעם אַלעם איז ער אַ נוח לבריות, אַ האַרציקער

מענטש, וואָס האָט אַ גוט וואָרט פאַר יעדן איינעם. ער איז אַן אמתער אוהב

ישראל. ער האָט ממש אויסערגעוויינלעך ליב יידן. ווען עס קומט צו אים אַ

ייד, אינטערעסירט ער זיך מיט אים. איינעם גיט ער אַ ברכה, אַ צווייטן —

אַן עצה, פאַר אַ דריטן — טוט ער תפילה, גאַרנישט אַזוי ווי דאָ, וואו מען גייט

אַרום און מען בלאַזט פּון זיך.

1טער חסיד: (בייזלעך) מרדכי יוסף! ווי אַזוי דערוועגסטו זיך צו ריידן

אויף אונדזער רבין?!

מרדכי-יוסף : אין קאצק האט מען ליב דעם אמת!

1טער חסיד : אז מען האלט מיטן וואורקער איז מען קעגן קאצק.

מרדכי-יוסף : מען דארף אזוי נישט טראכטן.

1טער חסיד : צי מען דארף, צי מען דארף נישט איז אן אנדערע זאך.

אבער אזוי איז עס! אונזער רבי איז נישט גורס דעם וואורקערס דרך, און אזוי אויך נישט די חסידים. שא, האסט דאך אליין געזען מיט עטלעכע וואכן צוריק ווען דער וואורקער איז דא געווען, ווי אונזערע יונגעלייט האבן כסדר געמאכט לצנות פון אים, און אפילו ווען דער וואורקער האט גערעדט מיטן רבין, שבת נאכמיטיק, אט דא אין בית המדרש, האבן זיי אריינגעשריען פון דרויסן „שווארצער יצחק“! „אויך מיר רבי“! געדענקסט עס דאך?

מרדכי-יוסף : איך בין דעמאלט נישט געווען אין בית המדרש, אבער עס

איז טאקע נישט שייך געווען. איבעריקנס האט דאך דער רבי אליין אנגע-
שריען אויף די יונגעלייט און זיי זיינען טאקע שטיל געווארן.

1טער חסיד : דאס איז געווען מער צוליבן גאסט, ווארים שפעטער האט

דאך דער רבי אליין געגעבן דעם וואורקער א שטאך.

מרדכי-יוסף : איך האב עפעס געהערט דערפון.

1טער חסיד : אוודאי. אלע האבן דערנאך גערעדט דערפון. עס איז אזוי

געווען: פארן אוועקפארן האט דער וואורקער געזאגט צום רבין: „זעסטו מענדל, א גאנצן טאג שבת זיינען קאצקער חסידים געווען צוזאמען מיט וואור-
קער חסידים און מען האט זיך נישט געקריגט, איז א סימן, אז מיט דער צייט וועלן וואורקער חסידים מיט קאצקער חסידים נאך לעבן בשלום!“ דערויף האט זיך דער רבי אנגערופן: „אויב אזוי — איז שלעכט! איך האב איצט מורא, אז דאס קאפיטשקעלע אמת וואס איז נאך געווען ביי מיינע חסידים, וועט אויך דערטרינקען ווערן אין גרויסן שקר פון וואורקע“.

מרדכי-יוסף : עס איז געווען נישט מער ווי א ווערטל. אבער איך בין

לעצטנס זייער אומרואיך וועגן אונזער דרך.

1טער חסיד : דהיינו?

מרדכי-יוסף : זינט דער רבי האט זיך באזעצט אין קאצק, איז געווארן

נאך ערגער ווי פריער. ער האט אינגאנצן פארמאכט די טיר, אפילו פאר איי-
גענע. מילא, פריער האט עס געהייסן, אז ער וויל האבן א קלענערע עדה פון יחידי סגולה, אז ער וויל נישט קיין גרויסן עולם, קיין בהמות ווי ער רופט זיי אן. איצט לאזט מען קיינעם נישט צו. אפילו די אייגענע, הייסט עס, אז מיר זיינען שוין אויך בהמות! הא?

1טער חסיד : זעסט, דאס איז טאקע נישט גוט. אבער הירש זאגט, אז

דער רבי איז כסדר פארטיפט. ער שוועבט אין די עולמות העליונים.

מרדכי-יוסף : טא, וואס האב איך דא צו טאן? איך האב שוין נישט

געזען דעם רבין צוויי וואכן, און מיט צוויי וואכן צוריק האב איך אים

בלויו געזען אויף עטלעכע מינוט. איך בין געקומען אהער צו לערנען עפעס ביים רבין. צו שמועסן מיט אים אין תורה, אין חסידות, אבער גלאט זיך אַרומ- דרייען דאָ איז פאַר מיר קיין תכלית נישט. דאָס קען איך טאָן אין איזשביצע אויך.

איטשע-מאיר : (לויפט דורך גיך דורכן בית המדרש צו דער טיר רעכטס).

מרדכי-יוסף : (רופט) איטשע-מאיר! איטשע-מאיר!

איטשע-מאיר : איך האָב איצט קיין צייט נישט!

מרדכי-יוסף : קום נאָר אַהער אויף אַ מינוט. איך וויל מיט דיר עפעס רעדן.

איטשע-מאיר : (גייט צו אומגעדולדיק) וואָס איז?

מרדכי-יוסף : ס'איז נישטאָ מער קיין כוח אויסצוהאַלטן! זינט דער רבי האָט זיך אַרויסגעצויגן קיין קאָצק איז ערגער געוואָרן. ער האָט זיך אָפּגע- שלאַסן פון דער וועלט, און באַהאַלט זיך אָפּילו פון אונדז אויך. דו האָסט, דוכט זיך, געזאַלט רעדן מיט אים, אָו ער זאָל עפענען די טיר. האָסטו עס גע- טאָן?

איטשע-מאיר : (איילענדיק זיך) כ'האָב שוין גערעדט און איך וועל נאָך אַ מאָל רעדן.

מרדכי-יוסף : ער מוז עפענען די טיר! אויב נישט פאַר איך אַוועק פון דאַנען, ווייל איך האָב נישט דאָ וואָס צו טאָן.

איטשע-מאיר : וואָס סטראַשעסטו?

מרדכי-יוסף : איך סטראַשע נישט, נאָר עס מוז אַ סוף נעמען! עס איז נישט בלויו וועגן מיר. עס איז מער וועגן עולם. מיר זיינען דאָך נישט קיין בהמות, נאָר טאַקע געקליבענע מענטשן, יחידי סגולה. קיינער פון אונדז איז נישט געקומען אַהער צוליב פרסה.

איטשע-מאיר : מרדכי-יוסף! ער איז אונדזער רבי און דאָס איז זיין דרך! דאָס איז דער קאַצקער דרך! ווער עס קומט קיין קאָצק מוז אָננעמען דעם רבין און דעם רבינס דרך!

מרדכי-יוסף : וואָס פאַר אַ דרך איז עס? עס איז גאָר קיין דרך נישט. לגמרי נישט! עס איז נישט קיין דרך, אָו חסידים וואָס קומען צו זייער רבין, זאָלן זיך אַרומדרייען וואָכן לאַנג און אים פאַר די אויגן נישט אָנווען. אדרבה, אָט וועל איך עס דיר באַווייזן. (ווענדט זיך צום ערשטן חסיד) ווי לאַנג ביזטו שוין דאָ?

1טער חסיד : פיר וואָכן.

מרדכי-יוסף : און געזען דעם רבין?

1טער חסיד : ניין, אָפּילו קיין שלום נאָך נישט גענומען.

מרדכי-יוסף : און ווי לאַנג קענסטו דאָ זיין?

1 מער חסיד : ווי לאנג? נאך א וואך, נאך צוויי וואכן.
מרדכי-יוסף : און דערנאך וועסטו פארן אהיים, אפילו ווען ער וועט זיך
 נישט געזעגענען מיט דיר?

1 מער חסיד : א ברירה וועל איך האבן! כ'קען דאך דא נישט זיין איי-
 ביק...

מרדכי-יוסף : (צו איטשע-מאיר טריומפירנדיק) נו, וואס האב איך דיר
 דיר געזאגט? דער עולם ווערט מיד פון אזא פירונג! עס טויג נישט!
איטשע-מאיר : (אומגעדולדיק) כ'האב איצט קיין צייט נישט. פאלג מיך
 און רעד וועגן דעם מיט הירשען, איך בין דערפאר אז דער רבי זאל פירן טיש
 יעדן שבת, אז ער זאל פרייטיק נאכמיטאק אויפגעמען דעם עולם, און שבת
 אין אונט און אויך זונטיק געזעגענען זיך מיט די וואס דארפן אַוועקפארן.
הירש טאמאשאַווער : (קומט אַרויס פון דער טיר, רעכטס, שרייט) נו,
 איטשע-מאיר, וואו ביסטו? וואס האסטו זיך פלוצים פאררעדט דארטן? מען
 ווארט דאך אויף דיר!

איטשע-מאיר : מיר וועלן נאך רעדן דערפון! (אפ גיך צום טיר רעכטס)
מרדכי-יוסף : חסידים, וואס וועלן מיר דא זיצן און בטלען. קומט, לא-
 מיר גיין אין וואלד אריין און שמועסן וועגן חסידות, קומט אלע!
1 מער חסיד : זייער גוט. כאטש עפעס האבן פון קאצק! כאטש נישט
 אהיימפארן מיט גארנישט.

2 מער חסיד : מען דארף אלעמאל מאכן אזא שפאציר און טאקע מיט
 מרדכי-יוסף. אז דער רבי פארלאזט אונדז, זאל כאטש מרדכי-יוסף זיין אונ-
 דער מדריך.

מרדכי-יוסף : מיר געפעלט נישט דאס ווארט „כאטש“.

2 מער חסיד : נו, כ'מייך, דו גייסט דאך דיך נישט פארגלייכן צום רבין.

מרדכי-יוסף : (בייזלעך) דאס בלייבט צו זען שפעטער!
 (צווייטער חסיד קוקט זיך איבער מיטן ערשטן, אלע גייען אַרויס מיט
 מרדכי-יוסף).

(הירש טאמאשאַווער און איטשע-מאיר קומען אַריין פון טיר רעכטס.)

הירש טאמאשאַווער : (צו איטשע-מאיר) וואס האסטו געהאט פריער
 אזא ערנסטן שמועס מיט מרדכי-יוסף?

איטשע-מאיר : אלץ וועגן דערזעלבער זאך, אז דער רבי זאל עפענען
 די טיר, פירן טיש און אָננעמען חסידים. מרדכי-יוסף סטראַשעט, אז אויב
 דער רבי וועט עס נישט טאן, וועט ער פארלאזן קאצק.

הירש טאמאשאַווער : ער קוואַקעט שוין לאנג אויף רביסטווא! פאר
 אים דארף מען זיך היטן! איך האב שוין געזען ווי ער דרייט זיך אַרום צווישן
 די וואס קומען נישט אָן אזוי גיך צום רבין, און ווינטשט זיי ברכות, גיט זיי
 עצות. ער וועט אוודאי באלד נעמען קוויטלעך אויך!

איטשע-מאיר : מכוה דער טענה וואָס ער האָט צום רבין איז ער גע-
רעכט. דער רבי דאַרף עפענען די טיר פאַר די אייגענע. חסידים ווערט מיאוס
זיך אַרומצודרייען שלינג-און-שלאַנג אין בית המדרש טאַג-איין און טאַג-אויס
און וואַרטן צו נעמען שלום ביים רבין.

הירש טאַמאַשאַווער : וועגן דעם, וועל איך מיט דיר רעדן שפעטער.
אַבער וואָס זאָגסטו וועגן דעם שלית פון קיר"ה? האָסט דאָך גערעדט מיט
אים. ווער איז ער ?

איטשע-מאיר : ער איז מאנשי שלומינו.

הירש טאַמאַשאַווער : אַזש פון קיר"ה ?

איטשע-מאיר : פון קראַקע. זיי האָבן דאַרטן אַ קאַצקער שטיבל.
הירש טאַמאַשאַווער : עפעס געפעלט מיר נישט דער הולך זיינער ! ער
זעט דאָך אויס ווי אַ דייטשל, עפעס ווי איינער פון די חברה פון די „בערלי-
נער“.

איטשע-מאיר : חס ושלום ! ער איז אַ דאַקטאָר, אַבער ...

הירש טאַמאַשאַווער : אַ דאַקטאָר ?

איטשע-מאיר : יאָ, אַ צאָן-דאַקטאָר. ער הייסט ד"ר יוסף קאַך, אַבער
ער איז אַ פרומער ייד, און דער עיקר ער האַלט שטאַרק פון רבין.

הירש טאַמאַשאַווער : און צוליב וואָס איז ער געקומען אַהער ?

איטשע-מאיר : ער איז געשיקט געוואָרן אַהער פון קיר"השן שטיבל.
ער האָט מיר דערציילט אַז די קיר"ה רביים קלייבן זיך צו רופן אַן אסיפה
קעגן קאַצק.

הירש טאַמאַשאַווער : אַזוי גאַר ! פאַרוואָס געפעלט זיי נישט קאַצק ?

איטשע-מאיר : אַט וועגן דעם האָב איך דאָך טאַקע די גאַנצע צייט
מיט אים גערעדט.

הירש טאַמאַשאַווער : נו, וואָס זאָגט ער ?

איטשע-מאיר : ער זאָגט, אַז זיי האָבן דריי טענות צו אונדז. די ער-
שטע טענה איז, די אַלטע מעשה, וועגן זמן תפילה. די צווייטע טענה איז
אויך אַן אַלטע, וועגן דעם וואָס מען רייסט אַוועק די יונגעלייט פון די ווייבער.

הירש טאַמאַשאַווער : און די דריטע טענה ?

איטשע-מאיר : די דריטע טענה איז קעגן דעם וואָס דער רבי האָט
זיך פאַרמאַכט.

הירש טאַמאַשאַווער : וואָס איז דאָס זייער עסק ? וואָס האָט דאָס מיט
זיי צו טאָן ?

איטשע-מאיר : זיי טענהן, אַז דער רבי אין זיין יחידות צימער,
לערנט אין נישט-יידישע ביכער, און אַז ער גרייט זיך צו געבן די יידן אַ
נייע תורה, וואָס איז קעגן יידישקייט.

הירש טאָמאַשאַווער : (מאַכט אַ זייערע מינע) משוגע מיינע שונאים!
אַן איינפאַל גאַר! (טאָן ענדערונג) נו, וואָס ווילן זיי טאָן וועגן דעם?
איטשע-מאיר : זיי ווילן רופן אַן אסיפה, פונקט ווי מען האָט אַמאַל
גערופן אַן אסיפה קעגן רבי ר' בונם.

הירש טאָמאַשאַווער : (ציט מיט די פלייצענט) אַן אסיפה? אַבער וואָס
קען זאָן אַסיפה אויפטאָן? קאַנען זיי זאָגן אַ דעה דעם רבין ווי ער זאָל זיך
פירן?

איטשע-מאיר : געוויס נישט! אַבער זיי ווילן אַריינלייגן דעם רבין
אין די דריי אותיות.

הירש טאָמאַשאַווער : (שפּרינגט אויף) אין די דריי אותיות! ... גע-
הערט אַ חוצפה! זיי וועלן דאָס נישט אויספירן! אַזוי פיל עזות וועלן זיי
נישט האָבן!

איטשע-מאיר : אַ קשיה וואָס עס קאָן נאָך איינפאַלן קיר"השע נאָ-
ראַנים!

הירש טאָמאַשאַווער : און צוליב דעם איז ער דאָס געקומען אַהער?
איטשע-מאיר : יאָ!
הירש טאָמאַשאַווער : אַבער עפעס געפעלט מיר נישט דאָס מענטשל.
איז ער עפעס אַ בריהכי?

איטשע-מאיר : ער איז מלא וגדוש! אַ גדול בנגלה ובנסתר.
הירש טאָמאַשאַווער : טאַקע? האָסט מיט אים געשמעסט אין לער-
נען?

איטשע-מאיר : אין נסתר אויך.

הירש טאָמאַשאַווער : אַזוי!! נו, אַז דו זאָגסט, ווייסטו דאָך! אויב
אַזוי איז עפעס אַנדערש! (טאָן ענדערונג) און וואָס וויל ער דאָ טאָן?
איטשע-מאיר : ער וויל קודם כל רעדן מיטן רבין.

הירש טאָמאַשאַווער : האָסט געזאָגט דער רבי וועגן דעם?
איטשע-מאיר : יאָ.

הירש טאָמאַשאַווער : וואָס האָט דיר דער רבי געענטפערט?
איטשע-מאיר : ער האָט מיר געענטפערט מיט די ווערטער: „איך
האָב געוואוסט, אַז ער וועט קומען! איך האָב אים דערוואַרט!“

הירש טאָמאַשאַווער : (שטוינענדיק) אַזוי האָט ער געזאָגט?
איטשע-מאיר : ממש, בזה הלשון!

הירש טאָמאַשאַווער : ער האָט עס געזען ברוח הקודש!

איטשע-מאיר : הירש, רעד נישט פון רוח הקודש! דו ווייסט דאָך, אַז
אין קאַצק האָלט מען נישט פון די זאַכן. דו ווייסט וואָס דער רבי האָט אַמאַל
געזאָגט: „אותות ומופתים בארץ בני חם“ — אותות און מופתים זיינען גוט

פאר א כאם... דער רבי זעט יעדן טאג א סך זאכן, אבער ער רעדט נישט דערפון.

הירש טאמאשאווער : איך ווייס. דער רבי זעט מער און ווייטער אפילו ווי דער „חווה“. נאר דער „חווה“ האט זיך אויסגערימט דערמיט און דער רבי נישט. ביים רבין וואלגערן זיך מופתים ארום אויף דער ערד, און ער קוקט זיך אפילו נישט אום אויף זיי. ער האלט נישט שטארק פון „חווה“. **איטשע-מאיר :** אבער פון שניאור זלמן שניאורסאן, דער מחבר פון תניא האלט ער גאר !

הירש טאמאשאווער : אזוי ? פון וואגען ווייסטו עס ?

איטשע-מאיר : מיר האבן געשמעסט אין לערנען, האב איך אים גע-זאגט, אז אזוי שטייט אויך אין תניא. האט ער זיך אנגערופן : א ליטוואק בלייבט א ליטוואק, שניאור זלמן פון ליאדי וואס האט שוין דערגרייכט די העכסטע מדרגות פון חסידות אין זיין „תניא“, האט זיך אלץ אן א שלחן ערוך נישט געקענט רירן און זיך געשאפן באדאי אן אייגענעם שלחן ערוך, אבער ער איז געווען גרויס בנגלה ובנסתר.

הירש טאמאשאווער : אויב אזוי זיינען דא צוויי פון וועמען ער האלט : פון ר' לוי יצחק בערדיטשעווער און פון ר' שניאור זלמן פון ליאדי.

איטשע-מאיר : ריכטיק ! (טאן ענדערונג) אבער, הירש, מען מוז עפעס טאן וועגן עולם. אלע זיינען אומצופרידן. מען מוז רעדן מיטן רבין, ער זאל עפענען די טיר.

הירש טאמאשאווער : איך בין גרייט אריינצוגיין מיט דיר צו אים אפילו איצט, ווילסט ?

איטשע-מאיר : גוט, איך גיי מיט דיר !

(ביידע מאכן א באוועגונג צו גיין צום רבין.)

דער רבי : (קומט פונקט אן דורך דער טיר פון רעכטס, קוקט זיך ארום) וואו זיינען זיי אלע ?

איטשע-מאיר : עס איז זה בכה וזה בכה. די חסידים בלאנקען ארום. זיי זיינען מתרעם דערויף וואס זיי האבן נאך קיין שלום נישט גענומען. אג-דערע ווידער ווילן זיך געזעגענען צו קענען פארן אהיים. דער עולם וויל, אז דער רבי זאל אויפנעמען דעם עולם פרייטיק נאכמיטאק, צו נעמען שלום ; שבת זאל דער רבי פירן טיש און שבת-נאכט און זונטיק געזעגענען דעם עולם.

דער רבי : וואס איז די איילעניש אזוי ?

איטשע-מאיר : מענטשן מוזן איצט שווערער ארבעטן. עס איז גע-ווארן א גרויס יקרות אויף דער וועלט.

דער רבי : פארוואס איז א יקרות, ווייל אלע מענטשן ווילן עסן. זאלן

אלע מענטשן זיך נעמען צום לערנען, וועט ווערן א יקות אויף לערנען, וועט ממילא עסנווארג ווערן ביליק.

איטשע-מאיר : מען דארף דאך עפעס טאן, רבי, וועגן די חסידים וואס קומען אהער און ווילן נעמען שלום.

דער רבי : זאלן זיי ווארטן, וואס? זיי האבן קיין צייט נישט?!

איטשע-מאיר : און וואס זאל מען טאן וועגן דער שליחות פון קיר"השן?

ער וויל רעדן מיטן רבין.

דער רבי : א, דער צאן-דאקטאר מיינסטו? כ'האב זיך געריכט אויף

אים, מען האט מיר מגלה געווען וועגן זיין קומען...

(א באוועגונג צווישן עולם)

איטשע-מאיר : ווען וועט דער רבי אים זען?

דער רבי : כ'האב געווארט אויף אים דאנערשטיק ביינאכט, ווען ער

האט געדארפט קומען, האט ער זיך אבער פאררעדט אויף דער קרעטשמע

מיטן קרעטשמערס טאכטער און געקומען ערשט פרייטיק. וועט ער דער-

פאר דארפן ווארטן.

איטשע-מאיר : ווי לאנג?

דער רבי : ביז כ'וועל קומען צוריק פון וואורקע.

איטשע-מאיר : (פארוואונדערט) פון וואורקע?

דער רבי : יא, איטשע מאיר. די רביצין איז קראנק און וויל דורכ-

אויס פארן קיין וואורקע, און איך זאל מיטפארן. מיר וועלן א"ה אפפארן

אהין באלד נאך הבלדה.

איטשע-מאיר : אויף ווי לאנג?

דער רבי : (לייגט ארויף די האנט אויפן מויל) אלס צייכן אז ער קען ניט

זאגן.

איטשע-מאיר : אבער די קיר"השע רביים ווילן רופן אן אסיפה אריינ-

צולייגן קאצק אין די דריי אותיות.

דער רבי : (סאראקאסטיש) אזש אין די דריי אותיות? !... פש... פש...

פש! .. הייסט עס, אז נאך מיין טויט וועט מען מיך אריינזארפן אין גיהנום!

נו, איטשע-מאיר, וויסטו וואס איך וועל טאן? איך וועל ארויפגיין אויפן

דאך פון גיהנום און זאגן תורה. וועלן דאך אלע צדיקים פון גן-עדן קומען

צולויפן צו הערן מיין תורה. נו, אויב אלע צדיקים וועלן דארטן זיין, וועט

דארטן זיין דער גן-עדן!

איטשע-מאיר : (איינגעשפארט) עס זיינען דא חסידים, רבי, וואס

ווילן אהיימפארן.

דער רבי : זאלן זיי פארן! ווער האלט זיי דען דא!

איטשע-מאיר : זיי ווילן זיך אבער געזעגענען מיטן רבין.

דער רבי : שלום-נעמען און געזעגענען זיך זיינען נארישקייטן! מען קען

קומען צום רבין און זיין דאָ אָן שלום-נעמען און אויך אַוועקפאַרן אָן געזע-
גענען זיך. די הויפט זאך איז, אָז חסידים זאָלן מיטנעמען פון דאָנען דריי
זאכן: קענען זיך, שטייגן איבער זיך און נישט אַראָפּקוקן אונטער זיך!
איטשע-מאיר: אָבער נישט אַלע זיינען דאָך זוכה צו אַזעלכע הויכע
מדרגות.

דער רבי: עס שטייט געשריבן „מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה“,
וואָס פאַר אַ מחותן איז איינס מיטן אַנדערן? איז דער תירוף, אָז דער פּשט
איז אַזוי: „מרובים צרכי עמך“, די געברויכן פון דיין פּאָלק זיינען גרויס.
פאַרוואָס? — ווייל „ודעתם קצרה“, ווייל זיי זיינען קנאַפע בר-דעתן. וואָלטן
זיי בעסער פאַרשטאַנען, וואָלטן זיי גאַרנישט אַזויפיל פאַרלאַנגט.
איטשע-מאיר: אָבער רבי...

דער רבי: (רואיך) איטשע-מאיר, הער זיך צו. ווען כ'בין אַוועק פון
פשיסכע האָב איך דאָס נישט געמיינט! כ'האָב נישט געטראַכט גאַר און נישט
געוואָלט גאַר זיין אַ רבי פון אַ גרויסן עולם. כ'האָב געוואָלט האָבן אַ הייפעלע
אויסגעקליבענע יונגעלייט, וואָס זאָלן זיך קאָנען אָפּזאָגן פון אַלע הבלי עולם
הזה, כדי זוכה צו זיין, צו קומען אין שאַטן פון כביכול; איך האָב געמיינט
אָז עס וועלן זיין צוויי מגינים יחידי סגולה, וואָס זאָלן נישט דאַרפן קיין
שום גשמיות, וואָס זאָלן צודעקן זייער לייב מיט וואָס עס איז, שלאָפן אויף
אַ האַרטע באַנק און עסן אַ קדחת, אָבער דערפאַר קאָנען שטייגען אויף דעם
לייטער וואָס פירט צום הימל. וואָרום וויסן זאָלסטו, איטשע-מאיר, אָז ערשט
נאָכדעם ווי אַ מענטש ווייזט זיך אַליין אַ פייג, איז ער ביכולת צו ווייזן אַ
פייג דער גאַנצער וועלט! איך האָב געוואָלט האָבן דינער פון אמת! און גלויב
מיר איטשע-מאיר, אָז עס איז כדאי! עס איז כדאי זיך אָפּצוזאָגן פון כל
הבלי העולם הזה כדי צו קאָנען רוען אין שאַטן פון דער גרויסער ליכט
פון אייביקן אמת...

איטשע-מאיר: אָבער „לאו כל אדם זוכה“, נישט יעדער איינער קאָן
קומען צו אַט דער מדרגה.

דער רבי: טאָ וואָס ווילן זיי פון מיר? אָז איך זאָל זיך אַראָפּלאָזן צו
זיי?

איטשע-מאיר: ניין, אויפהויבן זיי צו זיך.

דער רבי: איטשע-מאיר, דו מאַכסט אַ טעות. מען קאָן נישט נעמען
אַ קליין מענטשעלע וואָס האָט אַ קליין מוחל און אים הייסן טראַכטן הויכע
רעיונות; משל למה הדבר דומה, דו ווייסט צו וואָס דאָס איז געגליכן? צו איי-
נעם וואָס האָט אַ קליין קעלישיקל און עס קומט עמעצער מיט אַ גרויסער פלאַש
וויין און וויל אַריינגיסן אין דעם קליינעם קעלישיקל, די גאַנצע פלאַש וויין.
נא, וואָס געשעט דעמאָלט? עס קען אין דעם קעלישיקל מער נישט אַריינגיין

וויפיל עס קאן אריינגיין און ווען מען גיסט מער, וועט עס זיך נאך אויס-
גיסן אויף דר'ערד. עס קען אין אַ קליין קעפל מער נישט אריינגיין וויפיל
עס גייט דארטן אריין. פאַרשטייסט מיך?!

איטשע-מאיר : אָבער אויף זייער קליינעם שטייגער וואָלט גוט געווען,
ווען דער רבי זאל זיי דאָך עפעס געבן, אַט דאָס וואָס עס קען יאָ אַריינגיין אין
זייער קעלישיקל.

דער רבי : דהיינו, וואָס?

איטשע-מאיר : צו עפענען די טיר. צו נעמען שלום פרייטיק נאָכמי-
טאָק; צו פירן טיש שבת און צו געזעגענען זיי — שבת צו נאָכט און זונטיק.
דער רבי : אַט דאָס איז אַלץ וואָס זיי ווילן און נאָך וואָס זיי קומען

קיין קאַצק?

איטשע-מאיר : יאָ, רבי. זיכער אַ גרויסער טייל פון זיי.

דער רבי : נו, גוט. איך וועל פירן טיש שוין איצט, צום שלוש
סעודות און נאָך הבדלה — געזעגענען דעם עולם. (אַפּ רעכטס)

איטשע-מאיר : (צו הירש טאַמאַשאַווער) האָסט געהערט? רוף שוין
אויס, אַן דער רבי וועט היינט צו שלוש סעודות פירן טיש און נאָך שלוש
סעודות וועט ער געזעגענען דעם עולם.

מרדכי-יוסף : (מיט זיינע חסידים קומען אַריין).

הירש טאַמאַשאַווער : (מיט פרייד) ענדלעך געפועלט, דער רבי עפנט
די טיר! ער וועט נאָך היינט צו שלוש סעודות, פירן טיש, אַט-דאָ אין בית
המדרש און נאָך הבדלה געזעגענען דעם עולם.

(אַ טומל צווישן די חסידים, אַנדערע שטעלן זיך אַוועק דאַוונען מנחה.)

הירש טאַמאַשאַווער : וואו איז בערל? (רופט) בערל! בערל!

בערל חסיד : וואָס איז, הירש?

הירש טאַמאַשאַווער : דער רבי וועט פירן טיש היינט צו שלוש
סעודות! גרייט אַלץ צו! ברענג אַריין חלות, פיש, ייִש, ווי עס באַדאַרף צו
זיין גיכער!

בערל חסיד : (אַפּ, קומט צוריק מיט צוויי חלות און לייגט זיי אַוועק
ביים אויבן-אַן. דערנאָך ברענגט ער צען קליינע חלהלעך און לייגט זיי
לעבן זיי און דעקט דאָס איבער אַלץ מיט אַ טישטעכל. אַנדערע חסידים
העלפן צו און ברענגען, ווער זאָלן און ווער טעלערלעך פאַר די געסט.
נאָך אַנדערע ברענגען צושניטענע הערינג, בראַנפּן, גלעזער.

מרדכי-יוסף און זיינע חסידים זעצן זיך אויס ביים טיש, עס קומען אַריין
איטשע-מאיר, הענדיך, דער גריצער רב און זעצן זיך אויך אַוועק. **הירש**
טאַמאַשאַווער קאַמאַנדעוועט איבער די פלעצער, וואו יעדער זאָל זיצן.
דער רבי קומט אַריין מיט גיכע טריט, שאַרנדיק זיך. אַלע שטעלן זיך

אויף פון די ערטער ביז וואָנען ער פאַרנעמט זיין פּלאַץ אין מיטן פון אַ באַנק, רעכטס, און דאָרטן ווערט דער אויבן־אַן.

בערל הסיד ברענגט אַרײַן אַ שיסל מיט אַ שעפּ מיט וואָסער וואָס האָט צוויי הענטלעך און אויך אַ האַנטוך פאַרן רבי. דער רבי וואָסט זיך, זאָגט „שאוּ ידיקס“, ווישט זיך די הענט אין האַנטוך. מאַכט אַ ברכה „המוציא“ און שניידט איבער אַ חלה. שניידט אַפּ אַ „מוציא“ פאַר זיך און טינקט זי איין אין זאָלץ און עסט. די חסידים גייען איצט אַרויס אין דרויסן צו וואָסן זיך ביים כּיור, הירש טאַמאַשאָווער שניידט „מוציא“ פאַר די חסידים און טייגט זיי צווישן זיי. זיי טינקען זיי איין אין זאָלץ און עסן. בערל חסיד ברענגט פּיש פאַרן רבין און פאַר די חסידים. דער רבי פאַרזוכט אַ שטיקל פּונעם פּיש און רוקט אַוועק דאָס טעלערל, די חסידים כאַפּן די „שיריים“ פון די פּיש מיט די הענט.)

דער רבי : (זיצט פאַרטראַכט. אַלע זיינען שטיל. אין בית המדרש ווערט וואָס אַמאָל טונקעלער) **נו לאַמיר זינגען זמירות !**

(די חסידים זינגען איצט זמירות, צווישן אַנדערע „יה רבון“ און „אל מסתתר“. עס ווערט אַלץ טונקעלער.)

דער רבי : (פאַרטראַכט) הרבה דרכים למקום, עס זיינען פאַראַן פּיל וועגן צו דינען דעם רבונו של עולם, און פון אַלע וועגן טיילן זיך אויס צוויי. איין וועג איז צו זיין אַ מעורב בין הבריות, מישן זיך מיט מענטשן, און מקרב זיין מענטשן, און דער צווייטער וועג איז צו פאַרטיפּן זיך אין זיך אַליין און אַנט־לויפּן פון מענטשן, גיין אויף ביידע וועגן מיט אַמאָל איז אוממעגלעך. אַפּילו שלמה המלך, וואָס איז געווען דער „חכם מכל אַדם“, דער קליגסטער מענטש אין דער וועלט, האָט דאָס אויך ניט געקענט. די גמרא זאָגט „בשעה שתקן שלמה ערובין ונטילת ידיים“, ווען שלמה המלך האָט געוואָלט מתקן זיין צו פירן זיך לויט ביידע שיטות מיט אַמאָל, אַז עס זאָל זיין „ערובין“, מישן זיך מיט מענטשן און „ונטילת ידיים“, אַפּוואַשן זיך די הענט פון מענטשן. „יצתה בת קול, איז אַרויס אַ בת קול וואָס האָט געזאָגט „אם חכם בני ישמח לבי גם אני“, אויב מיין זון וועט זיין אַזאַ חכם און וועט קאָנען באַווייזן ווי אַזוי מען קאָן גיין אויף ביידע וועגן מיט אַמאָל, וועל איך זיך זייער פּרייען, ווייל דאָס וועט ווייזן אַ נייעם דרך אין לעבן. אַבער דאָס איז אוממעגלעך. (פאַרטראַכט זיך) ... מיר זעען דעריבער, אַז אַ מענטש קאָן אויף ביידע וועגן נישט גיין. פּרעגט זיך : אויף וועלכן וועג זאָל דער מענטש גיין ? וועלכע שיטה איז די בעסטע ? זאָל ער זיין אַ מעורב בין הבריות, מישן זיך מיט מענטשן, אָדער זאָל ער אַנטלויפּן פון מענטשן ? אַבער לאַמיר נאָר פאַרשטיין ריכטיק, וואָס הייסט צו זיין אַ מעורב בין הבריות ? דאָס מיינט דאָך, צו זאָגן אַלע מענטשן בלויז גוטע ווערטער, אַז זיי זאָלן זיין צופרידן. וואָרום שלעכטע ווערטער וועגן זיך ווילן דאָך די מענטשן נישט הערן, הייסט עס : צו זאָגן זיי ליגנס.

וואָרום דער אמת איז ביטער, און דער אמת קאָן נישט מאַכן צו זיין צופרידן. דאָס מיינט ווידער אַז מען זאָל לויבן דעם, וואָס איז נישט ווערט געלויבט צו ווערן, און בענטשן די מעשים פון יענעם וואָס מען דאַרף נישט בענטשן. דאָס מיינט פשוט: צו גיין מיטן וועג פון שקר. אָבער אויב אַזוי, וואָס איז דער מענטש וואָס טוט דאָס? ער איז דאָך אַ מענטש אָן אַ נשמה; אַ מענטש וואָס איז פאַלש צו זיך אַליין. (פאַרטראַכט זיך) ... עס שטייט געשריבן, אַז ווען גאָט איז געגאַנגען באַשאַפן דעם מענטש, האָט ער זיך וועגן דעם באַראַטן מיט די מלאכים. האָט דער מלאך פון חסד געזאָגט: זאָל דער מענטש גע-שאַפן ווערן, ווייל ער וועט טאָן חסד מיט אַנדערע. האָט אמת אָבער געזאָגט, ער זאָל נישט באַשאַפן ווערן, ווייל ער וועט זיין דורכאויס פאַלש. צדק האָט געזאָגט: זאָל ער באַשאַפן ווערן, ווייל ער וועט טאָן צדקות מיט אַנדערע, און שלום האָט געזאָגט, אַז ער זאָל נישט באַשאַפן ווערן, ווייל ער וועט כסדר שטרעבן צו מלחמה. וואָס האָט דער רבנו של עולם געטאָן? ער האָט אַראַפגעוואָרפן דעם אמת אויף דר'ערד און האָט באַשאַפן דעם מענטשן. איז דאָך די קשיא, וואָס איז אַרויסגעקומען, וואָס מען האָט אַרונטערגעוואָרפן דעם אמת, ווען שלום, וואָס איז אויך געווען קעגן אַז מען זאָל שאַפן דעם מענטשן, איז אויבן געבליבן. איז דער תירוץ, אַז אויב עס איז נישטאָ קיין אמת, איז דער שלום קיין שלום נישט... נו, לאַמיר זינגען זמירות... (חסידים זינגען זמירות מיט דבקות און התלהבות. עס ווערט טונקלער.)

דאָקטאָר קאָך: (קומט אַריין אומבאַמערקט; זעצט זיך אין אַ ווינקל. פלוצים פאַררויכערט ער אַ פאַפּיראַס.)
הירש טאָמאַשאַווער: (שרייט אויס) ווער איז דאָס? ווער האָט אַריינגעבראַכט די וואַכעדיקייט?

דאָקטאָר קאָך: די וואַכעדיקייט לויערט שוין דאָ אַ גאַנצן שבת.

הירש טאָמאַשאַווער: ס'איז נישט אמת!

דאָקטאָר קאָך: זי לויערט ביי די, וואָס קוקן שוין אויס, אַז עס זאָל ווערן אויס שבת, כדי זיי זאָלן קענען געזעגענען זיך מיטן רבין און פאַרן אַהיים. ווען מען גייט אַרום שבת כסדר מיטן געדאַנק פון דער וואַך, איז דער שבת קיין שבת נישט.

דער רבי: לאַמיר בענטשן.

הירש טאָמאַשאַווער: דער רבי וועט בענטשן.

דער רבי: זאָל איטשע-מאיר בענטשן.

איטשע-מאיר: (וואַשט זיך די הענט מיט מיס אַחרונים) רבותי, מיר

ווילן בענטשן!

אַלע: יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם.

(איטשע-מאיר און אַלע זעצן פאַרט דאָס בענטשן. דערנאָך דאַוונט מען

מעריב.)

הירש מאַמאַשאָווער : (צינדט אָן אַ ליכט) גוט וואָך! גוט וואָך!

אַלע: גוט וואָך! גוט וואָך!

הירש מאַמאַשאָווער (רופט אויס) דער רבי וועט באַלד נאָך הַבדלה גע-
זעגענען דעם עולם ביי זיך אין צימער. בערל חסיד וועט שרייבן קוויטלעך!

(בערל חסיד ברענגט אַרײַן וויין, אַ בעכער, אַ הַבדלה און אַ בשמים
ביקסל. דער רבי מאַכט הַבדלה, דערנאָך גייט ער אַוועק אין זײַן וואוינונג.
הירש טאַמאַשאָווער, איטשע־מאיר, הענײַך און דער גריצער גייען מיט,
בערל חסיד נעמט אַ קליין טישל מיט אַ טינט־פּאַסט, אַ גענדזענע פעדער
און פּאַפּיר און שטעלט עס אַוועק ביים אַרײַנגאַנג צום רבינס וואוינונג. ער
הייסט די חסידים זיך אויסשטעלן אין אַ ריי איינער הינטערן אַנדערן.)

בערל חסיד : ווער עס וויל האָבן אַ קוויטל זאָל זיך שטעלן אין דער ריי.

1מער חסיד : איך וויל אַ קוויטל וועגן מיין ווייב וואָס איז קראַנק.

בערל חסיד : ווי הייסט זי ?

1מער חסיד : רייצע בת יענטע.

בערל חסיד : (שרייבט. לייענט עס איבער) „לרפואה שלמה בעד זוגתי

רייצע בת יענטע“...

1מער חסיד : דו האָסט געשריבן „לרפואה שלמה“?

בערל חסיד : וואָס דען ? אַזוי שרייבט מען ! אַהער די פּאַר קרייצער.

1מער חסיד : (באַזאַרגט) אויב זי וועט האָבן אַ רפואה שלמה און וועט

ווערן אין גאַנצן געזונט, וועט זי דאָך מיך ווידער מוטשען.

בערל חסיד : זי מוטשעט דיך ?

1מער חסיד : נאָך וואָס פּאַר אַ מוטשען ! אפשר קאָן מען וועגן דעם אויך

אַרײַנשרײַבן אין קוויטל ?

בערל חסיד : בהמה, דערויף דאַרף מען נישט קיין קוויטל. דערויף דאַרף

מען אַ שטעקן.

1מער חסיד : אַ שטעקן ?

בערל חסיד : וואָס דען, פּערד ? ברעך איר אָן גוט די ביינער ! דו

ווייסט וואָס עס איז דער טייטש פון „ודבק באשתו“?

1מער חסיד : וואָס איז דער טייטש ?

בערל חסיד : „ודבק“ איז אַ ראשי תבות פון די פּוילישע ווערטער :

„וויעזש דעמבי בי קאביעטא“. נעם אַ שטעקן און שלאָג דיין ווייב און דע-

מאַלט וועט זיין „והיה לבשר אחד“, וועט זי ערשט זיין אַ גוטע ווייב (צום

צווייטן חסיד) און וואָס ווילסטו ? (ערשטער חסיד אַפּ)

2מער חסיד : אַ קוויטל אויף צו האָבן אַ בן־זכר.

בערל חסיד : (קוקט אים גוט אָן) און אַ מיידל טויג נישט ?

2מער חסיד : אַ מיידל האָב איך דאָך !

בערל חסיד : וועט זיין נאָך אַ מיידל.

- 2מטער חסיד :** איך וויל דורכאויס אַ בן־זכר !
בערל חסיד : און איך זאָג דיר אַז דו דאַרפסט נישט קיין בן־זכר !
2מטער חסיד : פאַרוואָס ?
בערל חסיד : ווען כ'קוק אויף דיר און זע די „חכמה“ וואָס שיינט אַרויס פון דיין פנים, טראַכט איך זיך, צו וואָס אומגליקלעך מאַכן נאָך אַ מענטשן. זאָל כאַטש זיין אַ מיידל ...
- 2מטער חסיד :** איך וויל דורכאויס אַ בן־זכר !
בערל חסיד : אַזוי?! טאָ נאָ דיר אַ בן־זכר, נאָ דיר ! (דערלאַנגט אים דאָס קוויטל) אַהער די פאַר קרייצער ! (צווייטער חסיד אָפּ צום דריטן חסיד) און וואָס ווילסטו ?
- 3מטער חסיד :** כ'האָב לאַ עליכם נישט קיין פרנסה.
בערל חסיד : מיט וואָס האַנדלסטו ?
3מטער חסיד : איך האַנדל מיט גאַרנישט. מיין ווייב האַנדלט.
בערל חסיד : און דו וואָס טוסט ?
3מטער חסיד : כ'זיץ און לערן.
בערל חסיד : און מיט וואָס האַנדלט דיין ווייב ?
3מטער חסיד : אויפן מאַרק, מיט פוטער און קעז.
בערל חסיד : און אויפן שבת איז דאָ ?
3מטער חסיד : גאָט צו דאַנקען !
בער חסיד : און אַ שטיקל ברויט מיט אַ ציבעלע און אַ גלעזל קאווע אויף אַנבייסן אין דער פרי איז דאָ ?
- 3מטער חסיד :** געלויבט השם יתברך.
בערל חסיד : און וויעטשערע עסט מען ?
3מטער חסיד : דער בויך איז נישט פון גלאָז !
בערל חסיד : און קינדערלעך ?
3מטער חסיד : דריי, קיין עין הרע, אַלע אויסגעגעבענע !
בערל חסיד : טאָ פאַרוואָס ווילסטו נאָך פרנסה ? דו לעבסט זיך דאָך ווי אַ גראַף ! אַרבעטן אַרבעטסטו נישט ! דאגות פון קינדער האַסטו נישט. דו זיצט און לערנט, וועט איר ביידע האָבן דערפאַר גן־עדן. נו, צו וואָס דאַרפט איר נאָך פרנסה ? איר האַט דאָך שוין ביידע וועלטן, די וועלט און יענע וועלט !
3מטער חסיד : מיין ווייב האַט מיך געבעטן צו שרייבן אַ קוויטל פאַר פרנסה.
- בערל חסיד :** דאָס ווייב ? דאָס ווייב וועט דאָך זיין דיין פוס בענ־קעלע אין גן־עדן.
3מטער חסיד : זיי אַ גוטער און גיב מיר פרנסה.
בערל חסיד : (שרייבט) נו, נאָ דיר פרנסה ! נאָ דיר פרנסה ! אַהער מיט די קלינגערס ! (דריטער חסיד אָפּ. צום 4טן חסיד) און וואָס ווילסטו ?

- 4טער חסיד :** ס'האלטן זיך ביי מיר נישט קיין קינדער, לא עליכם.
בערל חסיד : וויפיל שוין געהאט ?
4טער חסיד : פינף שוין.
בערל חסיד : מן הסתם געזינדיקט. אפשר געריסן אַ הויכן פראַצענט ?
4טער חסיד : ווי קומט צו מיר באַרגען געלט אויף פראַצענט ? כ'בין דען רייך ?
בערל חסיד : (קוקט אים שאַרף אַן) און אפשר אַן עבירהלע מיט אַן אשת איש ? הע ?
4טער חסיד : (ווערט בלאַס, שווייגט).
בערל חסיד : שווייגסט ! געזינדיקט ? הע ! איך זע שוין !
4טער חסיד : (שווייגט).
בערל חסיד : (סאַרקאָסטיש) דו שווייגסט ! געזינדיקט, הע ! (שרייט) און צוליב דעם גייען יונגע קינדער אַוועק פון דער וועלט ! הע ! שעמען מעגסטו זיך ! דאַרפסט געבן אַ גרויסע מטבע ! דאַרפסט אַ סך געבן ! (דער-לאַנגט אים דאָס קוויטל ; דער פערטער חסיד שטופט אים עפעס אין האַנט אַריין.)
בערל חסיד : (שטעלט זיך אויף) נו, עס ווערט שוין שפעט ! פאַר די אַנ-דערע וועל איך שרייבן ביים רבין אין הויז. קומט אַלע אַריין. (נעמט טינט און פעדער און פאַפיר) קומט אַלע, גיכער !
 (בערל חסיד און אַלע חסידים גייען אַריין צום רבין.)
מרדכי-יוסף : (דרייט זיך אַרויף און אַראָפּ איבערן בית המדרש. גייט צו צו דאָקטאָר קאַד, וועלכער זיצט פאַרטראַכט) שלום עליכם, פון וואַנען קומט אַ ייד ?
דאָקטאָר קאַד : פון קיר"ה.
מרדכי-יוסף : אזוּש פון קיר"ה ? פון וועלכער שטאָט אין קיר"ה ?
דאָקטאָר קאַד : קראַקע.
מרדכי-יוסף : און צוליב וואָס געקומען ? פרנסה ?
דאָקטאָר קאַד : ניין !
מרדכי-יוסף : עמעצער חלילה קראַנק ?
דאָקטאָר קאַד : ניין.
מרדכי-יוסף : צוליב וואָס דען ? אַ בן-זכר ? צי עס האַלטן זיך חלילה נישט קיין קינדער ?
דאָקטאָר קאַד : ניין !
מרדכי-יוסף : טאָ צוליב וואָס דען ?
דאָקטאָר קאַד : צוליבן אמת.
מרדכי-יוסף : צוליבן אמת ?
דאָקטאָר קאַד : יא, צוליבן אמת !

מרדכי-יוסף : וואָס, עס איז נישטאָ קיין אמת אין קראַקע?
דאָקטאָר קאָך : אמת איז דאָ אומעטום!
מרדכי-יוסף : טאָ פאַרוואָס זיינט איר געקומען אַזש אַהער צו זוכן דאָ דעם אמת?
דאָקטאָר קאָך : אמת אַליין מיינט גאַרנישט. עס קאָן נאָר זיין אַ רייד פון אמת אין שייכות מיטן מענטש. עס מוז זיין עמעצער וואָס איז דער טרע-גער פון אמת, אָן איש-אמת, אַ בעל-אמת, אָן אמתער מענטש!
מרדכי-יוסף : און דאָס, הייסט עס, ווילט איר געפינען אַט-דאָ?
דאָקטאָר קאָך : יא, דאָ וואוינט דער איש האמת!
מרדכי-יוסף : און צוליב דעם האָט איר אַוועקגעוואָרפן אייער פרנסה? וואָס איז עס, דאָקטאָריי?
דאָקטאָר קאָך : כ'בין אַ צאָן דאָקטאָר.
מרדכי-יוסף : און אייער ווייב און קינדער?
דאָקטאָר קאָך : כ'האָב נישט קיין ווייב און קינדער.
מרדכי-יוסף : אַזוי! נאָך אַ בחור! (לויפט איבערן בית המדרש; רעדט צו זיך) עפעס אַ מאַדנער מענטש. אַ דאָקטאָר וואָס איז נישט קיין דאָקטאָר; האָט נישט קיין ווייב און קינדער, און איז געקומען אַהער אַזש פון קיר"ה צו זוכן דאָ דעם אמת! עפעס אַ מאַדנע זאָך! (שטעלט זיך אָפּ ביים דאָקטאָר קאָך) און וואָס גייט איר דאָ טאָן?
דאָקטאָר קאָך : לערנען אמת.
מרדכי-יוסף : לערנען אמת? ווי אַזוי לערנט מען אמת?
דאָקטאָר קאָך : (ביזלעך) אַזוי ווי מען לערנט שקר. ווי אַזוי לערנט מען שקר? דורך דעם וואָס מען רעדט שקר, מען האַנדלט שקר, מען טוט שקר, מען פירט זיך לויט שקר. אַט פונקט אַזוי לערנט מען אמת. מען טראַכט נאָר אמת; מען פילט אמת! מען טוט אמת! מען איז זיך מקריב פאַרן אמת און הויפטזעכלעך — מען איז לעבן אָן איש-אמת.
מרדכי-יוסף : און ווי לאַנג ווילט איר דאָס אַזוי לערנען?
דאָקטאָר קאָך : ווי לאַנג עס וועט דויערן דאָס לערנען, ווי לאַנג עס וועט זיין וואָס צו לערנען און הויפטזעכלעך ביי וועמען צו לערנען.
מרדכי-יוסף : אָבער דער רבי האַלט דאָך פאַרמאָכט די טיר.
דאָקטאָר קאָך : אמת קאָן מען לערנען אויך דורך אַ פאַרמאָכטע טיר.
מרדכי-יוסף : דהיינו?
דאָקטאָר קאָך : מען לערנט נישט בלויז פון רבין. מען לערנט אויך פון זיינע תלמידים, פון זיינע חברים, פון די חסידים און בכלל פון דער אומ-געבונג.
מרדכי-יוסף : און וואָס איז וועגן לערנען אַ פרשה חומש, צי נאָר אַ בלאָט גמרא?

דאָקטאָר קאָך : געוויס! געוויס! דאָס איז זייער וויכטיק. איר ווילט אפשר כ'זאל מיט אייך עפעס לערנען? נו, גוט, קומט אָהער, וועל איך מיט אייך לערנען אַ פרשה חומש.

מרדכי-יוסף (שפרינגט אויף מיט כעס) וואָס? דו שנעק איינער פון קיר"ה, דו וועסט מיט מיר לערנען אַ פרשה חומש? דו שייגעץ, עזות פנים איינער! (לויפט ביז איבערן בית המדרש).

דאָקטאָר קאָך : (א)

הירש טאָמאַשאָווער : (קומט אַרײַן) נו, מרדכי-יוסף, פאַרוואָס גייסטו נישט אַרײַן געזעגענען זיך מיטן רבין.

מרדכי-יוסף : איך פאַר דען אַוועק?

הירש טאָמאַשאָווער : אָבער דער רבי פאַרט דאָך אַוועק!

מרדכי-יוסף : דער רבי! — וואו פאַרט דער רבי?

הירש טאָמאַשאָווער : קיין וואורקע.

מרדכי-יוסף : פאַרוואָונדערט) קיין וואורקע?

הירש טאָמאַשאָווער : נו, געוויס, מיט דער רביצין!

הירש טאָמאַשאָווער : (אומגעדולדיק) וויסט דען נישט די מעשה? די רביצין איז קראַנק. וויל זי נישט אַנדערש ווי נאָר צו פאַרן צום וואורקער, און אַז דער רבי זאל מיטפאַרן.

מרדכי-יוסף : קען דאָך דער רבי אַליין מתפלל זיין פאַר איר. נאָך וואָס פאַרן צום וואורקער?

הירש טאָמאַשאָווער : פאַר אַן אייגן ווייב איז מען קיין רבי נישט.

מרדכי-יוסף : כ'פאַרשטיי אַלץ נישט.

הירש טאָמאַשאָווער : מען האָט שוין מיט איר גענוג איינגעטענהט, אָבער זי האַלט זיך ביי דאָס איריקע. זי זאָגט, אַז ווען דער רבי גייט אַוועק מיט אַ תפילה וועגן אַ קראַנקען צום רבונג של עולם, טרעפט ער דאָרטן עפעס אַ למדן, פאַרשמעסט זיך מיט אים אין לערנען, און דער חולה קען דער-וויל שטאַרבן. דער וואורקער אָבער, אַז ער גייט מיט אַ תפילה פאַר אַ קראַנקען צום רבונג של עולם, געדענקט ער כסדר דעם קראַנקען און קומט צוריק מיט אַ רפואה.

מרדכי-יוסף : און דער רבי פאַרט טאַקע מיט איר?

הירש טאָמאַשאָווער : אַז זי וויל אַזוי!

מרדכי-יוסף : און אַז זי וויל? ...

הירש טאָמאַשאָווער : עס איז דעם רבין אַ רחמנות אויף איר.

מרדכי-יוסף : (אויפגעקאכט) אַ רחמנות?! אַזוי?! אויף פרויען און

קינדער וואָס קומען דאָ אָהער און שרייען געוואָלד אַז זיי ליידן הונגער — אויף זיי איז אים נישט קיין רחמנות! ווען עס קומט אַ ייד וואָס האָט אַ קראַנקע פרוי אָדער אַ קראַנק קינד און וויל אַז דער רבי זאל מתפלל זיין,

האָט ער אויף אים נישט קיין רחמנות. נאָר אויף זיין אייגן ווייב, די רביצין, אַז זי איז קראַנק, איז אים אויף איר אַזאַ רחמנות, אַז ער פאַרט מיט איר אַזש קיין וואַרקע? האָ??

הירש טאַמאַשאַווער : דער וואַרקער איז דאָך אַן אייגענער!

מרדכי־יוסף : וואָס הייסט אַן אייגענער? ער האָט אַן אַנדערע שיטה?

און דער רבי איז נישט גורס זיין שיטה? איז דאָס אמת?

הירש טאַמאַשאַווער : אמת!

מרדכי־יוסף : טאָ אויב אַזוי, אויב דער רבי פאַרט מיט זיין קראַנקער

פרוי קיין וואַרקע, הייסט דאָס נישט אונטערגעבן זיך צום וואַרקער?

הירש טאַמאַשאַווער : כ'ווייס נישט.

מרדכי־יוסף : דו ווייסט נישט?! די וואַרקער חסידים וועלן דאָך לאַכן

פון אונדו אין די פויסטן! זיי וועלן דאָך טאַקע מיינען אַז זייער רבי איז אַ

גרעסערער רבי!

הירש טאַמאַשאַווער : איך האָב שוין וועגן דעם גענוג גערעדט מיטן

רבי. אָבער עס האָט נישט געהאַלפֿן!

מרדכי־יוסף : (לויפט איבערן בית המדרש) דאָס איז נישט אויסגע-

האַלטן! דאָס איז נישט אויסגעהאַלטן! אמת איז אמת אומעטום! אויב נישט

קיין רחמנות, איז גאָרנישט קיין רחמנות! אויף קיינעם נישט! אָבער זאָגן

איין זאָך צו מענטשן, און אַליין טאָן פונקט פאַרקערט — ניין. דאָס איז נישט

פאַר מיר!

הירש טאַמאַשאַווער : מרדכי־יוסף, מן הסתם ווייס דער רבי וואָס ער

טוט!...

מרדכי־יוסף : מן הסתם... מן הסתם... אין קאָצק גלויבט מען נישט אין

קיין מן הסתם... איך פאַר אַהיים!

דאָקטאָר קאָך : (קומט צוריק אַרײַן) אַז מען קוואַפּעט זיך אויף צו זיין

רבי, דאַרף מען האָבן קודם כל אויגן וואָס זעען און אויערן וואָס הערן, אָבער

אַז מען זעט נישט ווייטער פון די אייגענע ד' אמות און מען הערט נישט דאָס

קול דממה דקה, איז טאַקע דאָס בעסטע צו פאַרן אַהיים. (הוײַ) דער רבי זעט

איצט דאָס, וואָס איר אַלע וועט ערשט זעען שפּעטער. איר וואַלט געדאַרפט

האַבן מער צוטרויען צום רבין!

מרדכי־יוסף : (צו הירש טאַמאַשאַווער) וואָס וויל דאָס דייטשל דאָ ביי

אונדו? וואָס איז ער? אַ מוסר־זאָגער? (וויל אַוועקגיין).

הירש טאַמאַשאַווער : מרדכי־יוסף, קום אַרײַן צום רבין געזעגענען זיך

מיט אים.

מרדכי־יוסף (געט נאָך אים).

יסכה : (שרײַט) הירש טאַמאַשאַווער!

הירש טאַמאַשאַווער : אַה! יסכה!

יסכה : כ'האב געהערט אָ דער רבי פֿאַרט אַוועק.

הירש טאַמאַשאַווער : יאָ, וואָס איז דען ?

יסכה : (פֿאַרצווייפֿלט) אויף וואָס וועט זיין וועגן מיין חתונה ? מיין טאַטע

האַט ווידער געפרעגט דעם רבין, האָט ער אים גאַרנישט געזאָגט, אָבער דער טאַטע האָט שוין מורא, גלאַט אַזוי צו מאַכן אַ חתונה, ווייל דער רבי קאַן וויי־דער אַמאָל אין חופּה־טאַג זאָגן, אַז עס וועט נישט זיין קיין חתונה, דער טאַטע טע האָט געוואָלט אים נאָך אַמאָל פרעגן, אָבער איצט פֿאַרט דער רבי אַוועק און אַלץ הענגט ווידער אין דער לופטן.

הירש טאַמאַשאַווער : וואָס קען איך דיר זאָגן, יסכה, וועגן דעם ? וואָס

ווייס איך ? (אַפֿ)

דאָקטאָר קאַך : (צו יסכה) אפשר קאַן איך דיר עפעס זאָגן וועגן דעם?

יסכה : ווער זיינט איר ?

דאָקטאָר קאַך : מיין נאָמען איז — דאָקטאָר יוסף קאַך.

יסכה : אָ ! איר זיינט דאָקטאָר קאַך ! איך האָב געהערט וועגן אייך. מען

זאָגט אַז דער רבי האַלט פון אייך.

דאָקטאָר קאַך : אַ דאַנק.

יסכה : טאָ וואָס קענט איר מיר זאָגן וועגן דעם ?

דאָקטאָר קאַך : וועגן דיין חתונה מיינסטו ?

יסכה : יאָ.

דאָקטאָר קאַך : דו וועסט מיט דעם חתן נישט חתונה האָבן.

יסכה : (פֿאַרוואַונדערט) פֿאַרוואָס ?

דאָקטאָר קאַך : ווייל איך בין דיין זיווג !

יסכה : (קוקט אים אָן דערשראָקן) איר ?

דאָקטאָר קאַך : יאָ, מיין כלה, איך האָב שוין לאַנג געדאַרפט קומען צו

דיר, אָבער כ'האָב פֿאַרשפעטיקט.

יסכה : און צוליב אייך האָט דער רבי נישט געהייסן מאַכן די חתונה?

דאָקטאָר קאַך : צוליב מיר ! (טאָן ענדערונג) דו ביסט אַ שיין מיידל,

יסכה !

יסכה : (רויטלט זיך) עס האָט עס מיר נאָך קיינער נישט געזאָגט.

דאָקטאָר קאַך : איך וועל עס דיר פון איצט אָן זאָגן ! טו אויס דייע

מענערשע קליידער.

יסכה : דער טאַטע האָט מיך געהייסן טראָגן אַט־די קליידער, ווייל אַ

מיידל קען נישט קומען אין בית המדרש און לערנען גמרא.

דאָקטאָר קאַך : האָסט שוין גענוג געלערנט גמרא. (נעמט אַראָפּ איר

היטל)

יסכה : (נערוועז) וואָס טוט איר ? דאָ אין בית המדרש אין בלויזן קאַפּ?

(פֿרוואַווט עס צוריק אַנטאָן)

דאָקטאָר קאָך : (רייסט עט אַרויס פון אירע הענט): אַ פרוי איז אַנ־דערש! אַך, וואָס פאַר אַ שיינעם קאַפּ האָר דו האָסט, יסכה!

יסכה : רעדט נישט אַזוי! מען טאָר נישט!

דאָקטאָר קאָך : ווער האָט דיר געזאָגט, אַז מען טאָר נישט? דו ביסט דאָך מיין כלה!

יסכה : איך האָב אַ חתן!

דאָקטאָר קאָך : פון דער מינוט אַן וואָס איך בין געקומען צו דיר, איז ער נישט מער דיין חתן. (טוט אויס איר מאַנטל)

יסכה : וואָס טוט איר?

דאָקטאָר קאָך : דו האָסט אַ שיינע פיגור אויך!

יסכה : (פאַרשעמט) איר רעדט אַזוי מאַדנע, פונקט אַזוי ווי פראַסטע

מענטשן.

דאָקטאָר קאָך : דער אמת רוט אַממייסטן נאָר צווישן פראַסטע מענטשן.

יסכה : אָבער פאַרוואָס האָט דער רבי נישט געזאָגט מיין טאַטן, אַז איר

זייט מיין זיווג?

דאָקטאָר קאָך : דער רבי האָט געהייסן, דו זאָלסט נישט חתונה האָבן

מיט איינעם, וואָס איז נישט דיין זיווג.

יסכה : און איר זייט אַ דאָקטאָר?

דאָקטאָר קאָך : אַ צאָן דאָקטאָר.

יסכה : אַז מען רייסט אַרויס אַ צאָן טוט וויי, און אַז איר קענט דאָס טאָן,

הייסט עס, אַז איר קענט פאַרשאַפן מענטשן יסורים. איר מוזט דעריבער זיין

אַ שרעקלעכער מענטש.

דאָקטאָר קאָך : צו רייסן ציין איז פונקט אַזוי ווי צו זאָגן עמעצן דעם

אמת. עס טוט אין אָנהויב וויי, אַמאָל גאָר שטאַרק וויי, אָבער שפעטער איז

מען צופרידן! (נעמט איר אַרום און גיט איר אַ קוש).

יסכה : (אויפגערעגט) וואָס האָט איר געטאָן?

דאָקטאָר קאָך : דו ביסט מיין כלה, מיין אויסדערוויילטע, מיין טייבעלען!

יסכה : מיין חתן האָט צו מיר קיינמאָל אַזוי נישט גערעדט! ער האָט

אַלעמאָל גערעדט נאָר וועגן גמרא.

דאָקטאָר קאָך : אויס מיטן חתן! אויס מיט דער גמרא! (טוליעט איר

צו זיך) אין דרויסן איז אַזאַ שיינער אָונט. די לבנה שיינט היינט אין איר

פולען גלאַנץ. קום מיין כלה, לאַמיר גיין שפּאַצירן! (טוליעט איר צו זיך)

יסכה : (טוליעט זיך אויך צו אים) דאָס איז אַזוי גוט! ... (ביידע אַפּ).

(פאַרהאַנג)

צווישן שפיל

(פאר דער פארהאנג)

שמואל-משה : (קומט אן און דערזעט חזקיהו) א! שלום עליכם, חזקיהו!
וואס מאכסטו? שוין לאנג זיך נישט געזען!
חזקיה : א גאסט אין שטעטל! שלום עליכם, שמואל-משה! ווען ביסטו
געקומען?

שמואל-משה : נעכטן.

חזקיה : ביסטו שוין לאנג דא נישט געווען?

שמואל-משה : כ'בין דאך ערשט דאס ערשטע מאל אין קאצק. דאס
לעצטע מאל ווען מען האט זיך געזען איז געווען נאך אין טאמאשאוו.
חזקיה : ריכטיק! יא, טאקע נאך אין טאמאשאוו! שוין פיל וואסערן אפ-
געלאפן זייט דעמאלט. וואס איז די מעשה, וואס דו קומסט אזוי זעלטן צום
רבין, שמואל-משה?

שמואל-משה : דו ווייסט דאך, מיינע פיס. לא עליכם, כ'לייד שטארק
אויף מיינע פיס, קוים וואס כ'גי.

חזקיה : האסטו זיך אמאל מזכיר געווען וועגן דעם ביים רבין?

שמואל-משה : וואס דיר פאלט איין, חזקיה. דו זאלסט מיך פרעגן אזא
זאך? ווייסטו דען נישט אז מען קען צו אונדזער רבי נישט רעדן וועגן
אזעלכע זאכן! אפילו ווען די רביצין עליה השלום איז קראנק געווען איז זי
דאך אויך געפארן צום וואורקער!

חזקיה : יא, די רביצין גליקל עליה השלום איז זעקס וואכן געווען אין
וואורקע ביז איר טויט, און דער רבי איז געווען מיט איר דארטן די גאנצע
צייט. עס האט זיך גענוג אפגעטאן דעמאלט.

שמואל-משה : כ'האב עפעס געהערט. אדרבה, דערצייל מיר, חזקיה.

חזקיה : כ'ווייס אפילו נישט פון וואגען אונזוהויבן.

שמואל-משה : הויב אן פון דער צייט ווען די רביצין עליה השלום איז
קראנק געווארן און איז געפארן קיין וואורקע. מען האט מיר דערציילט אז
מרדכי'יוסף האט געמאכט א גאנצן טומל הלמאי דער רבי פארט מיט
איר קיין וואורקע.

חזקיה : אָבער נאָך וואָס פֿאַר אַ סומאַטאַכע!
שמואל-משה : וואָס איז באַמת געווען?

חזקיה : הער זיך צו. ווען די רביצין איז קראַנק געוואָרן, האָט דער רבי פֿאַר איר מתפלל געווען. האָט מען אָבער דעם רבין מגלה געווען מן השמים — אַזוי האָט דער רבי שפּעטער אַליין דערציילט פֿאַר זיינע מקורבים — אַז ער זאָל זיך נישט איינשפּאַרן, ווייל איר גזר-דין איז שוין פֿאַרזיגלט. האָט דער רבי אַליין געבעטן דער רביצין אַז זי זאָל פֿאַרן צום וואַרקער, ווייל אפשר וועט ער פּוועלן. די רביצין איז דערויף באַשטאַנען און געבעטן דעם רבין, ער זאָל מיט איר מיטפּאַרן. האָט דער רבי עס איר צוליב געטאָן, כדי צו זיין מיט איר צוואַמען די לעצטע פֿאַר וואַכן. פֿאַרשטייט דאָך, אַז דער רבי האָט דאָס אַלץ געזען ברוח הקודש. מרדכי-יוסף אָבער, וואָס חלשט צו ווערן רבי, נאָר דעם רבינס מדרגות האָט ער נישט, האָט גאַרנישט געזען און זיך גע- בונטעוועט.

שמואל-משה : מען האָט מיר געזאָגט, אַז זייט די רביצין איז נפטר גע- וואָרן, איז דער רבי אַריינגעפֿאַלן אין גרויס עצבות און האָט צוריק פֿאַרמאַכט די טיר.

חזקיה : אַט וועגן דעם האַנדלט עס זיך. באַלד ווי דער רבי איז צו- ריקגעקומען, האָט ער פֿאַרמאַכט די טיר און קיינעם נישט געוואַלט זען. האָבן די מקורבים איינגעזען, אַז עס איז שלעכט. האָבן זיי באַשלאָסן אַז דער רבי זאָל נאָך אַ מאָל חתונה האָבן.

שמואל-משה : טשיקאווע. און זיי האָבן דאָס געזאָגט דעם רבין?
חזקיה : יאָ.

שמואל-משה : (נייגעריק) און וואָס האָט דער רבי געזאָגט?

חזקיה : ער האָט מסכים געווען!

שמואל-משה : מסכים געווען? נו, איז דאָך שוין גוט!

חזקיה : אָבער דאָ האָבן זיך אַנגעהויבן די אמתע צרות. עס איז געווען אַזוי : איטשע-מאיר האָט אַ שוועגערין, זיין ווייבס אַ שוועסטער, וואָס איז נאָך אַ בתולה, חוה הייסט זי. זי איז דעם באַקאַנטן גביר און למדן ר' משה חלפּנס אַ טאַכטער. האָט זיך איטשע-מאיר געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט, אויסצופירן דעם שידוך מיטן רבין.
שמואל-משה : נו?

חזקיה : ווען מרדכי-יוסף האָט זיך דערפון דערוואוסט, האָט ער געזאָגט, אַז ער האָט אויך אַ שוועסטער קינד, אַן אלמנה, וואָס וועט זיין אַ בעסערער שידוך פֿאַרן רבין, ווי דעם פֿראַצענטניקס טאַכטער.

שמואל-משה : אַהאָ! טשיקאווע! נו?

חזקיה : דאַרפסט פֿאַרשטיין אַז דאָס אַלץ גייט וועגן דער רביסטווא, אי- בער הונדערט און צוואַנציק יאָר, נאָכן רבינס טויט.

שמואל-משה : דהיינו, ווי אזוי ?

חזקיה : פארוואס פארשטייטו נישט ? מרדכי-יוסף וויל נישט, און איטשע-מאיר זאל ווערן דעם רבינס שוואגער, ווייל ...

שמואל-משה : אזוי ! ווייל מרדכי-יוסף וויל זייער שטארק ווערן רבי, איבער הונדערט און צוואנציק יאר ?

חזקיה : ער וואלט עס געוואלט נאך איצט, ביים רבינס לעבן. ער נעמט דאך שוין קוויטלעך אויך.

שמואל-משה : כ'מין עפעס ! וואס ? ער נעמט שוין קוויטלעך ? !

חזקיה : דו וויסט גאר נישט ? ווען דער רבי איז געפארן קיין וואורקע מיט דער קראנקער רביצין עליה השלום, האָט ער אָנגעהויבן צו נעמען קוויטלעך.

שמואל-משה : ווי אזוי האָט ער דאָס געקענט טאָן ?

חזקיה : עס איז דעמאלט דאָ קיינער נישט געווען, און אז עס זיינען אָנגעקומען יידן מיט זייערע פעקלעך צרות, ווי למשל פרנסה, אַ בן-זכור, אַ קראַנקייט, צי איינער וואָס האָלט זיך נישט ביי אים קיין קינדער, האָט ער זיי געהייסן אָשרייבן קוויטלעך און ער האָט געפראָוועט רביסטוואָ.

שמואל-משה : און פדיונס אויך ?

חזקיה : דאָס ווייס איך נישט ! מען זאָגט אָן יאָ. געזען האָב איך נישט. **שמואל-משה :** אָבער איצט נעמט ער שוין מער נישט קיין קוויטלעך ? **חזקיה :** ווען איטשע-מאיר איז געקומען און דערזען דאָס, האָט ער גע-מאַכט אַ געוואַלד, האָט מרדכי-יוסף אויפגעהערט !

שמואל-משה : האָבן זיי זיך געקריגט ?

חזקיה : ניין, דאָס נישט. איטשע-מאיר האָט אים בלויז געזאָגט, אָן ביי יידן דינט מען נישט צו צוויי געטער און אָן ער זאל זיך דעריבער מער נישט באַריש מאַכן.

שמואל-משה : און ער האָט אויפגעהערט ?

חזקיה : אַ ברירה האָט ער געהאַט ? אָבער ער טוט איצט אַלץ נאָך איטשע-מאירן. האָט איטשע-מאיר געגרינדעט אַ „חברה ש״ס“ פון יונגעלייט מיט וועלכע ער לערנט אַ בלאַט גמרא, האָט מרדכי-יוסף געגרינדעט אַ „חברה מדרש“ פון יונגעלייט מיט וועלכע ער לערנט מדרש.

שמואל-משה : און וואָס איז געוואָרן מכוּח'ן שידוך ? עס איז דאָך היינט די חתונה ?

חזקיה : כ'וועל נאָך קומען דערצו. כאָפּ נישט ! וועגן שידוך איז נישט געגאַנגען אזוי לייכט. צום ערשטן האָט מען געדאַרפט וואַרטן אַ יאָר ביז מען וועט שטעלן דער רביצין אַ מצבה. דערנאָך האָט מען געדאַרפט רעדן מיטן רבין וועגן שידוך מיט איטשע-מאירס שוועגערין, און אָן מ'איז שוין געווען מיט אַלעם פאַרטיק, איז געקומען מרדכי-יוסף און האָט אַלץ קאַליע געמאַכט.

- שמואל-משה : ביים רבין? ווי אזוי?
 חזקיה : ער האָט גערעדט קעגן דעם שידוך.
 שמואל-משה : אַזאַ כּוּחַ האָט דער איזשביצער?
 חזקיה : אַ קאַץ קאַן אויך קאַליע מאַכן. ער האָט אויסגערעכנט וואָס
 אין דער קאַרט שטייט אויף ר' משה חלפּן.
 שמואל-משה : אָבער עס איז דאָך געוואָרן פּון שידוך?
 חזקיה : כּאַפּ נישט! צום ערשטן האָט הירש טאַמאַשאָווער אים גוט
 אויסגעזידלט און אים געזאַגט, אַז דער רבי איז בבחינת כּהן גדול און טאַר
 נישט חתונה האָבן מיט אַן אלמנה.
 שמואל-משה : איז ממילא שוין געוואָרן דער שידוך מיט איטשע-מאירס
 שוועגערין.
 חזקיה : ניין. לאו דווקא! דער רבי האָט שוין דעמאָלט אין גאַנצן חרטה
 געקראָגן אויפן שידוך.
 שמואל-משה : אזוי? נו, וואָס איז געוואָרן?
 חזקיה : וואָס עס איז געוואָרן? מען האָט געמוזט זוכן עצות ווי אזוי
 צוריק דאָס צו פּועלן ביים רבין. האָט מען געשריבן אַ בריוו צום וואורקער
 און אים געבעטן אַז ער זאָל שרייבן אַ בריוו צום רבין און אים צורעדן
 צום שידוך.
 שמואל-משה : האָט דער וואורקער אַזאַ בריוו געשריבן?
 חזקיה : יאָ, און טאַקע אַ שטאַרקן בריוו אויך.
 שמואל-משה : אזוי? און דער בריוו האָט געהאַט אַ השפּעה?
 חזקיה : יאָ, דער רבי האָלט דעם וואורקער פאַר אַ גרויסן צדיק.
 שמואל-משה : ווי טשיקאַווע. נו, וואָס איז ווייטער געווען?
 חזקיה : הירש טאַמאַשאָווער האָט גלייך גערעדט מיטן רבין וועגן שידוך
 און אים געזאַגט, אַז ער פאַרט קיין וואַרשע אַנצוקוקן די כּלה.
 שמואל-משה : און דער רבי האָט אים געהייסן פאַרן?
 חזקיה : יאָ, און אַז ער איז צוריקגעקומען האָט ער שטאַרק אָפּגעלויבט
 די כּלה און עס איז געוואָרן אַ שידוך.
 שמואל-משה : און מען האָט דאָס אָפּגעשטימט די חתונה אויף היינט?
 חזקיה : ריכטיק.
 שמואל-משה : איצט הויב איך אַן ערשט צו פאַרשטיין די גאַנצע זאַך.
 כּיוועל דיר זאָגן דעם אמת, חזקיה, כּיהאַב געקראָגן אַ קורץ בריוועלע פּון
 הירשן, אַז כּיזאַל קומען היינט צום רבינס חתונה. כּיהאַב אָבער נישט אָנגע-
 הויבן צו וויסן, ווער? וואָס? ווען? איצט ווייס איך.
 חזקיה : מען ריכט זיך היינט אויף אַ טויזנט קעפּיקן עולם און אפשר
 צוויי טויזנט. אַלע אכסניות זיינען שוין געפאַקט. מענטשן האָבן זיך געלאָזט

אהער פון גאנץ פוילן. עפעס א קלייניקייט! דער קאצקער רבי האט חתונה!
מלאכים וועלן היינט זינגען שירה און די כרובים וועלן טאנצן.

(מען הערט שפילן א חתונה פריילעכס פון כלי זמרים.)

שמואל-מושה: די כלי-זמרים שפילן שוין א פריילעכס.

חזקיה: יא, עס הויבט זיך שוין אן! נו, קום בעסער מיט מיר אן א
זייט, וועט מען קעגען ווייטער שמועסן.

(ביידע אָפּ.)

צווייטער אַקט

צווייטע סצענע

(הויף פון קאצקער רבי. לינקס — דער בית המדרש פון וועלכן דריי פענצטער און מיר גייען אין הויף אריין. באַלד לעבן בית המדרש, איז דעם רבינס וואוינונג, פון וועלכע עס גייט אין הויף אריין — צוויי פענצטער, און אַ טיר אין דער זייט. דאָ און דאָרט ביי מער. דער הויף איז אַ לאַנגער און אין הינטערגרונט איז דאָ — אַן אַפענער טויער. דורכן אַפענעם טויער שטראַמען אַריין חסידים זינגענדיק דעם „קאצקער ניגון“. אין הויף שטייען קופקעלעך מענטשן און שמועסן, אין איין קופקעלע שטייט העניך, דער גריי צער רב און מרדכייוסף. אין אַ צווייטן אַרט שטייט דאָקטאָר קאָד און יסכה און האַלטן זיך ביי די הענט, קוקן זיך אין די אויגן אַריין און ריידן שטיל צווישן זיך. הירש טאַמאַשאַ ווער און בערל חסיד לויפן אַהין און צוריק פאַרשמאַיעט. אין דער זייט צו רעכטס שטייט אַ קאַפעליע פון כלי זמרים, וועלכע שפילן אַ חתונה־פריילעכס. באַלד נאַכן אויפהויבן פון דער פאַרהאַנג, גייען העניך, דער גריצער רב און מרדכייוסף אַוועק צוזאַמען, שמועסנדיק צווישן זיך.)

איטשע-מאיר : (אויסגעפּוצט אין אַ שטריימל און אין אַ נייער אַטלע-טענער קאַפּטע. לויפט פאַרשמאַיעט איבערן הויף, שרייט) **הירש ! הירש !**
הירש טאַמאַשאַווער : (פון דערווייטנס) **איטשע-מאיר, דו דאַרפסט מיך?**
איטשע-מאיר : (נערוועז) **הירש, גיכער ! קום נאָר אַהער !**
הירש טאַמאַשאַווער : (דערשראָקן) **וואָס איז געשען ?**
איטשע-מאיר : (אומרויאק) **עס וועט נאָך אפשר היינט נישט זיין קיין חתונה.**

הירש טאַמאַשאַווער : (קוקט אים אָן פאַרוואונדערט) **וואָס רעדסטו. איטשע-מאיר ? וואָס פאַלט דיר גאָר איין ?**
איטשע-מאיר : **די כלה האָט אַרויסגעשטעלט אַ תנאי.**
הירש טאַמאַשאַווער : **אַ תנאי ? וואָס פאַר אַ תנאי.**
איטשע-מאיר : **זי וויל אַז דער רבי זאָל איר צוזאָגן, אַז זי וועט צום יאָר האָבן אַ בן-זכר.**
הירש טאַמאַשאַווער : **וועגן דעם האָט מען דאָך שוין גערעדט !**
איטשע-מאיר : **גערעדט. נו, אַז גערעדט איז וואָס ? זי וויל אַז דער רבי זאָל עס איר צוזאָגן.**

הירש טאָמאַשאָווער : איך האָב שוין דאָס געזאָגט דעם רבין.
איטשע-מאיר : נו, וואָס האָט דער רבי געזאָגט ?

הירש טאָמאַשאָווער : ווילסטו וויסן דעם אמת? כ'האָב שוין דריי מאָל וועגן דעם אָנגעהויבן צו רעדן מיטן רבין, און יעדעס מאָל האָט ער אויף מיר אָנגעשריען, הלמאי איך בין אים מבלבל זיינע רעיונות.

איטשע-מאיר : אויב אַזוי איז נישט גוט! דו ווייסט, הירש, מיין ווייב, רחלע, איז געקומען אויף דער חתונה פון איר שוועסטער צוזאַמען מיט איר פאָמיליע. נו, האָט זי מיר פריער געזאָגט, אַז עס וועט אַנדערש נישט זיין קיין חתונה, סיידן דער רבי וועט בפירוש צוזאָגן, אַז ער וועט וואוינען מיט זיין נייע ווייב כּדרך כל האַדם און אַז צום יאָר וועט זי האָבן אַ בן-זכּר. זי האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז זי וויל אַריינגיין צום רבין און הערן דאָס פון זיין מויל גופא. טאָ וואָס טוט מען ?

הירש טאָמאַשאָווער : אָבער ווי אַזוי קען איך צולאָזן אַ יידענע צום רבין? איטשע-מאיר, דו ווייסט דאָך ווי פיינט ער האָט ווייבער! ער וועט דאָך זי אַרויסטרייבן צוזאַמען מיט מיר!

איטשע-מאיר : וואָס דען טוט מען? ביידע ווייבער, מיינע און די כּלה, האָבן זיך איינגעשפּאַרט, אַז אויב נישט, וועט נישט זיין קיין חתונה.

הירש טאָמאַשאָווער : אסור אויב כ'ווייס וואָס מען טוט! (קראַצט זיך אין קאָפּ).

איטשע-מאיר : כ'פאַרשטיי אַז דו האָסט שוין מורא אַריינצוגיין צו ריידן נאָך אַמאָל מיטן רבין וועגן דעם. אָבער אפשר קען דאָקטאָר קאָך אַריינגיין מיט דיר? ער האָט דאָך עפּעס, זאָגט מען, אַ גרויסע דעה ביים רבין!

הירש טאָמאַשאָווער : אויב דאָקטאָר קאָך זאָל וועלן גיין, דאַרף ער גאַרנישט מיד! ער קען אַליין אַריינגיין און וועט פּוועלן אויך.

איטשע-מאיר : דאָס דייטשל האָט שטאַרק אויסגענומען ביים רבין.

הירש טאָמאַשאָווער : סטייטש, אויסגענומען?! דער רבי קוקט אים כּסדר אין מויל אַריין!

איטשע-מאיר : אַזוי? במה כּוחו גדול? אין וואָס ליגט זיין כּוח?

הירש טאָמאַשאָווער : כ'הויב נישט אָן צו וויסן. אָבער דו אַליין האָסט דאָך מיר געזאָגט, אַז ער איז אַ גדול בתורה.

איטשע-מאיר : יאָ, דאָס איז אמת. אָבער ווייניק אַזוינע יונגעלייט דרייען זיך דאָ אַרום? מיט וואָס האָט ער דאָס זוכה געווען, מער ווי אַנדערע?

הירש טאָמאַשאָווער : (ציט מיט די אַקסלען) כ'ווייס נישט!

איטשע-מאיר : יעדנפאַלס, רוף אים צו און רייד מיט אים!

הירש טאָמאַשאָווער : איטשע-מאיר, דו ווילסט מיד פאַלגען, רוף אים דו צו און דו רייד מיט אים! קודם כל האָט ער פאַר דיר אַ סך דרד-אַרץ, און עס איז דאָך מכּוח דיין ווייב.

איטשע-מאיר : גוט, איך וועל רעדן מיט אים. (רופט) **דאקטאר קאך!**
הירש טאמאשאווער : (אג).

דאקטאר קאך : (קומט צו) א, איטשע-מאיר, שלום עליכם, און טאקע מזל טוב איך.

איטשע-מאיר : מזל טוב! מזל טוב! אם ירצה השם ביי איך.

דאקטאר קאך : א דאנק. איר האט מיך גערופן?

איטשע-מאיר : יא. איך וויל פון איך א טובה.

דאקטאר קאך : א טובה? אויב נאר מעגלעך, מיט פארגעניגען.

איטשע-מאיר : עס איז מכוח דער היינטיקער חתונה. די כלה האט

ארויסגעשטעלט א תנאי, אז זי וויל אז דער רבי זאל מיט איר זיין א מאן

מיט א ווייב, און אז זי זאל צום יאר, האבן א בן-זכר. נו, וויל מיין ווייב, וועל-

כע איז דער כלהס א שוועסטער, אריינגיין צום רבין און הערן דאס פון זיין

מויל גופא.

דאקטאר קאך : כ'לעבן, זי איז גערעכט.

איטשע-מאיר : וואלט איר געוואלט אריינגיין און זאגן דעם רבין אז מיין

ווייב, רחלע, די שוועסטער פון דער כלה, וויל רעדן מיט אים?

דאקטאר קאך : פארוואס נישט? איך קען אריינגיין מיט איר צוזאמען

און זאגן דעם רבין ווער זי איז, און זי וועט באַלד רעדן מיט אים. וואו איז

אייער ווייב?

איטשע-מאיר : זי איז דא. ווארט א מינוט, וועל איך זי רופן! (אפ).

קומט באַלד צוריק מיט זיין ווייב. צו דאקטאר קאך) דאס איז מיין ווייב, רחלע.

דאקטאר קאך : (צו רחלען) קומט, לאמיר אריינגיין צום רבין.

רחלע : (שרעקנדיק) וועט דער רבי רעדן צו מיר? מען זאגט אז ער

רעדט נישט צו ווייבער.

דאקטאר קאך : אז איך וועל אריינגיין מיט איך, וועט ער צו איך רעדן.

איטשע-מאיר : (צו רחלען) גיי! האב נישט קיין מורא!

(רחלע און דאקטאר קאך אפ, איטשע-מאיר גייט צו צו הירש טאמאשאווער,

וועלכער רעדט מיט א קופקעלע חסידים.)

מרדכי-יוסף : (קומט אן מיט א גרופע פון פיר יונגע חסידים) ... איך

האב זיי געזאגט אז דער רבי דארף האבן א ווייב וואס זאל אים אפהיטן, און

אז דער פראצענטניקס טאכטער טויג נישט פאר אים! ווי קומט זי גאר צו אים?

זי איז געוואוינט צו עשירות, צו רייכקייט. ווי קומט זי גאר צו זיין א

רביצין? און דערצו נאך — קאצקער רביצין? זי דארף האבן א סך געלט און

דער רבי האט דאך א גאנץ קליינע הכנסה. ער וואלט געקענט האבן א סך

מער, אבער ער צוטרייבט דאך דעם עולם! טא, וואס מיינט איר וועט דער

סוף זיין? — זי וועט פארלאנגען פון אים א סך, און אזוי ווי ער וועט נישט

האַבן איר צו געבן, וועט ער שטענדיק זיין אין כעס און עס וועט אויסגיין צו אונדזערע קעפּ. ער וועט האַלטן נאָך מער פאַרמאַכט די טיר.

1 מער יונגער חסיד : פאַרוואָס האָט איר עס דערלאָזן ?

2 מער יונגער חסיד : דער רבי האָט געדארפּט חתונה האַבן מיט אַ מיטליעריקע פּרוי, אין זיינע יאָרן.

3 מער יונגער חסיד : זי וועט אים אַוועקרייסן פון זיינע הויכע רעיונות.

4 מער יונגער חסיד : ווער האָט אים דעם שידוך איינגעשלייערט ?
מרדכי-יוסף : כּיזע אַז איר ווייסט גאַרנישט וואָס דאָ איז פאַרגעקומען.

1 מער יונגער חסיד : דהיינו, וואָס ?

מרדכי-יוסף : דאָס איז דאָך געווען די אַרבעט פון דער קאַמאַרילע.

2 מער יונגער חסיד : פון דער קאַמאַרילע ? וועלכע קאַמאַרילע ?

מרדכי-יוסף : נו, די קאַמאַרילע ! די כּנופּיה. איר ווייסט דאָך ! זיי האַלטן זיך דאָך צוזאַמען.

3 מער יונגער חסיד : וועמען מיינט איר ?

מרדכי-יוסף : נו, די כּנופּיה, די באַנדע. איטשע-מאיר, הירש טאַמאַשאַן ווער, העניך, דער גריצער רב, בערל חסיד און נאָך עטלעכע. זיי האַלטן זיך

דאָך צוזאַמען. עס איז איינער פאַרן אַנדערן, אויף טויט און אויף לעבן.

4 מער יונגער חסיד : און דאָס דייטשל ?

מרדכי-יוסף : און איצט איז צוגעקומען דאָס דייטשל ! ער איז איצט

אויך געוואָרן איינער פון זיי ; איך פאַרשטיי אַז אים האַבן זיי אַריינגענומען

אין דער כּנופּיה, ווייל דער רבי האַלט פון אים ! נו, אַז איטשע-מאיר האָט אַ

שוועגערין, אַן אַלטע מויד, און האָט זי געוואַלט פאַרשלייערן פאַרן רבין, זיי-

נען אַלע געלאַפּן פאַר אים אין פייער און אין וואַסער, אויסצופירן דעם שידוך.

דאָס איז איין באַנדע, געקניפּט און געבונדן.

1 מער יונגער חסיד : דוכט זיך מיר, אַז איר האָט אויך אים גערעדט

אַ שידוך מיט אייערס אַ שוועסטער קינד.

מרדכי-יוסף : אַ טייערע פּרוי ! אַן אלמנה נעבעך. אַבער אַ האַרציקער

מענטש ! אַ גוטע נשמה. אַ שטילע טויב ! זי וואַלט פאַרן רבין געווען אַן

אמתער אוצר ! נו, האָט די כּנופּיה בשום אופן דאָס נישט געוואַלט צולאָזן.

2 מער יונגער חסיד : כּ'האַב געהערט אַז דער דאָקטאָר קאָך האָט גע-

אַרבעט מעשים אויסצופירן דעם שידוך מיט איטשע-מאירס שוועגערין.

מרדכי-יוסף : אַוודאי ! אַבער די אַנדערע האַבן אויך שטאַרק געאַרבעט.

3 מער יונגער חסיד : וועגן דאָקטאָר קאָך גייען דאָ אַרום גאַנצע

מעשיות.

4 מער יונגער חסיד : עס איז ממש אומדעהערט ! געקומען עפעס אַ

דייטשל און האָט פאַרדרייט דעם קאַפּ יסכהן און זי אַוועקגעריסן פון איר חתן

יחיאל-פישל.

1 מער יונגער חסיד : איר דארפט אַנקוקן יחיאל־פישלען, עס איז אים איצט נישט צו דערקענען. ער גייט אַרום און וויינט. ער עסט נישט און שלאָפט נישט, עפעס אַ קלייניקייט, אַזאַ זאַך !

2 מער יונגער חסיד : אַלע ווייסן אַז דאָקטאָר קאָך האָט אָפגעטאָן אַ געמיינהייט, און דאָך שווייגט מען.

3 מער יונגער חסיד : ווייל דאָס דייטשל האָט נושאַ חן געווען ביים רבין.

4 מער יונגער חסיד : איך האָב ערשט געזען ווי דאָקטאָר קאָך איז געשטאַנען און זיך געהאַלטן ביי די הענט מיט יסכהן, און זיי האָבן זיך גע־קוקט אין די אויגן אַריין, אָפן פאַר אַלע. איך ווייס נישט ווי אזוי דער רבי קאָן נאָך האַלטן פון אים ?

רחלע : (לויפט אַרויס מיט אַ געשריי פון רבינס הויז, דאָקטאָר קאָך לויפט נאָך איר) כ'האָב מורא פאַר אים ! כ'האָב מורא פאַר זיינע ביסטערע אויגן ! ווי ער האָט זיך דאָס צעשריגן אויף מיר ? ס'האַרץ וואַרפט זיך אין מיר !

דאָקטאָר קאָך : (צו רחלען) באַרואיקט זיך : דער רבי האָט נישט גע־מיינט קיין שלעכטס !

רחלע : איך האָב אַבער באַלד מורא געהאַט אַריינצוגיין צו אים. (טאָן ענדערונג) אויב ער גיט נישט נאָך דעם תנאי, וועט היינט נישט זיין קיין חתונה. אזוי האָבן מיר באַשלאָסן.

דער רבי : (קומט צו צום אָפגענעם פענצטער, שרייט) וואָס ווילט איר פון מיר ? פאַרוואָס לאָזט איר מיך נישט צורו ? וואָס האַסטו עפעס אָנגע־שיקט אויף מיר אַ יידענע, יוסף !

דאָקטאָר קאָך : (גייט צו פאַרן פענצטער) רבי ! (עס קומען צו אויך איטשע־מאיר און הירש טאָמאַשאָווער).

דער רבי : ווער איז די יידענע און וואָס האָט זי געוואָלט ?

דאָקטאָר קאָך : זי איז איטשע־מאירס ווייב.

דער רבי : (לויפט הין און צוריק איבערן צימער, קומט צוריק צום פענצ־טער) איטשע־מאירס ווייב, איטשע־מאירס ווייב ! און וואָס האָט זי געוואָלט ? אַנטלויפט פון פענצטער, קומט צוריק.

דאָקטאָר קאָך : זי איז געקומען וועגן אַ דבר מצווה. זי איז דער כלהס אַ שוועסטער.

דער רבי : וואָס פאַר אַ כלה ? וואָס פאַר אַ שוועסטער ? (שרייט) הירש !

הירש טאָמאַשאָווער : כ'בין דאָ, רבי !

דער רבי : גוט. הירש, וואו האַסטו אַהינגעטאָן דעם ירושלמי ? איך מוז שוין האָבן דעם ירושלמי ! כ'האָב זיך שוין דעם קאָפּ אויסגעדרייט.

דאָקטאָר קאַך : אָבער רבי, היינט איז דאָך דער חופה־טאָג. די מחותנים זיינען שוין געקומען.
דער רבי : (ביים פענצטער) מחותנים? וועלכע מחותנים? וואָס פאַר אַ מחותנים?

דאָקטאָר קאַך : דעם רבינס מחותנים! עס איז דאָך היינט די חתונה!
דער רבי : היינט איז די חתונה... (לויפט איבערן צימער, קומט צו־ריק צום פענצטער) אַ חתונה!... אָבער וואו איז דער ירושלמי?
דאָקטאָר קאַך : רבי, דער כלהס שוועסטער, איטשע־מאירס ווייב, וויל רעדן מיט איך.

דער רבי : נו, זאל זי רעדן! ווער לאָזט איר דען נישט רעדן?
דאָקטאָר קאַך : (ווינקט צו רחלען) גיכער! רעדט!
רחלע : (ציטערנדיק) די כלה וויל, אַז דער רבי זאל איר צוזאָגן אַז זי וועט האָבן צום יאָר אַ בן־זכר.

דער רבי : אַ בן־זכר, אַ בן־זכר!... וואָס דרייט זי מיר דעם קאַפּ מיט אַ בן־זכר?... (אַפּ פון פענצטער)
רחלע : (קריגט מער מוט) די כלה איז אַ בתולה און וויל אַז דער רבי זאל זיין מיט איר ווי אַלע מענטשן. זי וויל אַז...
דער רבי : (קומט צו צום פענצטער, שרייט ביזן טרייבט אַוועק די יידע־נע! זי איז מיר גאָר מבלבל מיינע רעיונות!
רחלע (מיט מער מוט) די כלה זאָגט אַז זי וועט נישט גיין צום באַדע־קענס!...

דער רבי : זאל זי נישט גיין צו באַדעקענס! ווער דאַרף אַ באַדעקענס? וואָס באַדעקענס? ווען באַדעקענס?

דאָקטאָר קאַך : רבי, היתכן? עס איז היינט דאָך דער חופה־טאָג.
דער רבי : (בייז) יוסף, וואָס האָסטו זיך אָנגעזעצט אויף מיר? וואָס וויל מען פון מיר? פאַרוואָס לאָזט מען מיר נישט זיין רואיק אין מיין ווינקל? נעמט אייך די גאַנצע וועלט, אָבער לאָזט מיר איבער מיינע ד' אמות.

דאָקטאָר קאַך : (ענערגיש) היינט האָט דער רבי חתונה! היינט איז דער חופה־טאָג! היינט דאַרף דער רבי אַוועקלייגן דאָס לערנען! זאל דער רבי ענטפערן איטשע־מאירס ווייב אויף איר פּראָגע.

רחלע : (דערמוטיקט) אויב דער רבי וועט נישט ענטפערן אויף דער פּראָגע, וועט היינט נישט זיין קיין חתונה!

דער רבי : (בייז) קול באשה... זי האָט מיר שוין ווידער מבלבל געווען מיינע רעיונות! עס איז אַלעמאַל די אשה וואָס שלעפט אַראָפּ. עס איז זיך נישט אויסצוהיטן פון זיי!...

רחלע : (מוטיק) מיר פרויען זיינען נישט קיין מלאכים, גאָר מענטשן, און

מיר ווילן וואוינען מיט מענטשן, האָבן קינדער און אויפציען זיי לתורה לחופה ולמעשים טובים.

דער רבי : (לויפט איבערן צימער, קומט צוריק צום פענצטער, בייז) טרייבט אַרויס די יידענע! טרייבט אַרויס דעם שטן! ...

רחלע : (שטורמיש) כלי-זמרים הערט אויף צו שפילן! עס וועט היינט קיין חתונה נישט זיין! מיין שוועסטער וועט זיך נישט פאַרקויפן פאַר אַ דינסט צום רבין. משה חלפנס טעכטער זיינען קיין דינסטן נישט! מיר פאַרן אַהיים! ... (אַ טומעל אין הויף, רחלע וויינט.)

דאָקטאָר קאָך : (גייט צו נענטער צום רבינס פענצטער, זאָגט הויך און שטאַרק) רבי! נו זאָל שוין דער רבי צוזאָגן דער כלה אַז זי וועט האָבן אַ בן-זכר. מען הייסט אַזוי! ...

(אויסדרוקן פון דערשטוינונג אויף די פנימער פון עולם.)

דער רבי : (מילדער) אַ בן-זכר! אודאי מיט השם יתברך'ס הילף וועט זי האָבן אַ בן-זכר און איך אַליין וועל אים פירן צו דער חופה!

איטשע-מאיר : (צו רחלע) האָסט געהערט?

דאָקטאָר קאָך : (צו רחלע) איצט קאָן שוין זיין די חתונה! דער רבי האָט צוגעזאָגט אַלץ וואָס די כלה האָט געוואָלט. מזל טוב!

איטשע-מאיר : מזל טוב! מזל טוב!

רחלע : (מיט פאַרוויינטע אויגן) מזל טוב!

הירש טאַמאַשאָווער : מזל טוב! מזל טוב! כלי זמרים שפילט אַ פריי-לעכס. עס וועט זיין די חתונה. און נאָך וואָס פאַר אַ חתונה! לוסטיק! לער-בעדיק!

רחלע : (צו איטשע-מאיר) כ'גיי עס זאָגן דער כלה. (אָפּ)

(חסידיים הויבן אַן צו זינגען. אַנדערע טאַנצן. עס איז אַ גרויסער טומל אין הויף.)

הירש טאַמאַשאָווער : (צו דאָקטאָר קאָך) עס איז געקומען קיין עין-הרע אַזאָ גרויסער עולם און אַלע ווילן נעמען שלום ביים רבין. זאָל דער רבי כאָטש אַרויסקומען און זאָגן זיי עפעס. איר קענט עס פועלן ביים רבין.

דאָקטאָר קאָך : (גייט צו צום פענצטער) רבי, זאָל דער רבי אַרויסקומען און זאָגן אַ שטיקל תורה פאַרן עולם... לכבוד דער חתונה זיינען געקומען אַ סך פריינט פון רבין. זיי ווילן הערן עפעס אַ גוט וואָרט פון אייער מויל... איך וועל העלפן דעם רבין אַנטאָן. (גייט אַריין צום רבין.)

(דער רבי און דאָקטאָר קאָך קומען אַרויס. דער רבי אין אַ וויסע אַטלער סענע זשופיצע און אַ הויך שטריימל.)

שטימען : דער רבי! דער רבי!

(אַלע פאַרוואַמלען זיך אַרום דעם רבין. די כלי-זמרים הערן אויף צו שפילן.)

דער רבי : עס שטייט געשריבן „ויהאב יעקב את רחל“. יעקב האָט ליב געהאַט רחלען. מיינט דאָ דער פסוק צו זאָגן, אָז יעקב האָט טאַקע ליב געהאַט רחלען, אָדער אפשר אָז יעקב האָט ליב געהאַט זיך אַליין? וואָרום, למשל ווען אַ מענטש זאָגט אָז ער האָט ליב אַ קאַפּ פּיש, וואָס מיינט עס? מיינט עס אָז ער האָט טאַקע ליב דעם פּיש, צי עס מיינט, אָז ער האָט ליב זיך און וויל דער־ריבער הנאה האָבן פון קאַפּ פּיש, כאָטש פאַרן פּיש גופא טויג עס נישט? וואָס מיינט אלזא „ויהאב יעקב את רחל“. וועמען האָט יעקב ליב געהאַט, זיך צי רחלען? (פאַרטראַכט זיך). ... קען מען דאָס אפשר פאַרשטיין פון אַן אַנדערן פסוק. עס שטייט געשריבן „ואהבת את ה' אלהיך“, דו זאָלסט ליב האָבן דיין גאָט. וואָס מיינט דאָ דער פסוק, ליב צו האָבן זיך אָדער ליב צו האָבן גאָט? אויב דער פסוק זאָל מיינען ליב צו האָבן זיך, טאָ וואָס פאַר אַ געבאַט איז עס? מוז דאָך נאָר זיין, אָז עס מיינט ליב צו האָבן גאָט. אויב אַזוי דאַרף מען דאָך דעם פסוק „ויהאב יעקב את רחל“ אויך אַזוי טייטשן, אָז ער האָט טאַקע ליב געהאַט רחל. (פאַרטראַכט זיך) ... קאָן מען אפשר זאָגן אָז עס איז דאָ אַן אונטערשייד צווישן דער ליבע צום כביכול און דער ליבע צו אַ בשר־ודם. אויב אַזוי, פאַר וואָס געברויכט דער פסוק ביי יעקבן דאָס וואָרט „ויהאב“. האָט ער געדאַרפט נוצן אַן אַנהער וואָרט? דער אמת אָבער איז, אָז דער עצם פון אהבה מיינט שלמות, גאַנצקייט, און ווען עס ווערט געברויכט דאָס וואָרט „אהבה“, ליבשאַפט, קען עס נישט אַנדערש זיין ווי ליבן עמעצן. צי עס איז דעם כביכול, צי עס איז אַ בשר־ודם. אָבער ווען אַ מענטש זאָגט אָז ער האָט ליב אַ קאַפּ־פּיש — איז עס ניט ליבע נאָר גלוסטונג, תאוה, און תאוה איז אויף זיך אַליין. דער כלל איז אָז אהבה, ליבע איז צו יענעם, דער־פאַר זעען מיר, אָז יעקב אָבינו האָט אָפּגעדינט פאַר רחלען 14 יאָר „באהבתו אותה“, ווייל ער האָט זי ליב געהאַט, און אַזוי איז אויך בנוגע דעם כביכול ווי די גמרא זאָגט „אפילו נוטל את נפשך“, אפילו מען נעמט דיר צו דאָס לעבן. דעריבער דאַרף מען אונטערשיידן צווישן „תאוה“ און „אהבה“. פון „תאוה“ דאַרף מען זיך דערווייטערן, אָבער אהבה איז דער מקור פון דער וועלט ...

(דער עולם נעמט זיך שטופן צום רבין און ווילן אים געבן שלום. דער רבי ציט זיך צוריק, אָבער דער עולם רינגלט אים אַלץ מער אַרום, און עס הערן זיך געשרייען: „רבי, שלום עליכם!“ „שלום עליכם, רבי!“)

דער רבי : (רופט) איטשע־מאיר! איטשע־מאיר!

איטשע־מאיר : וואָס, רבי?

דער רבי : (נערוועז) וואָס פאַר אַן ערב־רב האָסטו מיר דאָ אָנגעטריבן? וואָס וויל אַט די „פאַספולסטווא“?

איטשע־מאיר : זיי זיינען געקומען צום רבינס חתונה! דאָס זיינען אַלע חסידים! וואוילע יידן!

דער רבי : אָבער ווער דאַרף זיי? ווער וויל זיי? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט זיי? און אַז איך האָב חתונה, וואָס איז די שמחה אויף זיי? (אָפּ, צו־ריק אין זיין צימער.)

(אין הויף ווערט פריילעך. די כלי־זמרים שפּילן, חסידים זינגען, אַנדערע טאַנצן. די איזשביצער יונגע חסידים האַלטן זיך באַזונדער אַרום דעם איזשביצער. אַנדערע גרופּירן זיך אַרום איטשע־מאירן, העניך און דעם גריצער רב, וואָס זיינען פאַרטיפּט אין אַ שמועס. הירש טאַמאַשאַווער לויפּט צוטראַגן אַהין און צוריק; בערל חסיד קאַמאַנדעוועט. מיט אַ גרופּע יונגעלייט, וואָס שטעלן אויף די חופּה אין הויף.)

אליעזר פּולטיסקער : (קומט אָן, קוקט זיך אַרום, פרעגט גיך.) וואו איז יסכה? האָט עמעצער געזען מיין טאַכטער יסכה? (קיינער ענטפּערט אים ניט. ער שטעלט אָפּ הירש טאַמאַשאַווער, וואָס גייט פאַרבײַ): הירש, וואו איז יסכה? האָסטו אפּשן געזען יסכה?

הירש טאַמאַשאַווער : (צוטראַגן) כּ׳האַב זי נישט געזען. כּ׳ווייס נישט. זי מוז דאָ ערגעץ זיין.

אליעזר פּולטיסקער : (זוכט מיט די אויגן) לאַמיר זי נאָר געפינען, וועל איך איר ווייזן צו פירן ליבעס מיט עפעס אַ דייטשל! (ביילט די פּויסטן) לאַמיר זי נאָר כאַפּן!

יסכה : (דערזעט איר פּאַטער פּון ווייטן, לויפּט אים אַנטקעגן) טאַטע! טאַטע!

אליעזר פּולטיסקער : (מיט כעס) איך וועל דיר באַלד ווייזן ווי צו פּאַלגן אַ טאַטע! וואָס פאַר אַ ליבעס פירסטו מיר דאָ? און ווער איז דאָס דייטשל? מען האָט מיר אַלץ דערציילט! וואָס קומט דאָ פאַר?

יסכה : דו מיינסט דאָקטאָר קאַך?

אליעזר פּולטיסקער : וואָס פאַר אַ דאָקטאָר קאַך? וואָס קאַכסטו זיך אַזוי?

יסכה : דער טאַטע ווייס נישט ווער עס איז דאָקטאָר קאַך? ער איז דאָך אַ גאַנצער מקורבּ ביים רבּין!

אליעזר פּולטיסקער : מיך אינטערעסירט נישט ווער דער דאָקטאָר קאַך איז. איך וויל נאָר וויסן וואָס פאַר אַ מחותן דו ביסט מיט אים?

יסכה : ער איז מיין חתן, מיין זיווג.

אליעזר פּולטיסקער : אַזוי?! ווער האָט דיר דאָס געזאַגט?

יסכה : ער האָט עס מיר געזאַגט, און ער ווייס!

אליעזר פּולטיסקער : ער ווייס גאַרנישט! איך ווייס בעסער. דו ביסט געוואָרן אַ כּלה צו העניכס זון! און מיט אים וועסטו חתונה האַבן.

יסכה : אָבער דער רבי הייסט דאָך נישט!

אליעזר פּולטיסקער : האָסטו דען אים געפרעגט?

יסכה: האָט דער רבי נישט געזאָגט אין מיין חופּה-טאַג, אַז עס וועט נישט זיין קיין חתונה?

אליעזר פּולטיסקער: אפשר איז דער טאַג נישט געווען קיין גוטער? סיי ווי צי עס וועט זיין מיט העניכס זון צי נישט, איך וויל נישט אַז דו זאָלסט פירן ליבעס מיט עפעס אַ דייטשל!

יסכה: (דערשראָקן) מאַמע, דאָקטאָר קאָך איז נישט עפעס אַ דייטשל!
אליעזר פּולטיסקער: דו זאָג מיר נישט קיין דעות! ביסט שוין אפשר פאַרליבט אין אים?

דאָקטאָר קאָך: (קומט צולויפן) יסכה! פאַר וואָס ביסטו אַוועק? כ'האַב דיך אַרומגעזוכט. (דערזעט אליעזר). אַ, דאָס מוז זיין דיין טאַטע! שלום עליכם.
אליעזר פּולטיסקער: (דערלאַנגט אים נישט די האַנט) איך וויל וויסן וואָס דו ווילסט פון איר האַבן.

דאָקטאָר קאָך: זי איז מיין זיווג.
אליעזר פּולטיסקער: דיין זיווג! פון וואַנען ווייסטו דאָס? האָסטו אפשר נאָכגעקוקט די ביכער אויבן אין הימל?
דאָקטאָר קאָך: אפשר...

אליעזר פּולטיסקער: אַזוי? אַ נסתר וואָס ווייס אַלע סודות פון הימל! הער מיך אויס, יונגערמאַן. דו זאָלסט אויפהערן צו דרייען מיין טאַכטער אַ ספּאַדעק וועגן אַ זיווג. לאַז זי צורו! איך וועל דיך פאַר קיין איידעם קיינ-מאַל נישט נעמען!

דאָקטאָר קאָך: איך וואָלט אייך אויך נישט געוואָלט האַבן פאַר אַ שווער, אַבער עס איז דאָך אַזוי באַשערט!
אליעזר פּולטיסקער: ביזט אַ שייגעץ! אַן עזות פנים!

דאָקטאָר קאָך: און איר זיינט אַ קרעמער! אַ גאַנצן לעבן געהאַנדלט, געוואַנדלט, און איצט ווילט איר האַנדלען מיט אייער טאַכטער! חתונה מאַכן איר מיט דעם וואָס עס וועט זיך אייך בעסער לוינען.

אליעזר פּולטיסקער: (ברענט פון כעס) איך וועל דיך דורס זיין! איך וועל דיר ווייזן! (לאָזט זיך מיט געביילטע פּויסטן צו דאָקטאָר קאָך).

יסכה: (שטעלט זיך דערשראָקן צווישן זיי, רופט) הירש, הירש טאַמאַ-שאַווער! גיכער!

הירש טאַמאַשאַווער: (קומט צולויפן). דערזעט ווי אליעזר רייסט זיך מיט געביילטע פּויסטן צו דאָקטאָר קאָך. (שרייט) אליעזר, זאָלסטו זיך נישט דערוועגן! דו הערסט! דו ווייסט נישט וואָס דו טוּסט! (כאַפט אַן אליעזרן ביי די הענט) דו זאָלסט זיך נישט דערוועגן! דו הערסט! משוגענער!

אליעזר פּולטיסקער: (פאַרוואונדערט) וואָס איז? ווער איז ער דען?
הירש טאַמאַשאַווער: (שרייט איבער אים) שווייג, בהמה. רייך נישט. אַז דו ווייסט נישט!!

אליעזר פולטיסקער : איך וועל נישט שווייגן! עס איז מיין קינד. איך וועל עס נישט דערלאזן.

הירש טאמאשאָווער : אויב דו רעדסט נאָך אַ וואָרט וועל איך דיר אַראַפּלאָזן צוויי פעטש אָן דו וועסט זען דיין באַבע פאַר די אויגן, דו הערסט! זאַלסט זיך מיט דאָקטאָר קאָך נישט קריגן, אויב דו ווילסט, פרעג ביים רבין, פאַרשטייט זיך, נישט היינט! (צו דאָקטאָר קאָך) דאָקטאָר קאָך, קומט מיט מיר! (ביידע אָפּ)

אליעזר פולטיסקער : איר מעגט אַלע זאָגן וואָס איר ווילט, אָבער דאָס דיטשל געפעלט מיך נישט!

יסכה : דער רבי הערט זיך צו צו יעדן וואָרט וואָס ער זאָגט.

אליעזר פולטיסקער : ווער איז ער? אַ למד-וואָוניק? פונדעסטוועגן וויל איך דיר יסכה אַהיימגעמען. מאַך זיך גרייט, באַלד נאָך דער חתונה, וועלן מיר פאַרן אַהיים.

יסכה טאַטע, איך וועל נישט פאַרן אַהיים אָן אים! איך בין שוין נישט דאָס קליינע מיידעלע מיט וועלכע דו האָסט געקאָנט טאָן וואָס דו האָסט גע-וואָלט.

דאָקטאָר קאָך : (קומט צוריק) קום, יסכה!

אליעזר פולטיסקער : (צו יסכה) דאָ בלייבן!

דאָקטאָר קאָך : יסכה, קום!

יסכה : (גייט אַוועק מיט דאָקטאָר קאָך).

אליעזר פולטיסקער : (כאַפט אַראָפּ די גאַרטל און בלייבט שטיין אָפּ-הענטניק, קוקט זיי נאָך) כּוועל זיי נאָך ביידע אַנלערנען! כּוועל זיי ווייזן! (די כּלזמרים שפּילן שטאַרקער, אַ טומל, שטימען: „מען גייט פּירן די כּלה אונטער דער חופּה“, עס קומען אָן די מחותנים, משה חלפּן און זיין ווייב, וועלכע פּירן די כּלה חוהלע אין אַ ווייס זיידן חופּה קלייד. נאָך זיי גייען איטשע-מאיר און זיין ווייב רחלע. נאָך זיי גייען דער גריצער רב און העניך. אַלע בלייבן שטיין פאַר דער חופּה און וואָרטן, אַז מען זאָל פּריער אַרונטערפּירן דעם חתן. עס קומען אויך אָן הירש טאָמאשאָ-ווער און בערל חסיד. דער עולם שרייט „מזל טוב! מזל טוב! מזל טוב! אָבער וואו איז דער חתן!“

הירש טאָמאשאָווער און **העניך** גייען אַוועק צו ברענגען דעם חתן, דעם רבי און אים פּירן אונטער דער חופּה! אָבער עס דויערט אַ ביסל און דער עולם הויבט אָן ווידער צו מורמלען: „נו, וואו איז דער חתן?“

חוהלע חלפּן : (שטייט פאַר דער חופּה, וויינט) ווער ווייס צי ער וועט גאָר אַרויסקומען? אַזאַ פאַרשעמונג!

משה חלפּן : באַרואיק זיך מיין קינד, ער וועט באַלד אַרויסקומען! (צו איטשע-מאיר) גיי אַריין און גיב אַ קוק וואָס דאַרטן טוט זיך.

איטשע-מאיר : גוט. איך קום באַלד צוריק מיטן רבין. (אָפּ אין רבינס

הויז)

דער רבי: (דורכן אָפענעם פענצטער הערט זיך זיין שטימע ווי ער שרייט) איטשע-מאיר, גוט וואָס דו ביסט דאָ! כ'האָב געפונען דעם ירושלמי! עס שטייט דאָרטן פונקט אזוי ווי איך האָב געזאָגט! נו, וואָס טוסטו איצט מיטן רמב"ם?

איטשע-מאיר : (זיין שטימע הערט זיך אויך דורכן אָפענעם פענצטער) דער פשט אין רמב"ם איז ריכטיק, אָבער לאַמיר זען דעם ירושלמי.

דער רבי : וואָס מיינסטו? דער ירושלמי איז ריכטיק! עס שטייט דאָך בפירוש...

שמואל חלפן : זיי האָבן זיך דאָרטן גאָר פאַרשמועסט אין לערנען! איך וועל אַריינגיין צו זיי און זאָגן זיי! וואָס מיינען זיי עפעס? (גיט צו צום אָפע-נעם פענצטער, רופט:) רבי! מחותן!

דער רבי : (קומט צו צום פענצטער) וואָס ווילסטו? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט דיר?

שמואל חלפן : די כלה וואָרט.

דער רבי : די כלה וואָרט!... די כלה וואָרט!... נו, זאָל זי וואָרטן... וואָס, זי האָט קיין צייט ניט?...

חוחלע חלפן : (צעוויינט זיך אויפן קול) אויס כלה! איך פאַר אַהיים. (וויל אַראַפּרייסן פון זיך דעם שלייער.)

הירש טאַמאַשאַווער : זייט נאָך רואיק אַ מינוט! דער רבי וועט באַלד אַרויסקומען. (רופט) דאָקטאָר קאָך!

דאָקטאָר קאָך : (קומט אָן פון אַ זייט מיט יסכהן) וואָס איז?

הירש טאַמאַשאַווער : (אויפגערגט) אום גאַטעס ווילן! די כלה וואָרט שוין ביי דער חופה אפשר אַ שעה! זי וויל אַנטלויפן! גייט אַריין און ברענגט אַרויס דעם רבין!

דאָקטאָר קאָך : (הויך) דער רבי וועט באַלד אַרויסקומען! כלי-זמרים שפילט אַ פריילעכס לכבוד דעם חתן. (אָפּ, צום פענצטער) רבי, די כלה וויינט! זי וואָרט פאַר דער חופה און וויינט.

איטשע-מאיר : (כאַפט זיך) אוי! גאָר פאַרגעסן. טאַקע, די חופה! רבי, מען מוז שוין אַרויסגיין!

דער רבי : די כלה וויינט! טאָ פאַרוואָס האָט איר מיר פריער דאָס נישט געזאָגט?

(איטשע-מאיר העלפט דעם רבין אַנטאָן אַ קיטל מיט אַ גאָלדענעם גאַרטל)

הירש טאַמאַשאַווער : (לויפט צו צום פענצטער, שרייט) דער חתן גייט! דער רבי גייט! אויפגעשפילט זאָל ווערן! לעבעדיק!

(דער רבי ווערט געפירט פון איטשע-מאירן און העניכן אונטער דער

חופה. די כלי-זמרים שפילן שטאַרקער. געשרייען: „מזל טוב רבי!“
 „מזל טוב חתן!“ „מזל טוב כלה! מזל טוב.“ דערנאָך פירט מען
 אַרונטער די כלה זיבן מאָל אַרום דעם חתן. דער עולם שרייט אַלץ
 „מזל טוב! מזל טוב!“

דער גריצער רב איז מסדר די קדושין. דער רבי איז מקדש די כלה.
 ער צעברעכט אַ גלאַז און אַלע שרייען ווידער „מזל-טוב!“ דערנאָך
 לייענט דער גריצער רב די כתובה און זאָגט די שבע ברכות.

הירש טאַמאַשאַווער: זאָל זיין שטיל! דער רבי וויל עפעס זאָגן.
 (עס ווערט זייער שטיל.)

דער רבי: עס איז פון אייביק אַן אַ מנהג ביי יידן אַז ביי אַ חתונה גיט
 דער חתן דער כלה אַ רינג. אַ טבעת. דאָס איז אַ סימן פון איבערגעבן עמעצן
 רשות. אַפילו אַ טייל פון מלכות, ווי מען זעט עס ביי יוספן, ווען פּרעה האָט
 אים געגעבן זיין רינג. אַמאָליקע צייטן פּלעגט יעדער מלך האָבן אַ רינג, וואָס
 איז אויך געווען זיין חותם. די גמרא זאָגט אַז דער רבונג של עולם, וואָס איז
 דאָך דער מלך מלכי המלכים האָט אויך אַ רינג מיט אַ חותם, און אין זיין
 חותם שטייט דאָס וואָרט „אמת“. איז דאָך אַ קשיא, עס זיינען דאָך דאָ נאָך אַנ-
 דערע מעלות אויף דער וועלט, פאַרוואָס האָט דער רבונג של עולם גאָר גענוג
 מען פאַר זיין חותם דאָס וואָרט „אמת“? פאַרוואָס נישט עפעס אַנדערש? איז
 דער תירוץ אַז אַנדערע מעלות קאָן מען פעלשעווען און מען קאָן זיי נישט
 דערקענען. „אמת“ אָבער קען מען נישט פעלשעווען וואָרום ווי גאָר מען
 פעלשעוועט עס, איז עס שוין נישט אמת...

(אַ גרויסער טומל. מען פירט איצט דעם חתן מיט דער כלה אין אַ באַזונ-
 דער חדר צו עסן די גאַלדענע יידן. חסידים וואָרטן אין דרויסן.
 עס דויערט אַ לאַנגע צייט. פּלוצלונג הערט מען אַ געשריי פון דער כלה:
 ראַטעוועט מיר! כ'האָב מורא, ראַטעוועט!“ חסידים לויפן אַריין און עס
 הערן זיך שטימען: „די כלה ליגט אויף דר'ערד“, זי חלשט. גיכער, וואָ-
 סער“. מען טראָגט זי אַרויס און מען מינטערט זי.)

משה חלפן: קינד מיינס, וואָס איז געווען?

רחלע: ווי פּילסטו, חוהלע? וואָס איז געשען?

חוהלע חלפן: כ'האָב מיר אַזוי דערשראָקן! אוי, ווי מיר! ער האָט גע-
 נומען לויפן איבער דעם צימער און שרייען: „דער ירושלמי!“ „דער
 ירושלמי“, און מאַכן אַזעלכע קולות, אַז איך האָב זיך דערשראָקן אויף טויט!...
 כ'האָב געמיינט אַז ער איז חלילה אַראָפּ פון זינען... (טאָן ענדערונג) טאַטע,
 וואָס האָסטו פון מיר געוואָלט? כ'האָב געוואָלט אַ מענטש פאַר אַ מאָן און
 נישט קיין מלאך! איך האָב מורא פאַר אים!... (וויינט)

(אַ טומל אין הויף, אַנדערע זינגען.)

דאָקטאָר קאַך : (אין דער שטיל צו יסכה) שוין אָפּגע־רעדט אַלץ מיטן ביאַלער רב. ער פאַרט באַלד אַהיים און האָט מיר געזאָגט, אַז מיר זאָלן מיט־פאַרן מיט אים, וועט ער אונדז געבן חופּה וקדושין. איך האָב שוין איינגע־פאַקט מיינע זאַכן, מיינ פּעקל ליגט שוין אויף דער פּור, וואָס שטייט נישט ווייט פּונ טויער. גיי בריינג דיין פּעקל. איך וויל נישט אַז דיין טאַטע זאל אונדז זען. איך וועל אַרויסגיין פּריער און דו גיי מיר נאָך. דער ביאַלער רב זאָגט מיר אַז אין ביאַלע קאַן איך זיין אַ צאָן דאָקטאָר. דער רבי האָט איצט אַ ניי ווייבל, וועט ער מיך פאַר אַ צייט לאַנג נישט דאַרפן... קום באַלד צו דער פּור! ... (אָפּ)

יסכה : איך וועל גיין מיט דיר, יוסף, אַפילו ביז עק וועלט! (קוקט זיך אַרום צי מען זעט נישט. פאַרשווינדט אַ ווילע און קומט צוריק מיט איר פּעקל און לאַזט זיך גיין אין דער ריכטונג צום טויער.)

אליעזר פּולטיסקער : (דערזעט יסכה, שרייט) יסכה! יסכה!!!

יסכה (קוקט זיך נישט אום און גייט ווייטער.)

אליעזר פּולטיסקער : (שרייט אויס) עס איז מיר נישט גוט. (פּאָלט אַני־

דער אויף דר'ערד.)

(פאַר האַנג)

דריטער אַקט

ערשטע סצענע

(פרייטיק פאַר נאַכט אין בית המדרש פון קאַצקער רבי. די סצענע איז די זעלבע ווי אין דער ערשטער סצענע פון צווייטן אַקט.
בערל חסיד פאַרעט זיך אַרום אַ טיש און שטעלט אים אַזעק ביי דער וואַנט און דעקט אים צו מיט אַ ווייסטישטוך. ער שטעלט דערנאָך אַזעק אויפן טיש צוויי מעשע-נע לייכטער מיט ליכט. אויבן אָן לייגט ער אַנידער צוויי גרויסע חלות און לעבן זיי צען קליינע און דעקט זיי אַלע איבער מיט אַ ווייס טישטעכל, און גלייכט אויס די צוויי לאַנגע בענק, ביי ביידע זייטן פון טיש.)

הירש טאַמאַשאַווער : (קומט אַרײַן) דו ווייסט, בערל, עס איז שוין געקומען אַן עולם פון טויזנטער מענטשן. ווי נאָר מען האָט זיך דערוואוסט, אַז דער רבי וועט היינט, פרייטיק צונאַכט פירן טיש, האָבן זיך געלאָזט אַהער מענטשן פון אַלע שטעט און שטעטלעך אין פוילן.

בערל חסיד : שוין נעכטן אין אַוונט זיינען אַלע אכסניות געווען געפאַקט און עס זיינען אַלץ געקומען נאָך. אַ חוץ דעם גייען נאָך פיל פון די אמתע חסידים קיין קאַצק צופוס, און וועלן ערשט אַנקומען היינט פאַרנאַכט.
הירש טאַמאַשאַווער : (באַזאָרגט) דו ווייסט, בערל, אַז איך בין אַ ביטל אומרואיך וועגן היינטיקן פרייטיק צו-נאַכט.

בערל חסיד : דו אויך ?

הירש טאַמאַשאַווער : יאָ! זייט דער רבי האָט מיר געגעבן אַנצוהערן אַז ער וויל היינט ביינאַכט ענדערן די וועלט.

בערל חסיד : (איבעראַשט) אַזוי האָט ער געזאָגט ?

הירש טאַמאַשאַווער : דאָס זיינען געווען זיינע ווערטער ממש! אַ פחד איז אויף מיר אַנגעפאַלן ווען איך האָב זיי פון אים געהערט.

בערל חסיד : ער האָט געוויס געמיינט וועגן ברענגען די גאולה. דאָך-טאָר קאָך האָט מיר איבערגעגעבן אַז דער רבי האָט אים געזאָגט, אַז ער וועט זיך היינט ביינאַכט איינשאַפֿאַרן ביים רבונג של עולם, אַז ס'זאָל קומען די גאולה.

הירש טאָמאַשאַווער : וואָס, דערציילסט מיר וועגן דאָקטאָר קאָך?
 ער האָט עס דאָך מיר אַליין געזאָגט.

בערל חסיד : וואָס? הייסט עס, דער רבי וויל ברענגען משיח?
הירש טאָמאַשאַווער : כ'מין ס'איז נאָך מער ווי דאָס!
בערל חסיד : דהיינו?

הירש טאָמאַשאַווער : אין יעדן דור איז דאָ משיח, און דער צדיק
 הדור איז דער משיח פון דור.

בערל חסיד : (דערשראָקן) הירש, מיינסטו מיר דערמיט צו זאָגן, אַז
 דער רבי איז משיח?

הירש טאָמאַשאַווער : (רואיק) ווער ווייסט?
בערל חסיד : און דער רבי וועט אויסלייזן די יידן פון גלות?
הירש טאָמאַשאַווער : (רואיק) מעגלעך!
בערל חסיד : אויב אַזוי, וואָס ביסטו ווידער אַזוי פאַרזאָרגט?
הירש טאָמאַשאַווער : עס שטייט געשריבן, אַז מען טאָר נישט זיך
 קיין דוחק את הקץ.

בערל חסיד : ווייסט דען דער רבי דאָס נישט?
הירש טאָמאַשאַווער : די צרה איז וואָס דאָקטאָר קאָך רעדט אים צו
 צו דעם אַלעם. ער האָט אויף אים אַ שטאַרקע השפּעה.

בערל חסיד : אַ השפּעה אויפן רבין? איך פאַרשטיי דאָס נישט!
הירש טאָמאַשאַווער : איך פאַרשטיי עס אויך נישט, אָבער דאָך...
בערל חסיד : עס קאָן דאָך אָבער טאַקע קומען די גאולה.
הירש טאָמאַשאַווער : און טאַמער נישט?
בערל חסיד : און טאַמער נישט?
הירש טאָמאַשאַווער : קאָן תּלילה חרובּ ווערן די וועלט.
בערל חסיד : שומו שמים!

הירש טאָמאַשאַווער : אָבער בערל, קיין וואָרט דערפון נישט צו קיי-
 נעם! מען מוז האָבן צוטרויען צום רבין!

בערל חסיד : אוודאי! אוודאי! (ביידע אָפּ)
 (יסכה און דאָקטאָר קאָך קומען אַן געאַרעמט).

יפּכה : כ'רייד צו דיר, יוסף, און דו הערסט מיך נישט, ווי כ'זאָלט גע-
 רעדט צו דער וואַנט.

דאָקטאָר קאָך : (כאַפּט זיך) וואָס זאָגסטו, יסכה...

יפּכה : (נערוועז) כ'האָב דיר שוין עטלעכע מאָל דערקלערט, אַז איך
 בין מיד פון דעם לעבן. ווידער אַמאָל בית המדרש און אָבער אַ מאָל בית-
 המדרש! אַ גאַנצן לעבן נאָר בית המדרש! איך האָב אויסגעקוקט דערויף
 אַז מיר זאָלן אוועק פון דאָנען, און ווען דו ביסט געקומען האָב איך געמיינט

אַז דו וועסט מיך פון דאַנען אַרויסנעמען און אַוועקפירן ערגעץ אַנדערש-וואו. (וויינט)

דאַקטאָר קאַך : דו וויינסט, יסכה?

יסכה : פאַרוואָס זאַל איך נישט וויינען, אַז כ'האַב קיינעם נישט. אפילו דיך אויך נישט. איך האָב געוואַלט אַוועקגיין ערגעץ-וואו, וואו עס זיינען דאָ פעלדער, וועלדער, טייכן, לאַנקעס, וואו מען זינגט און מען לאַכט. אַבער עס ציט דיך נאָר אַהער. (ווישט זיך די אויגן).

דאַקטאָר קאַך : עס וועט שוין לאַנג נישט געדויערן, יסכה.

יסכה : דו האַלסט מיר אין איין צוזאַגן און איך בין נאָך אַלץ דאָ! איך וויל אַוועק פון דאַנען! איך בין שוין מיד פון דער לופט וואָס איז אַנגעפילט מיט נשמה-ליכט, שטויב פון ספרים און בטלנישע רייד.

דאַקטאָר קאַך : האָב געדולד נאָך אַ טאַג, יסכה.

יסכה : יא, נאָך אַ טאַג! דו ווילסט מיך באַרוואַיקן. אַבער איך גלויב שוין מער נישט. ווען מיר האָבן חתונה געהאַט קעגן ווילן פון מיין טאַטן, האַסטו צו מיר גערעדט גאָר אַנדערע רייד. דו האַסט מיר געמאַלן אַזעלכע שיינע בילדער, אַז כ'בין אַזש פאַרציטערט געוואָרן. אַבער וואָס האַט זיך אויסגעלאָזט פון אַלעם? — גאַרנישט. אַ שטיקל צייט ווען מיר האָבן גע-וואוינט אין ביאַלע און דו ביסט געווען דאָרטן צוריק דאַקטאָר, האָב זיך געפילט גוט. עס איז געווען עפעס אַנדערש. אַבער דיך האַט געצויגן צוריק אַהער, און מיר זיינען צוריקגעקומען קיין קאַצק. אַבער אפילו שוין דאָ, ווען כ'האַב געוואַלט נעמען אַ וואוינונג אויף דער אַנדערער זייט פון שטעטל, בעבן וואַלד, האַסטו מיך נישט געלאָזט. עס האַט דיך געצויגן צו זיין לעבן רבין, לעבן בית המדרש און לעבן די אַלע זאַכן, וואָס האָבן זיך מיר שוין דערעסן.

דאַקטאָר קאַך : יסכהלע מיין קינד, נאָך היינטיקער נאַכט וועט אַלץ זיין גוט.

יסכה : (וויינענדיק) דו קלערסט נאָר פון זיין נאַענט צום רבין, אַבער וועגן זיין נאַענט צו מיר, דערפון קלערסטו גאַרנישט!

דאַקטאָר קאַך : עס קומט שוין דער טאַג, דער גרויסער טאַג. היינט ביינאַכט וועט די זון אויפשיינען, אַ גרויסע זון! —

יסכה : (דערשראָקן) וואָס רעדסטו יוסף? ביינאַכט וועט אַ זון אויפ-שיינען?

דאַקטאָר קאַך : היינט ביינאַכט וועט עס געשען! דער רבי וועט אויס-פועלן די גאולה! און אַנגעזאַגט וועט ווערן צו אַלע פעלקער, אַז דאָס יידישע פּאָלק ווערט אויסגעלייזט...

יסכה : וואָס רעדסטו, יוסף? כ'שרעק זיך פאַר דיינע ווערטער! ...!

דאַקטאָר קאַך : (קוקט נישט אויף איר) עס וועט היינט ביינאַכט אויפ-שיינען די זון און זי וועט לייכטן. ווי ווען עס וואַלטן אויפגעאַנגען זיבן זונען,

און עס וועלן אַרויסקומען די לבנה און די שטערן און זיי וועלן זיך בוקן צו איר...

יפכה : (שרעקעוודיק) יוסף, וואָס רעדסטו ? ביסט אפּשר קראַנק ? האָסט היץ ? יוסף !

דאָקטאָר קאָך : (ווי אין אַ טראַנס) און עס וועלן איינזען די פעלקער, אַז די שעה פון דער גאולה איז געקומען און זיי וועלן זיך בוקן צום פּאַלק ישראל.
יפכה : (טאָפט אים ביים שטערן) דו ביסט קראַנק, יוסף ! דו רעדסט פון היץ ! קום שוין אַהיים ! כּוועל רופן אַ דאָקטאָר.

דאָקטאָר קאָך : (אַלץ ווי אין אַ טראַנס) און עס וועלן זיין אַזעלכע וואָס וועלן ווידערשפעניקן און אַרויסגיין אין אַ קריג קעגן דעם יידישן פּאַלק און קומען וועט דעמאָלט אַ צייכן פון הימל און איך וועל אַרויסציען מיין שווערד פון איר שייד און קעמפן וועל איך קעגן זיי און זיי פּאַרניכטן.

יפכה : (רייסט אים ביי די פּאַלעט) יוסף, דו ביסט קראַנק ! קום שוין אַהיים ! דו האָסט היץ ! אוי, ווי מיר ! (טאָפט אים ביים שטערן.)

דאָקטאָר קאָך : (אין אַ טראַנס) און אין דעם קאַמף וועל איך אויך פּאַלן, ווייל אַזוי איז אַנגעצייכנט געוואָרן פון לאַנג שוין, און דערנאָך וועט קומען משיח בן דוד און אויסלייזן די יידן און זיי ברענגען קיין ארץ־ישראל.
יפכה : וויי איז מיר ! אַ דאָקטאָר ! רופט אַ דאָקטאָר ! כּוועל אַליין לויפן ! אוי, וויי איז מיר ! (אָפּ)

מרדכי־יוסף : (קומט אַרײַן אין באַגלייטונג פון פיר יונגע חסידים. דער־זעט דאָקטאָר קאָך :) דאָקטאָר קאָך, דו קאַכסט זיך לעצטנס זייער פיל ! דו ביסט געוואָרן אַן אמתער קאָך־לעפל ! דו האָסט שוין ווידער פּאַרקאַכט אַ קאַשע !

דאָקטאָר קאָך : וואָס פּאַר אַ קאַשע ?

מרדכי־יוסף : מען האָט מיר געזאָגט, אַז דו ווילסט דווקא ברענגען משיחן.

דאָקטאָר קאָך : אויב עס וועט זיין אַן עת רצון.

מרדכי־יוסף : אויב עס וועט זיין אַן עת רצון וועט משיח אַליין קומען. אָבער דו ביסט אַ דוחק את הקץ ! דו גייסט ברענגען אַ גרויס אומגליק אויף יידן !

דאָקטאָר קאָך : איך גיי ברענגען אַן אומגליק אויף יידן ? — נישט אמת ! איך האָב צופיל ליב יידן.

מרדכי־יוסף : טאָ פּאַרוואָס רעדסטו צו דעם רבין אַז ער זאָל מפּציר זיין ביים רבונו של עולם ?

דאָקטאָר קאָך : איך רייז אים צו גאַרנישט צו ! ער האָט מיך בלויז גע־פרעגט אַן עצה.

מרדכי-יוסף : און דו האַסט דערביי משליט געווען דיין שוואַרצע השפּעה אויף אים.

דאָקטאָר קאָך : שוואַרצע השפּעה ?

מרדכי יוסף : באַהאַלט זיך נישט מער פון מיר. איך ווייס ווער דו ביסט, דו ביזט פון דער „כת“, פון דער סטרא אחרא, פון דער טומאה און איך וועל אַרויסטרעטן קעגן דיר און מיטן כוח פון דער קדושה דיך באַהערשן.
דאָקטאָר קאָך : דער רבי זאָגט נישט אַזוי !

מרדכי-יוסף : דער רבי זאָגט נישט אַזוי, אָבער ער ווייס מער נאָך ווער דו ביזט ! כ'מייך דיך מיט אַלע דיינע מחנות ! דער רבי וויל אַזוי שטאַרק ברענגן די גאולה, אָז ער וויל איינשפּאַנען דערצו אַפּילו דעם כוח פון דער טומאה, אַלץ איז ביי אים רעכט אויף אויסצולייזן די יידן ! דערצו איז דער רבי אַזוי טיף פּאַרוואַרצלט אין דער קדושה, אָז ער האָט פאַר דיין שליטה קיין מורא נישט ! איך בין אָבער דערצו נישט מסכים ! איך זאָג אָז מען טאָר מיט דער טומאה גאַרנישט האָבן צו טאָן, אַפּילו פאַר אַזאַ זאַך ווי אויסצולייזן די יידן ! איך זאָג, אָז די גאולה מוז זיך אָנהויבן מיט קדושה און זיך ענדיקן מיט קדושה ! מען טאָר פון דער טומאה נישט נעמען כי הוא זה, אַפּילו נישט אַ שמעק טאַבאַק !

דאָקטאָר קאָך : עס איז נישטאָ קיין קדושה אָן טומאה, און עס איז נישטאָ קיין טומאה אָן קדושה !

מרדכי-יוסף : דער אָנהויב, דער יסוד מוז זיין קדושה. הויבט מען אָן מיט דער טומאה איז אַלץ פאַרפּאַלן:

דאָקטאָר קאָך : די קדושה קאָן דאָך שפּעטער גובר זיין די טומאה.

מרדכי-יוסף : עס איז אַלעמאַל תּהאָה גבר ! דאָס אונטערשטע איז שטאַרקער ! דער יסוד איז דער עיקר ! לאַזט מען צו צום ערשטן די טומאה, פאַרשפּרייט זי זיך, און לאַזט מער נישט איבער קיין פּלאַץ פאַר דער קדושה. מען מוז אַלעמאַל האַלטן די טומאה אין צוים. נישט בחינם בעטן מיר אין אונדזערע תּפּילות אין די ימים נוראים, „ותגער בשטן“, און דו זאָלסט אָנשרייען אויפן שטן...

דאָקטאָר קאָך : עס שטייט דאָך אָבער געשריבן אין די הייליקע ספרים...

מרדכי-יוסף : ברענג נישט קיין הייליקע ספרים איבער דיינע ליפּן.

(לויפּט אַרויף און אַראָפּ איבערן בית־המדרש.)

1 מער יונגער חסיד : (צו דאָקטאָר קאָך) שטן !

2 מער יונגער חסיד : קליפה ! (שטעלט אים אַרויס אַ צונג)

3 מער יונגער חסיד : סטרא אחרא ! (ווייזט אים אַ פינגער)

4 מער יונגער חסיד : אשמדאי ! (ביילט אַ פּויסט קעגן אים)

דאָקטאָר קאָך : זאָל אַפּדאָרן די הענט ביי דעם וואָס וועט וואַגן זי אויפֿ-

צוהויבן קעגן מיר !

מרדכי-יוסף : דאָס וועסטו טאָן מיטן כוח פון כישוף.
דאָקטאָר קאָך : (שטרענג) מרדכי-יוסף, שטיי מיר נישט אין וועג! איך וואָרן דיר!

מרדכי-יוסף : איך האָב פאָר דיר קיין מורא נישט! ... איך זאָג כסדר „ה' הוא האלקים“!

דאָקטאָר קאָך : (גיט זיך אַ טרייסל) מיר וועלן זען!
דער רבי : (קומט אַרויס אַ פריילעכער, אַ לוסטיקער, שרייט) יוסף!
דאָקטאָר קאָך : איך בין דאָ, רבי! (גיט דעם רבין אַנטקעגן)
דער רבי : (נעמט יוסף אונטערן אַרעם און שפאַצירט מיט אים אַרויף און אַראָפּ. רעדט הויך) יוסף, ס'איז נישטאָ נאָך אַזאָ גלייכע זאָך ווי אַ קרוי מער לייטער; ס'איז נישטאָ נאָך אַזאָ קרומע זאָך ווי אַ גלייכווערטל, און עס איז נישטאָ נאָך אַזאָ גאַנצע זאָך ווי אַ צעבראַכן האַרץ ...
דאָקטאָר קאָך : רבי! ...

דער רבי : יוסף, דו זעסט אַט דאָ (ווייזט אויפן האַרץ) ס'טוט וויי! עס איז נישט קיין ווייטיק צו וועלכן מען דאַרף אַ פלאַסטער. עס איז די נשמה וואָס ליידט ...

דאָקטאָר קאָך : אָבער די גאולה איז דאָך אַזוי נאָענט.
דער רבי : און אַזוי ווייט! ... יוסף, מען זאָגט אויף מיר, אַז איך וויל נישט העלפן יידן, אַז איך האָב נישט קיין רחמנות אויף אידן, אָבער מיין נשמה גייט דאָך ממש אויס אויף צו העלפן יידן. איך בין דאָך גרייט יעדע מיין נוט זיך מקריב צו זיין פאַר יידן. נו, אוודאי נישט דורך ראַטעווען עמעצנס אַ בהמה אָדער אַריינצולייגן עמעצן געלט אין קעשענע אַריין, כדי ער זאָל קען נען צאָלן דעם פרייך ... מען דאַרף ראַטעווען דעם כלל ישראל. מען דאַרף אויסלייזן די יידן פון גלות! ...

(דער רבי און דאָקטאָר קאָך גייען אַוועק אַן אַ זייט, וואו זיי שמועסן צווישן זיך.)

1 מער יונגער חסיד : (צו מרדכי-יוסף) איר זעט ווי דאָס דייטשל שטייט דאָרטן און רעדט אַריין אין רבין?

2 מער יונגער חסיד : (צו מרדכי-יוסף) פאַרוואָס גייט איר נישט צו און דעקט אַלץ אויף?

3 מער יונגער חסיד : (צו מרדכי-יוסף) איר דאַרפט עס טאָן! איר זייט אונדזער רבי! דער איזשביצער רבי!

4 מער יונגער חסיד : ווען עס איז אַ געפאַר פאַרן כלל ישראל, טאָר מען נישט שווייגן!

1 מער יונגער חסיד : איך וועל צוגיין צו זיי און אים דאָס זאָגן.
2 מער יונגער חסיד : דער איזשביצער וועט צוגיין און מיר אַלע נאָך

אים!

3מער יונגער חסיד : לאַמיר אַלע צוגיין שוין, צוזאַמען.
 4מער יונגער חסיד : איך בין גרייט צו פירן אַ מלחמה מיט אים אויף
 טויט און לעבן!

מרדכי-יוסף : גוט, איך גיי צו. קומט אַלע מיט מיר; (גייט צו מיט זיי
 צום רבין)

דער רבי : מרדכי-יוסף, וואָס איז געשען?
 מרדכי-יוסף : איך זע אַ גרויס אומגליק קומט אויף יידן.
 דער רבי : אַ גרויס אומגליק? פאַרוואָס?
 מרדכי-יוסף : מען טאָר נישט זיין אַ דחוק את הקץ.
 דער רבי : אונדזערע אַבות האָבן אַלעמאַל מפּציר געווען ביים רבונ
 של עולם, אברהם אַבינו — וועגן סדום. משה רבינו וועגן חטא פון עגל,
 אפילו חנה האָט מפּציר געווען. ביים רבונ של עולם מעג מען זיך איינ-
 שפּאַרן — און עס העלפט אויך!

מרדכי-יוסף : דער דור איז נישט ראוי! ...
 דער רבי : דער דור... דער דור... קיין דור איז נאָך נישט געווען ראוי,
 און קיין דור וועט נישט זיין ראוי... ביי גאולת מצרים שטייט »והוצאתי
 אתכם מסבלות מצרים«. פאַרוואָס שטייט עפעס »מסבלות«, פאַרוואָס נישט
 »מעול מצרים« אָדער »מעבודה קשה אשר במצרים«. ווייל עס איז געווען נאָך
 אַן ערגערע זאַך — »סבלות«, דאָס מיינט דולדן, סובל זיין. דאָס אומגליק איז
 געווען וואָס די יידן האָבן שוין געדולדט דעם עול פון מצרים. שוין סובל
 געווען און נישט געוואָלט די גאולה... זיי האָבן געהאַט פרנסה און זיינען
 געווען צופרידן. ווער האָט געוואָלט די גאולה? נאָר יחידי סגולה, געקליבענע
 יונגעלייט, אויף וועלכע משה האָט זיך געקאָנט פאַרלאָזן...

מרדכי-יוסף : אַבער וואו נעמט מען היינט אַ משה?
 דער רבי : משה איז משיח. אין יעדן דור איז דאָ משה, ווייל אין יעדן
 דור איז דאָ משיח...
 דאָקטאָר קאָך : און אין אונדזער דור, איז...

דער רבי : (גייט אַ מאַך מיט דער האַנט, אַז ער זאָג שווייגן) מרדכי-יוסף,
 לאַמיר דיר דאָס דערציילן בדרך משל. אַמאָל איז געווען אַ בן מלך, וואָס האָט
 זיך פאַרזינדיקט ביי זיין פאָטער. האָט אים דער מלך פאַרטריבן פון זיין הויף.
 האָט דער זון געוואַנדערט איבערן לאַנד, און ווען ער האָט שוין מער נישט
 געהאַט קיין געלט, איז ער אַריינגעפאַלן צווישן אַ מחנה בעטלער און געלעבט
 צווישן זיי. איז ער אַרומגעגאַנגען קרוע ובלוע, אַן מאַנטל און אין צוריסענע
 שיך און שטענדיק געווען הונגעריק. ויהי היום, איז געפאַרן איין מאָל אַ
 מיניסטער פון מלך איבער דער מדינה און איז צוקומען אין אַ שטאָט, וואו
 ער האָט געזען זיצן אַ מחנה פון בעטלער און צווישן זיי דעם בן מלך. האָט
 ער אים גלייך דערקענט, און געזאָגט צו אים: »איך ווייס ווער דו ביסט. דו

ביסט דער בן מלך, וואָס דיין פאָטער, דער מלך האָט דיך פאַרטריבן פון הויף. זאָג מיר וואָס דו ווילסט, וועל איך דיר געבן!" האָט דער בעטלערישער פרינץ אָנגעקוקט דעם מיניסטער און געזאָגט: „אַלץ וואָס איך וויל איז אַ גאַנצע פאַר שידך און צוויי לאָבל ברויט!" דער נמשל איז, דער כביכול פרעגט ביי די יידן וואָס זיי ווילן, ווייל ער וויל זיי צוריקברענגען צו זייער גדולה. ער וויל זיי אויסלייזן פון גלות. אָבער זיי ווילן נאָר פרנסה, אַ פאַר גאַנצע שידך און צוויי לאָבל ברויט!...

מרדכי-יוסף: דאָס טענה איך דאָך, אַז דער דור איז נישט ראוי ...

דער רבי: איך האָב אָבער מיר צוגעגרייט צוויי מנינים יחידי סגולה! אויב צען צדיקים האָבן געקענט ראַטעווען סדום, קענען צוואַנציק צדיקים נישט ברענגען די גאולה? ... עס איז אַלעמאַל געווען די יחידי סגולה, וואָס פירן די וועלט! — נישט דער ערב-רב. ווי זאָגט די גמרא: שקול משה כנגד ששים רבוא... איין משה איז מער ווערט ווי זעכציק טויזנט. איך וועל מפציר זיין ביים רבוננו של עולם, און די גאולה מוז קומען!

מרדכי-יוסף: און טאָמער נישט?

דער רבי: (מילדער) מרדכי-יוסף, לייג מיר נישט קיין שטיינער אויפן האַרצן! ווייסטו, מרדכי-יוסף, אַז יעדע נאַכט וועקט מיך אַ קול וואָס רופט: „מענדל, וואָס שווייגסטו? יידישע צרות זיינען אַזוי גרויס! עס איז באו מיס עד נפש! פאַרוואָס שווייגסטו, מענדל! לייג אַוועק דאָס לערנען און טו עפעס פאַר די יידן... עת לעשות לה' הפרו תורתך!... (פאַרטראַכט) דו ווייסט, מרדכי-יוסף, וואָס נאָך דאָס קול זאָגט צו מיר: „מענדל, דיין נאָמען איז מנחם, דאָס איז דער נאָמען פון משיח. מנחם שמו. זיין נאָמען איז מנחם. אין יעדן דור איז דאָ משיח און ער זיצט און וואַרט, אַז די יידן זאָלן אים רופן. גייט אַוועק אַ דור און די יידן רופן אים נישט — גייט דער משיח אויך אַוועק, און עס קומט אַ נייער דור מיט אַ נייעם משיח!... אָבער עס ווענדט זיך אויך אָן משיח... ער דאַרף נישט וואַרטן ביז אַלע יידן וועלן אים רופן... עס איז גענוג אפילו צוויי מנינים יידן! (שטורמיוש) מרדכי-יוסף, האָב איך צוויי מנינים יידן?

דאָקטאָר קאָך: יא, רבי!

מרדכי-יוסף: אויב מען זאָל גיין מיטן כוח פון דער קדושה, — זאָל דער רבי נישט הערן וואָס ער זאָגט! ער איז פון כוח הטומאה!

דער רבי: אויך דעם כוח הטומאה מוז מען איינשפאַנען פאַר דער גאולה. **מרדכי-יוסף:** די קדושה מוז אָבער פריער באַהערשן די וועלט.

דער רבי: ביי יציאת מצרים האָבן די יידן געשטעקט אין מ"ט שערי טומאה.

מרדכי-יוסף: דערפאַר זיינען זיי נישט געקומען קיין ארץ ישראל, נאָר

אויסגעשטארבן אין דער מדבר, און אפילו משה האָט אין לאַנד פון די אַבות נישט געקענט אַרײַנקומען.

דער רבי : עס שטייט אין די הייליקע ספרים, אַז ווען עס וועט קומען די צייט פון דער גאולה, וועלן קומען צו די יידן צוויי משיחים. פריער וועט קומען משיח בן יוסף און דערנאָך משיח בן דוד. איז דאָך אַ קשיא, צי וואָס דאָרף מען האָבן צוויי? איז איינער נישט גענוג? איז די זאך אַבער אַזוי: ווען גאָט האָט באַשאַפן די וועלט, האָט ער באַשאַפן אויך דעם שטן. איז איין מאָל געקומען דער שטן צו גאָט און האָט זיך געקלאָגט אויף זיין מערכה: רבונו של עולם, האָט ער געזאָגט, אַלץ וואָס דו האָסט באַשאַפן אין דער וועלט האָט צוויי כוחות. איין כוח אויף צו בויען, צו שאַפן זאַכן, און אַ צווייטער כוח אויף צו צושמעטערן, צו פאַרניכטן. אַבער מיך האָסטו געשאַפן נאָר בלויז אויף צו פאַרניכטן זאַכן. פאַרוואָס האָסטו מיך געמינערט פון אַלץ, וואָס דו האָסט געשאַפן? האָט גאָט ברוך הוא געזאָגט צום שטן: גוט. איך וועל דאָס משלים זיין, ווען עס וועט קומען די גאולה, וועסטו מיר צוהעלפן אויף זיין אופן. עס וועט דאָרפן אויך זיין פאַרניכטונג, אַבער עס וועט זיין פאַרניכטונג, כדי צו בויען. עס וועט זיין אַ סתירה על מנת לבנות... (פאַרטראַכט זיך)... ווען עס וועט קומען די צייט פון דער גאולה, וועט די וועלט זיין פול מיט טומאה. עס וועט זיין „ותמלא הארץ חמס“, די וועלט וועט ווערן פול מיט רויב. עס וועט זיין כסדר גנבה, גזילה און רציחה... נישט נאָר פון יחידים, נאָר פון רבים, אפילו פון מלכות. דאָס מלכות וועט באַשטיין פון פראַסטע רויבער און באַנדיטן. עס וועט הערשן אַזאָ טומאה, אַז עס וועט נישט זיין מער אויסצוהאַלטן. ווער וועט אַבער קענען מלחמה האַלטן מיט אַט דער טומאה? — די קדושה? — ניין, אוממעגלעך. די קדושה קאָן נישט קריכן אין שמוץ. די קדושה קאָן די טומאה נישט אויסרייניקן... דערפאַר וועט דעמאָלט מוזן קור מען משיח בן יוסף, וועלכער וועט אַרויסקומען פון דער טומאה, פון מקור פון אַלע זינד, פון דעם חטא פון אָדם און חוה, פון דער זינד פון יהודה און תמר און פון אַלע אַנדערע זינד, און ער וועט מלחמה האַלטן מיט דער טומאה און זי פאַרניכטן פון דער וועלט. (פאַרטראַכט זיך)... און איז דען נישט איצט אַזאָ צייט? ! איז דען איצט די טומאה נישט אַזוי גרויס, אַז עס איז שוין נישט מער אויסצוהאַלטן! עס הערשט איצט כסדר רויב, גנבה, גזילה און רציחה און מעטום, אפילו ביי מלכות. ווער שטייט איצט אָן דער שפיץ פון מלכות? פראַסטע יונגען, רויבער און פאַרפירער. טאָ ווער זאל מלחמה האַלטן מיט דער טומאה? — נאָר דער וואָס קומט פון דער טומאה אַליין. דערנאָך ערשט וועט קומען משיח בן דוד, וואָס שטאַמט פון מקור פון דער קדושה, און וועט אויסלייזן די יידן און זיי ברענגען קיין ארץ־ישׂראל. (לויפט איבערן בית־המדרש פאַרטראַכט, און גייט דערנאָך אַרײַן אין זיין צימער).

מרדכי-יוסף : (פאָרצוווייפלט צו דאָקטאָר קאַד) דו האָסט אים געפאַנגען!
 דו האָסט אים אין דיין נעץ! געדענק אָבער, נעם דיר בלויז זיין גוף, אָבער
 היט זיין נשמה! ... (צו די יונגעלייט) די קליפה האָט גובר געווען! זייט פאַר-
 זיכטיק! האַלט זיך היינט ביינאַכט נאָענט צו מיר! וואָס איך וועל אייך זאָגן,
 דאָס זאָלט איר טאָן! (אַפּ, צוזאַמען מיט די יונגעלייט)

אליעזר פולטיסקער : (קומט אַרײַן, דערזעט מרדכי-יוסף) שלום עליכם,
 מרדכי-יוסף.

מרדכי-יוסף : שלום עליכם, אליעזר. אַ וואַזשעם איידעם האָסטו זיך
 איינגעהאַנדלט!

אליעזר פולטיסקער : דו מיינסט דאָס דייטשל?

מרדכי-יוסף : דאָס דייטשל!... זאָג דעם סטרא-אחראניק!

אליעזר פולטיסקער : סטרא-אחראניק?

מרדכי-יוסף : אַלע ווייסן עס! ער איז פון דער „כת“. ער האַלט דיין
 טאַכטער געפאַנגען.

אליעזר פולטיסקער : מיין יסכה?

מרדכי-יוסף : פאַרוואָס נישט, אַז ער קען האַלטן דעם רבין געפאַנגען?

אליעזר פולטיסקער : טאָ גיב מיר אַן עצה ווי אַזוי זי אָפּצורייסן פון
 אים.

מרדכי-יוסף : עס ציט זי צו אים ווי מיט כישוף...

אליעזר פולטיסקער : טאָ וואָס טוט מען? גיב מיר אַן עצה?

מרדכי-יוסף : היינט — גאַרנישט. אפשר מאַרגן! (טאָן ענדערונג) מען
 האָט געדאַרפט עפעס טאָן וועגן רבין.

אליעזר פולטיסקער : וואָס קען מען טאָן?

מרדכי-יוסף : מען מוז פאַרטרייבן דאָס דייטשל פון רבין.

אליעזר פולטיסקער : וואָס קען איך טאָן? איך בין דאָך נאָר אַ ייד אַ
 סוחר. פאַרוואָס האָסטו געשוויגן?

מרדכי-יוסף : כ׳האַב שוין גאַרנישט געשוויגן! אָבער דער שטן האָט
 טויזנט אויגן... איבערהויפט פאַרלייגט ער זיך אויף גרויסע צדיקים!... וואָס
 גרעסער דער צדיק, אַלץ גרעסער דער געראַנגל.

אליעזר פולטיסקער : מען דאַרף רופן הירשן, אפשר האָט ער עפעס אַן
 עצה! (רופט) הירש! הירש!

הירש טאַמאַשאַווער : (קומט אַרײַן, דערזעט אליעזר) שלום עליכם
 אליעזר, ווען ביסטו געקומען?

אליעזר פולטיסקער : נאַרוואָס. האָסט געהערט וואָס מרדכי-יוסף זאָגט?

הירש טאַמאַשאַווער : וואָס!

מרדכי-יוסף : דאָס דייטשל וועט אומברענגען קאָצק!

הירש טאָמאַשאַווער : דו רעדסט נאַרישקייטן, מרדכי-יוסף. קיינער וועט נישט אומברענגען קאַצק!

מרדכי-יוסף : דער רבי הערט זיך צופיל צו צו אים.

הירש טאָמאַשאַווער : מן הסתם ווייס ער וואָס ער טוט! איך האָב צו-טרוי צום רבין!

אליעזר פּוּלטיסקער : וואו איז איטשע-מאיר? וואו איז העניך?

מרדכי-יוסף : דאָס איז דאָך די צרה, וואָס קיינער פון זיי איז נישטאָ.

ווען עמעצער פון זיי וואַלט דאָ געווען, וואַלט מען אפשר געקענט אים אָפּ-האַלטן.

אליעזר פּוּלטיסקער : אפשר האָט עס דער שטן אזוי בכיוון אויסגע-

פלאַנט?

הירש טאָמאַשאַווער : דו רעדסט שוין אויך אזוי, אליעזר? איר אַלע

האָט פאַרלאָרן אייער אמונה אין קאַצק. (אָ)

יסכה : (דערזעט איר פּאַטער, קומט צו) דער טאַטע איז ביזן אויף מיר?

אליעזר פּוּלטיסקער : איר ביז נישט ביזן, נאָר עס איז מיר אַ רחמנות

אויף דיר!

יסכה : אַ רחמנות? פאַרוואָס?

אליעזר פּוּלטיסקער : ווייל דו ביסט אַ געפאַנגענע פון דייטשן.

יסכה : איך וויל זיין זיין געפאַנגענע. איך וויל עס זיין וואָס אַ מאָל אַלץ

מער. זאָל ער זיך נאָר מער אינטערעסירן מיט מיר! איך האָב זיך אָפילו היינט מיט אים וועגן דעם געקריגט.

אליעזר פּוּלטיסקער : געקריגט?

יסכה : כ'בין שוין מיד פון בית-המדרש, פון די נשמה-ליכט — און פון

אַלעם וואָס עס איז דאָ פאַראַן און כ'האָב אים געזאָגט, אַז כ'וויל אַז ער זאָל מיד אַוועקנעמען פון דאַנען.

מרדכי-יוסף : דו זעסט, אליעזר, עס קען נישט מער די טומאה, מיט

וועלכע ער האָט זי אַנגעשטעקט, פאַרטראַגן די קדושה.

אליעזר פּוּלטיסקער : פאַרוואָס האָסטו, יסכה, פריער אזוי נישט גע-

רעדט? פאַרוואָס פלעגסטו מיד בעטן, אַז כ'זאָל דיך מיטנעמען אַהער?

יסכה : כ'ווייס נישט!

אליעזר פּוּלטיסקער : און וואוהין ווילסטו דאָס גיין?

יסכה : צו פעלדער, וועלדער, צו פויערים, צום פּראַסטן פּאַלק.

מרדכי-יוסף : דאָס רעדט די סטרא אחרא פון איר אַרויס.

יסכה : (בייז) עס רעדט נישט אַרויס פון מיר קיינער! — איך רעד עס

אַרויס פון מיר. איך האָב דערוואַכט!

אליעזר פּוּלטיסקער : אפשר ווילסטו פאַרן, נאָך שבת, מיט מיר אַהיים?

יסכה : כ'וואַלט געוואַלט, אַבער נישט אַן יוספן.

אליעזר פולטיסקער : קום מיט מיר אויף מיין אכסניה. כ'זויל מיט דיר דארטן ריידן! (ביידע אָ)

דער גריצער רב : (קומט אַרײַן) שלום עליכם, מרדכי-יוסף.
מרדכי-יוסף : שלום עליכם, גריצער רב. זייער גוט וואָס דו ביזט גע-
קומען.

גריצער רב : וואָס הייסט ? עס איז דאָך דער ערשטער פרייטיק צו-נאַכט
וואָס דער רבי וועט פירן טיש, נאָך אַזאַ לאַנגע צייט.

מרדכי-יוסף : און נישט עפעס גלאַט אַ פרייטיק צו-נאַכט.

גריצער רב : וואָס מיינסטו דערמיט, מרדכי-יוסף ?

מרדכי-יוסף : האָסט גאַרנישט געהערט ?

גריצער רב : דו מיינסט אפשר דאָס וואָס דער רבי וויל אָנהויבן אַ
גאולה התעוררות.

מרדכי-יוסף : אַ גאולה התעוררות רופסטו עס אָן ? ער וויל אָנהויבן אַ
מלחמה מיטן כביכול ? ער וויל זיך איינשפאַרן אַז עס מוז זיין די גאולה !

גריצער רב : מן הסתם ווייס ער דאָך וואָס ער טוט ! נישט יעדער איי-
נער קען זיך איינשפאַרן ביים רבונג של עולם ! צו קענען דאָס טאָן, מוז מען
זיין אַ קאָצקער רבי !

מרדכי-יוסף : און ווי איז, אַז דער גאַנצער געדאַנק קומט גאָר פון דער
„כת“, רחמנא ליצלן ?

גריצער רב : פון דער „כת“ ?

מרדכי-יוסף : נו. דו ווייסט עס נישט ? — פון דייטשל, פון דער סטרא
אחרא !

גריצער רב : מרדכי-יוסף, רעד נישט אַזוי ! מאַך נישט קיין בלבולים
אויף יידן !

מרדכי-יוסף : אַלע ווייסן עס !

גריצער רב : קיינער ווייס עס נישט ! קיינער זאָגט עס נישט, אַ חוץ
דו !

מרדכי-יוסף : ער רעדט זיך דאָך איין, אַז ער איז משיח בן יוסף !

גריצער רב : ס'איז נישט אמת ! ער האָט עס קיינעם נישט געזאָגט. עס
איז בלויז דיין איינפאַל, דיין כוח הדמיון.

מרדכי-יוסף : פייזל, דו ווייסט נישט וואָס דאָ קומט פאַר ? דאָס דייטשל
שטאַמט פון מקור הטומאה. ער איז געקומען אַהער כדי צו פאַרפירן דעם
רבין !

גריצער רב : שעם זיך בעסער, מרדכי-יוסף, אַזוי צו רעדן ! דאָס
דייטשל וועט פאַרפירן דעם רבין ! אַ מענטש רעדט ! וואָס פאַלט דיר גאָר
איין ? ! און אַפילו ער זאָל זיין דער שטן אַליין און מיט טויזנט אויגן ! —

וואלט דער רבי נישט באַלד געוואוסט ווער ער איז און וואָס ער וויל? —
וויסטו ווער עס איז דער קאַצקער!

מרדכי-יוסף: הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן. היינט ביינאַכט וועט קומען
אַ גרויס אומגליק אויף יידן!

גריצער רב: ביים דיר בעסער אָפּ די צונג! דו ביסט אַ מורד!

מרדכי-יוסף: ווייל איך וויל פאַרהיטן פון אַן אומגליק?

גריצער רב: קיינער בעט דיר נישט דאָס צו טאָן!

מרדכי-יוסף: און ווען איך זע אַז דאָס דייטשל האָט אַ שלעכטע השפעה
אויפן רבין?

גריצער רב: ווער ביזטו דאָס, צו וויסן, צי ס'דייטשל האָט אַ שלעכטע
השפעה אויפן רבין צי נישט? וויסטו דאָס אפשר בעסער ווי דער רבי אַליין?
ביזטו אפשר העכער פון רבין?

מרדכי-יוסף: (שטרענג) גריצער רב, איך מיש זיך נישט מער! נאָר
טאַמער, די שעה זאָל נישט זיין, וועט קומען צו אַן אומגליק, וועל איך האַנדל-
לען ווי איך פאַרשטיי! (אַפּ)

דער רבי: (קומט אַרײַן מיט דאָקטאָר קאָד פון זייטיקן אַריינגאַנג, זיי
גייען צוזאַמען אַרויף און אַראָפּ איבערן בית המדרש, דער גאַנצער עולם צור
טיילט זיך אין צוויי לאַגערן, כדי צו מאַכן פּלאַץ פאַרן רבין און דאָקטאָר קאָד.
דער רבי רעדט עפעס צו דאָקטאָר קאָד און דאָקטאָר קאָד ענטפערט אים,
נאָר מען קען נישט הערן וואָס זיי רעדן. פּלוצלונג שטעלט זיך דער רבי אָפּ
און קוקט אויפן עולם און שרייט אויס) זיינען אַלע דאָ, מיט מיר?
(שטיל. קיינער ענטפערט נישט)

דער רבי: (שטורמיש) פאַרוואָס שווייגט איר? רעדט!

גריצער רב: אַלע זיינען מיט אייך, רבי!

דער רבי: (אַלץ שטורמיש) טאָ פאַרוואָס שווייגן זיי?

גריצער רב: פאַר מורא.

דער רבי: (שטורמיש) פאַר מורא? וואָס בין איך, אַ ווילדע חיה??

גריצער רב: ס'איז יראת הכבוד!

דער רבי: (אַלץ שטורמיש) זאָלן זיי זאָגן יאָ, צי ניין!

שטימען: יאָ, רבי! מיר זיינען מיט אייך, רבי!

דאָקטאָר קאָד: (מיט אַ נצחון טאָן) וואָס האָב איך געזאָגט!

(דער רבי און דאָקטאָר קאָד גייען צום זייטיקן אַריינגאַנג, פאַרן אַרויסגיין
רופט דער רבי:) בערל!

בערל חסיד: וואָס, רבי?

דער רבי: (זאָגט אים עפעס אין דער שטיל. אָפּ מיט דאָקטאָר קאָד.)

בערל חסיד: (גיט אַ קלאָפּ אין באלעמער) זאָל זיין שטיל! דער רבי

וועט היינט מקבל שבת זיין ביי זיך אין הויז. ער האָט מיר געהייסן איין

זאגן, אז מען זאל דא היינט נישט דאוונען בציבור, נאָר יעדער איינער זאל מקבל שבת זיין פאַר זיך.

שטימען: פאַרוואָס?

בערל חסיד: דער רבי האָט אזוי געהייסן!

(אין בית המדרש פאַרמירן זיך איצט קופקעלעך פון חסידים..)

ערשטע קופקעלע (אַרום דעם גריצער רב.)

1טער חסיד: ס'וועט היינט ביינאַכט עפעס געשען!

2טער חסיד: מיין האַרץ שרעקט זיך!

3טער חסיד: עס באַפאַלט מיך אַזאָ מורא!

גריצער רב: קאַצקער חסידים האָבן גישט קיין מורא!

צווייטע קופקעלע (אַרום הירש טאַמאַשאַווער)

4טער חסיד: וואָס איז דער זין פון נישט דאוונען היינט בציבור?

2טער חסיד: (אַריבערגעקומען פון ערשטער קופקעלע) דער רבי איז

איצט אין די הויכע הימלען.

2טער חסיד: (אויך אַריבערגעקומען פון ערשטן קופקעלע) הירש טאַ

מאַשאַווער מוז וויסן וועגן היינטיקן אָונט. נאָר ער שווייגט.

4טער חסיד: נו, טאַקע, הירש טאַמאַשאַווער, פאַרוואָס שווייגסטו?

הירש טאַמאַשאַווער: קאַצקער חסידים דאַרפן האָבן צוטרויען צום

רבין!

דריטע קופקעלע (אַרום מרדכי־יוסף)

1טער יונגער חסיד: די קליפה האָט גובר געווען.

2טער יונגער חסיד: אפילו אַזאָ קלוגער קאַפּ ווי דער גריצער רב איז

אויך געוואָרן פאַרבלענדט.

3טער יונגער חסיד: ווער ווייסט וואָס פאַר אַן אומגליק עס וועט קומען

אויף דער וועלט?

מרדכי־יוסף: גיט אַכטונג! די סטרא אהרא וועט ברענגען אַהער שפּע־

טער איר גאַנץ חייל! טאַמער געשעט עפעס, זאַלט איר זיין אַרום מיר און

טאַן אַליק וואָס איך וועל אייך זאָגן.

(די קופקעלעך צוגייען זיך, אַ טייל דאוונען ביחידות מעריב. שפּעטער

הערט מען שטימען „גוט שבת“! „גוט שבת“!

חסידים זעצן זיך אַוועק ביי די טישן לערנען גמרא. אַנדערע שמועסן

צווישן זיך. אַלע וואָרטן אַז דער רבי זאל אַרויסקומען און מאַכן קידוש.

נאָר דער רבי קומט נישט. עס דויערט לאַנג.)

הירש טאַמאַשאַווער: (גיט אַריין צום רבין. קומט אַרויס און רופט)

מאַכט אַ וואַרע! דער רבי גייט!

(אלע חסידים צוטיילן זיך ווידער ווי פריער אין צוויי לאַגערן צו מאַכן פּלאַץ פאַרן רבין).

דער רבי : (קומט אַרײַן מיט גיכע טריט, שאַרנדיק זיך) **גוט שבת! גוט שבת!** (פאַרנעמט זײַן פּלאַץ אין מיטן פּון אַ באַנק ביים געגרייטן טיש).

שטימען : גוט שבת, גוט שבת!

דער רבי : הירש, גיס אַן דעם כּוס!

הירש טאַמאַשאַווער : (גיסט אַן דעם כּוס מיט ווײַן).

דער רבי : מאַכט קידוש, ציט אויס יעדעס וואָרט מיט באַזונדערע

כּוונות, ווען ער ענדיקט, זאָגן אַלע נאָך „אמן“.

(דער רבי טרינקט און מקורבים טרינקען אויך. בערל חסיד ברענגט אַ שעפּ מיט צוויי אויערן מיט וואַסער, אַ שיסל און אַ האַנטוך. דער רבי וואַשט זיך, זאָגט „שאו ידיכס“ און מאַכט המוציא, און שניידט איבער אַ חלה, שניידט אָפּ אַ „מוציא“, טינקט אין זאָלץ און עסט. אַלע חסידים וואַשן זיך ביים כּיור אין דרויסן און קומען צוריק. הירש טאַמאַשאַווער שניידט „מוציאס“ פאַר די טיש זיצערס. בערל חסיד ברענגט אַרײַן אויף אַ טעלער געפּילטע פּיש פאַרן רבין. דערנאָך ברענגט ער טעלערלעך מיט געפּילטע פּיש פאַר די מקורבים. דער רבי עסט אַ שטיקל פּיש און שטעלט עס אַוועק, די חסידים כאַפּן שיריים.

הירש טאַמאַשאַווער גיסט אַן גלעזלעך מיט בראַנפּן פאַר דעם רבין און די חסידים. אַלע טרינקען און ווינטשן „לחיים“ דעם רבין און אַלע מקורבים...

אַ טייל חסידים הויבן אַן צו זינגען זמירות, אַנדערע העלפּן אונטער.

דער רבי : (זיצט פאַרטראַכט און פאַרבאַהאַלט זיך דאָס פנים מיט ביידע הענט. עס דויערט אַ וויילע. באַלד נעמט ער אַוועק די הענט און הויבט אַן צו זאָגן תּורה) אין דער סדרה פּון דער היינטיקער וואָך, פרשת תּולדות, שטייט געשריבן ביי דער מעשה פּון דער בכורה, וואָס יעקב האָט אויסגענאַרט פּון עשׂי'ן פאַר אַ „נזיד עדשים“, אַז „ויבך עשׂי“, עשׂי האָט געוויינט. זאָגט רשׂי, אַז עשׂי האָט פאַרגאַסן צוויי טרערן!... (מיט אַ העכערן טאָן) עשׂי האָט פאַרגאַסן צוויי טרערן! אַ שרעקלעכע זאָך! אַזש גאַנצע צוויי טרערן! — און פאַר די צוויי טרערן וואָס עשׂי האָט פאַרגאַסן האָט אים דער פאַר דער רבּונו של עולם געגעבן די גאַנצע וועלט! אַזוי פּיל אומות! אַזוי פּיל רייכטום און אַזוי פּיל כּבוד! (מיט נאָך אַ העכערן טאָן) און מיר, מיר, די קינדער פּון יעקב, וואָס מיר האָבן שוין פאַרגאַסן טויזנטער טרערן! מיליאָן נען טרערן! מיליאָן מיליאָנען טרערן! גאַנצע טייכן פּון טרערן! ימים פּון טרערן! וואָס האָבן מיר געקראָגן דערפאַר? — גלות! קנעכטשאַפט און חורבן! (העכער) נו, פרעג איך ביי דיר, רבּונו של עולם, האָר פּון אַלע וועלטן, איז

דאָס גערעכטיקייט? איז דאָס משפט? פאַרוואָס איז קיינער פון עשׂוים קינ-
דער, וואָס האָבן נישט געוואָלט נעמען דיין תורה, נישט אין גלות, און אַלע
קינדער פון יעקב, וועלכע האָבן געזאָגט נעשה פאַר נשמע — זיינען יאָ אין
גלות? איז דאָס גערעכטיקייט? איז דאָס משפט? — פאַרוואָס האָבן אַלע קינ-
דער פון עשׂו מדינות און לענדער און עסן ביי אייגענע טישן, און בלויז מיר,
דיינע קינדער, די אויסדערוויילטע, מוזן עסן ביי פרעמדע טישן? איז דאָס
גערעכטיקייט? איז דאָס משפט? (גיט אַ קלאָפּ מיט דער פּויסט אין טיש,
שרייט ווילד) „השופט כל הארץ לא יעשה משפט“!!! איך פרעג דיך, רבונ
של עולם! ענטפער מיר!... (פאַרטראַכט זיך) ...רבונ של עולם, איך, מנחם
מענדל פון קאָצק וויל משפט!... נישט קיין רחמים, נאָר דיין!... לויטן דיין
אויב פאַר צוויי טרערן קומט אַזוי פיל גוטס, קענסטו דיך פאַר אונדזערע ימים
פון טרערן גאַרנישט אויסקויפן!... אַבער איך וויל זיך מיט דיר פאַרגלייכן,
רבונ של עולם! מאַך אַ סוף צום גלות, אַט שוין די מינוט! און מיר וועלן
דיר אַלדאָס איבעריקע מוחל זיין, כי אתה אלוקיננו. דו ביסט דאָך אונדזער
גאָט! כי אתה אַבינו, דו ביסט דאָך אונדזער פאַטער, און ווי קענען מיר זיך
קריגן מיט אונדזער גאָט און אונדזער פאַטער? ... (פאַרטראַכט) ... אַבער די
גאולה מוז שוין קומען! יידן קענען מער נישט ליידן! עס איז באו מים עד
נפש!... אין יעדן דור איז דאָ משיח, און ער איז בבחינת משה, אונדזער
ערשטער גואל, וואָס אויף אים איז געזאָגט געוואָרן, אַז ער זאָל אין לאַנד פון
די אַבות נישט אַריינקומען... רבונ של עולם, אויב דו האַסט מיך אויסגע-
וויילט צו זיין דער משיח פון היינטיקן דור, בין איך גרייט פאַר אַלעם, אַבי
לייז אויס די יידן! (שטורמיש) אויב איך האָב זיך פאַרזינדיקט מיט מיינע
רייד קעגן דיר, דערמיט וואָס איך בין מפציר ביי דיר; אויב עס קומט מיר
אַ שטראַף, טו מיט מיר, רבונ של עולם, וואָס דו ווילסט! וואָרף מיך אין
גיהנום, אין כּף הקלע, אין שאול תחתיה, אין תהום! וואָרף מיך אין וואַסער,
וואָרף מיך אין פייער! אַבער איך וועל פון דעם אַרט נישט אַפטרעטן, איך
וועל נישט אַוועקגיין און נישט אויפהערן צו מאַנען ביי דיר: לייז אויס די
יידן! (פאַרטראַכט) ... רבונ של עולם, צען צדיקים האָבן געקאָנט אַפראַטע-
ווען סדום, זע, עס זיינען דאָ פאַראַן מער ווי צען צדיקים. זיינען מיר יידן
ערגער ווי די מענטשן פון סדום ועמורה? איך וויל, גאָט, אַז דו זאָלסט מיר
געבן אַ צייכן, אַז די גאולה איז נאָענט! (שרייט הויך) איך וואַרט, גאָט, פאַר
דיין צייכן!... איך וואַרט!!!...

(אַ אימה באַפאַלט דעם עולם, פילע ציטערן, ביי אַנדערע טרייטלען
הענט און פיס.)

(שטורמיש) רבונ של עולם, דו ווילסט מיר קיין צייכן נישט געבן! דו
ווילסט נישט אויסטיילן גערעכטיקייט! צו דיינע קינדער! דו ווילסט אונדז
יייטער האַלטן אין גלות! אויב אַזוי... אויב אַזוי... אויב אַזוי... בין איך

מורד אין דיר! אויב אזוי וועל איך פאַרוואַרפן דיין תורה! ... וועל איך נישט מער אָפהיטן דיינע געזעצן! ... וועל איך דייך מער נישט לויבן און זאָגן תפילות צו דיר! איך וועל אויסלעשן די ליכט! ... אויס שבת! זאל זיין פינצ' טערניש איבער דער וועלט! ... (שטרעקט אויס די האַנט אין דער ריכטונג פון די לייכטער פון טיש).

א) פחד באַפֿלט דעם עולם. עס ווערט אַ געשריי און אַ לויפעניש צו דער טיר. אַנדערע שפּרינגען דורכן פענצטער מיט ווילדע קולוח.
מרדכי-יוסף: (כאָפט אַן דעם רבין ביי דער אויסגעשטרעקטער האַנט, שרייט אויס) אַ גרויס אומגליק איז געשען! ער וויל חרוב מאַכן די וועלט! במקום שיש חילול השם, אין חולקין כבוד לרב! בינדט'ס אים!
1 מער יונגער חסיד: (אַרום איזשביצער, כאָפט אַראָפּ דעם גאַרטל פון זיך און לאָזט זיך צום רבין. אַנדערע טוען איך נאָך).

דער רבי: (פאָכעט צו זיי מיט דער האַנט און ווייזט זיי, אַז זיי זאָלן צו-ריקגיין) בהמות! איר דאָרפט מיך נישט בינדן! זעט איר דען נישט אַז איך בין געבונדן אַן שטריק? איך האָב געבויט אויף איר, אָבער איר האָט מיך פאַרלאָזן! אַוועק פון מיר, אַלע! אַלע! איך וויל איך מער נישט זען! איר זיינט נישט ראוי לגאולה! בהמות! (אַפּ גיך אין זיין צימער).
 (פיל חסידים וויינען. אַנדערע ברעכן זיך די הענט).

דאָקטאָר קאָך - (אַפּ גיך).

מרדכי-יוסף: (הויך) זאל זיין שטיל! חסידים זייט שטאַרק! עס איז שבת! לאַמיר זינגען זמירות. (הויבט אַן זינגען „מנוחה ומנוחה“, אָבער קיינער זינגט נישט מיט) חסידים, איך האָב גענוג געוואָרנט! עס איז געווען די אַר-בעט פון דער קליפה! די כוח הטומאה האָט גובר געווען! ... אַט, זע איך נישט מער דאָ דעם פינצטערן כוח! ... די סטרא אחרא האָט אָפּגעטאַן איר שוואַרצע שטיקל אַרבעט און איז אַוועק! ... מאַרגן בייטאָג אם ירצה השם וועל איך פירן טיש אויף מיין אכסניה און אזוי אויך צו שלוש סעודות. באַלד נאָך הַבדלה פאַר איך קיין איזשביצע, וואו מ'וועט פראַווען מלווה מלכה. ווער עס וויל — קאָן מיטפאַרן. מיר וועלן אָנהויבן דאַרטן מיט השם יתברך'ס הילף אַ נייעם דרך, דער דרך פון איזשביצע.

1 מער יונגער חסיד: (שרייט) מיר פאַרן אַלע קיין איזשביצע! דער איזשביצער איז אונדזער רבי!

2 מער יונגער חסיד: אַ נייע זון וועט אויפשיינען אין איזשביצע!

3 מער יונגער חסיד: אין איזשביצע וועט איצט רוען די שכינה!

4 מער יונגער חסיד: קאָצק גייט אונטער!

(אַנדערע חסידים וויינען).

מרדכי-יוסף : (ארויסגייענדיק) קומט מיט מיר, ווער עס וויל זיך ראטע-
ווען פון דער קליפה! (אָפּ, מיט אַ גרופע חסידים).

הירש טאָמאַשאָווער : (גיט אַ קלאַפּ אין באלעמער) קאָצק גייט נאָך
נישט אונטער! קאָצק וועט קיינמאל נישט אונטערגיין! קאָצק וועט אייביק
בלייבן! דאָס ליכט פון קאָצק וועט שיינען פֿאַר דורי דורות! לאַמיר זינגען
זמירות! (פרובירט זינגען, אייניקע זינגען מיט, אָבער אַנדערע וויינען נאָך
שטאַרקער, און נאָך אַנדערע זיפצן: „אוי מה היה לנו!“ אַ גרויס אומגליק איז
געשען!)

גריצער רב : די קליפה האָט גובר געווען! (ברעכט זיך די הענט און
וויינט).

(פֿאַרהאַנג פֿאַלט לאַנגזאַם)

צווישן שפיל

(פארן פארהאנג)

שמואל-משה : (דערזעט פון ווייטן חזקיהו, גייט אים אַנטקעגן) שלום עליכם, חזקיהו. וואָס מאַכסטו ?

חזקיהו : שלום עליכם, שמואל-משה. ווען ביזטו געקומען ?

שמואל-משה : נעכטן אין אָונט. ווי נאָר כ'האָב געהערט, אַז דער רבי איז זייער קראַנק, בין איך גלייך אַוועק אַהער.

חזקיהו : ביזט שוין זייער לאַנג דאָ נישט געווען.

שמואל-משה : זינט יענעם פרייטיק צו-נאַכט.

חזקיהו : שוין באַלד צוואַנציק יאָר.

שמואל-משה : יאָ. עס איז דעמאָלט געווען פרשת תולדות תקצ"ט.

חזקיהו : און איצט איז דאָך שוין באַלד ענדע פון שבט תרי"ט.

שמואל-משה : דו ווייסט, חזקיהו, אַז איך בין קראַנק פון דעמאָלט אָן.

חזקיהו : אַ וואונדער ! דו ביזט דען דער איינציקער ?

שמואל-משה : צו אַלע צרות האָב איך נאָך דעמאָלט געדאַרפט שפּרינגען דורכן פענצטער.

חזקיהו : דו ביזט אויך געווען פון די שפּרינגערס ?

שמואל-משה : וואָס מיינסטו עפעס ? כ'האָב געמיינט אַז דער הימל לאַזט זיך אַראָפּ אויף דר'ערד.

חזקיהו : איך בין גראַד געבליבן, אָבער יעדעס מאָל ווען איך טראַכט פון יענעם פרייטיק צו-נאַכט, ציטערט אויף מיר די הויט ...

שמואל-משה : דער אומגליק איז געווען, וואָס דער עולם איז נישט גע-ווען צוגעגרייט צו דעם אַלעם.

חזקיהו : מען האָט אפשר געדאַרפט פאַרבעטן יידן ווי אויף אַ חתונה ? דער אומגליק איז געווען, וואָס עס האָט געפעלט אמונה אין רבין !

שמואל-משה : וואָס רעדסטו ? עס איז דאָך געקומען אַזאָ עולם !

חזקיהו : עס איז געקומען אָן עולם, אָבער עס האָט געפעלט האַרץ ! עס איז געווען אַ גרויסע שעה, אָבער קיין מענטשן זיינען נישט געווען !

שמואל-משה : נישט יעדער איינער איז גרייט יעדע מינוט צו אַ גרויסע שעה.

חזקיה : צו אַ גרויסער שעה דאַרף מען אויסוואַקסן!
שמואל-משה : מי לנו גדול ממה. פונדעסטוועגן האָט ער די יידן צו־געגרייט צו קבלת התורה.

חזקיה : דער רבי האָט זיך צופיל פאַרלאָזט אויף זיינע יונגעלייט.
שמואל-משה : כ'האָב געהערט אַז הירש טאַמאַשאָווער האָט באַלד דער־נאָך אויסגערופן אַן איסור צו רעדן וועגן דעם, וואָס עס איז געשען.
חזקיה : עס איז נישט געווען הירש טאַמאַשאָווער, גיכער דער גרי־צער רב.

שמואל-משה : און דער איזשביצער האָט טאַקע געפירט טיש באַזונדער אויף זיין אכסניה.

חזקיה : אויך מיר געפירט טיש!

שמואל-משה : כ'האָב געהערט אַז ער האָט איצט אַ גרויסן עולם!
חזקיה : קאַצק האָט זיך קיינמאַל נישט געיאָגט נאָך אַן עולם. דו ווייסט עס גאַנץ גוט!

שמואל-משה : און וואָס איז פאַרגעקומען מיט דער רביצין יענעם פריי־טיק צו־נאַכט?
חזקיה : דו מיינסט, וואָס די רביצין האָט דעמאַלט געזאַגט? נו, מילא, אַ יידענע.

שמואל-משה : כ'האָב עפעס געהערט. וואָס איז געשען?

חזקיה : גאַרנישט. אַזוי ווי מען זיצט אַזוי באַזאַרגט, באַלד נאָך דער געשעעניש, און אייניקע וויינען, קומט אַריין די רביצין און פּרעגט אונדז: „כ'האָב געהערט אַז דער איזשביצער רייסט זיך אָפּ פון אונדז און גייט אַוועק־נעמען אַ סך חסידים. וועט דאָס שאַטן צו דער פּרנסה?“

שמואל-משה : וואָס האָט מען איר געענטפערט?

חזקיה : וואָס האָט מען איר געקענט ענטפערן? עס האָט זיך געגלוסט צו לאַכן, עס איז דאָך אַבער די קאַצקער רביצין, האָט מען געשוויגן.

שמואל-משה : און זייט דעמאַלט האָט זיך דער רבי פאַרשלאָסן אין זיין צימער און איז נישט מער אַרויסגעקומען?

חזקיה : די שונאים האָבן פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז מען האָט אים דאַרטן פאַרשפּאַרט, אַבער דאָס איז נישט אמת. ער האָט זיך אַליין פאַרשפּאַרט.

שמואל-משה : און זייט דעמאַלט נישט געפירט קיין טיש?

חזקיה : זייער זעלטן.

שמואל-משה : כ'האָב געהערט, אַז פון צייט צו צייט פּלעגט ער עפענען

די טיר און שרייען: „פּערד! בהמות! וואָס טוט איר דאָ?“

חזקיה : ער טרייבט איצט אַלע פון זיך, אַפילו אייגענע.

שמואל-משה : פארוואס ?

חזקיה : ער האלט נישט מער פון דער וועלט.

שמואל-משה : כ'פארשטיי נישט.

חזקיה : ער האט איינמאל געזאגט, אז ער האט געמאכט א טעות. ער האט געמיינט אז מען קען גלייך אויפציען א דור פון גרויסע יידן, דאס איז געווען פאלש. פריער מוזן זיין גרויסע מענטשן, און ערשט דעמאלט — גרויסע יידן!

שמואל-משה : האט דער רבי שוין אין גאנצן זיך אפגעזאגט פון דער גאולה ?

חזקיה : ער האט איצט א נייע שיטה.

שמואל-משה : דהיינו ?

חזקיה : ער זאגט, אז עס מוז קומען פריער די גאולה פון דער גאנצער וועלט, די גאולה פון מענטש.

שמואל-משה : דאס הייסט דאך, דאס וואס מיר בעטן אין די תפילות פון די ימים נוראים.

חזקיה : יא ! עס מוז קומען א גאנצע איבערקערעניש אין דער וועלט. דער מענטש מוז שטייגן. עס מוז זיין ווי מען זאגט אין די ראש-השנהדיקע תפילות „ויראוך כל המעשים“. די גאנצע וועלט מוז דערקענען די געטלעכ-קייט. דער איצטיקער דור איז נאך נישט ראוי פאר אזא זאך ! ער איז נאך נישט ראוי צו דער גאולה !

שמואל-משה : און ווען וועט קומען דער נייער דור, דער דור פון גאולה ?

חזקיה : ווער ווייס ? דערווייל נישט. דער רבי שרייט איצט כסדר : „דער מענטש שטינקט, די גאנצע וועלט שטינקט, און איך ווער דערשטיקט“.

שמואל-משה : און וואס איז געווארן מיטן דייטשל ?

חזקיה : ער איז נעלם געווארן יענע נאכט און מער נישטאָ.

שמואל-משה : און זיין ווייב יסכה ?

חזקיה : זי דרייט זיך אַרום אָן עגונה.

שמואל-משה : און וויינט ?

חזקיה : ניין ! זי איז נישט מתרעם. פארקערט נאך. זי זאגט, אז ער וועט קומען צוריק צו איר !

שמואל-משה : ווי לאנג איז שוין ווי דער רבי איז קראנק ?

חזקיה : שוין צוויי וואכן. אבער היינט איז אים געווארן פיל ערגער. ס'האלט שלעכט.

שמואל-משה : השם ירחם !

(מען הערט זינגען „אַמאָל האָט גערוט די שכינה אין קאָצק“.)

חזקיה : דו הערסט ? דאָס איז דער איזשביצער ניגון. זיי האָבן אַ טבע, די איזשביצער, צו רייצן זיך מיט אונדז, און ווען זיי פאַרן קיין איזשביצע, גייען זיי פאַרביי דעם קאָצקער הויף און זינגען דעם ניגון.

שמואל-משה : להכעיסניקעס !

חזקיה : קום אָן אַ זייט. כ'וויל נישט, אַז זיי זאָלן מיך זען.
(ביידע אָפּ.)

דריטער אַקט

צווייטע סצענע

אַ דאָנערשטיק אין דער פּרי, אין הויף פון קאַצקער רבי. די סצענע איז די זעל-
בע ווי די צווייטע סצענעס פון צווייטן אַקט.
ווען דער פּאַרהאַנג הויבט זיך אויף, זעט מען פאַרבייגיין איזשביצער חסידים, וועלכע
זינגען דעם „איזשביצער ניגון“.)

הירש טאַמאַשאָווער : (מיט כעס) וואָס טוט איר דאָ, איזשביצער
חזירים! אַרויס פון דאָנען! מאַרש! געגאַנגען! גיכער!
(איזשביצער חסידים אָפּ, זינגענדיק דעם „איזשביצער ניגון“.)
(יסכה און די רביצין קומען אָן צוזאַמען אין הויף פאַרטיפט אין אַ
שמועס.)

רביצין : ... טאָ וואָס זאָל איך טאָן? אַז אַפילו איצט, ווען ער איז אַזוי
קראַנק, קען מען זיין צימער נישט אויפּרוימען! ער לאַזט נישט! דאָס צימער
איז פול מיט שפינוועבס, אָבער ער לאַזט עס נישט אַראָפּנעמען. עס לויפן
אַפילו אַרום מיין אויך. דער דאָקטאָר האָט געהייסן, אַז איך זאָל אַ ביסל אויס-
לופטערן זיין צימער — לאַזט ער נישט! האָב איך געוואָלט אַוועקשטעלן אַ
„פּילאווקע“ צו כאַפן די מיין — לאַזט ער מיך דאָס אויך נישט!

יסכה : אפשר זיינען דאָס נשמות, וואָס קומען צו אים נאָך אַ תּיקון?

רביצין : טאָ וואָס איז מיין הויז, אַ בית־עולם פאַר נשמות?

יסכה : ווי אַזוי פילט דער רבי היינט?

רביצין : ער איז זייער שוואַך. עס קומען צו אים יעדן טאָג צוויי דאָק-
טוירים, דער יידישער דאָקטאָר און דער קריסטלעכער, אָבער וואָס איז די
פעולה? אַז ער פּאַלגט זיי נישט. ווי נאָר זיי פאַרשרייבן אים עפעס, הייסט ער
מיך דערלאַנגען אים די רעצעפט און ער צורייסט עס.

יסכה : און שלאָפן, שלאָפּט ער?

רביצין : נישט גוט! ביז מיט צוויי וואַכן צוריק פלעגט ער זיצן און
שרייבן גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט. אָבער וואָס קומט אַרויס פון זיין שרייבן,
אַז ער פאַרברענט עס דאָן? עס פלעגט זיך אַנזאַמלען יעדעס יאָר גאַנצע פעק.
איז געקומען ערב פסח, האָט ער פאַרברענט אַלצדינג. די לעצטע צוויי וואַכן

שרייבט ער נישט מער. אָבער עס ליגט דאָרטן אַ גאַנצער פּאַק. און מן הסתם וועט ער עס ערב פסח ווידער פאַרברענען. און וואָס מאַכסטו, יסכה? שאַ, דו האָסט דיך עפּעס אויסגעפּוצט היינט!

יסכה : (מיט באַהאַלטענעם פּרייד) מיין יוסף קומט היינט!

רביצין : (איבערראַשט) דאָקטאָר קאָך?

יסכה : יאָ.

רביצין : ער האָט דיר געשריבן אַז ער קומט?

יסכה : ניין. נאָר כ׳האַב געזען אַ חלום. עס איז אַ מאַדנער חלום גע-ווען. מיר האָט זיך געחלומט אַז איך ליג אויפן פעלד. עס איז אין מיטן טאָג. די זון שיינט. פּלוצלונג קומט אַן אַ כּמאַרע און עס ווערט וואָס אַ מאַל אַלץ טונקעלער, ביז עס איז גאָר פינצטער. איך דערשרעק זיך, און וויל לויפן אַהיים. מיט אַ מאַל דערזען איך פּון טונקעלן וואַלקן אַרויס — יוספּס פנים, און איך הער ווי ער זאָגט צו מיר: יסכה, האָב נישט קיין מורא! איך קום היינט צו דיר!

רביצין : אַ מאַדנער חלום! ווי לאַנג האָסטו אים שוין נישט געזען?

יסכה : שוין צוואַנציק יאָר. זייט יענעם פּרייטיק צורנאַכט.

רביצין : און דו האָסט אַלץ געוואַרט אויף אים?

יסכה : יאָ. איך האָב געוואוסט, אַז ער וועט קומען צוריק צו מיר! מיין טאַטע האָט שוין געוואַלט טאָן פאַרשידענע זאַכן, אַז איך זאָל נישט זיין קיין עגונה, אָבער איך האָב אים נישט געלאָזט!

הירש טאַמאַשאַווער : (קומט צולויפן פון רבינס הויז. רופט) רביצין!

רביצין!

רביצין : (דערשראָקן) וואָס איז געשען?

הירש טאַמאַשאַווער : דער רבי רופט אייך!

רביצין : (גיך אָפּ).

יסכה : (גייט אַוועק צום טויער, שטייט און קוקט אויף די ווייטע פעל-

דער.)

דער רבי : (עפנט דאָס פענצטער און שטעקט אַרויס דעם קאָפּ דורכן

פענצטער, אַנגעטאָן אין אַ גרויסע יאַרמולקע און אין אַ גרויסן טלית קטן.

רופט:) **בהמות! פּערד! וואָס טוט איר דאָ? ווער דאַרף אייך דאָ? (פאַרמאַכט**

דאָס פענצטער.)

(עס קומען אַן הענדיך און דער גריצער רב. הירש טאַמאַשאַווער גיט זיי

שלום עליכם. זיי זאָגן אים עפּעס אין דער שטיל.)

הירש טאַמאַשאַווער : (פאַרן רבינס פאַרמאַכטן פענצטער) רבי, עס זיי-

נען געקומען מקורבים, וואָס ווילן זען דעם רבין!

דער רבי : (עפנט אויף דאָס פענצטער, מיט כּעס) **מקורבים! ...**

מקורבים!... וואַזשנע מקורבים!... נאָך וואָס קומען זיי צו מיר?... זיי האָבן דאָך

מיד פארלאזט... זאלן זיי גיין געזונטערהייט... אהא, זיי דארפן מן הסתם, עפעס אויסבעטן ביי גאט, און ווילן אז איך זאל עס טאן פאר זיי! הא? אבער וואס מיינען זיי, אז איך בין מיט גאט פאני-בראט?! ... זאלן זיי אליך בעטן צו אים און גאט האט אלץ, "לי הכסף ולי הזהב" זאגט דער רבוננו של עולם און נאך מער: ער האט א סך געדולד צו אלע מענטשלעכע נארישקייטן... איך האב עס נישט! נאך וואס קומען זיי צו מיר? (פארמאכט צוריק דאס פענצטער.) (העניך און דער גריצער רב זאגן עפעס ווידער הירש טאמאשאָווער אין דער שטיל.)

הירש טאמאשאָווער: רבי, העניך איז דא און דער גריצער רב איז דא און זיי ווילן נעמען שלום.

דער רבי: (עפנט צוריק דאס פענצטער) א, העניך און דער גריצער רב, זאלן זיי אריינקומען.

(העניך און דער גריצער רב אָפּ אין רבינס וואוינונג.)

דער רבי: ווייסטו הירש, פארוואס חסידים טרינקען בראַנפן?

הירש טאמאשאָווער: (שווייגט.)

דער רבי: בהמה, וואס שווייגסטו?

הירש טאמאשאָווער: כדי צו מאַכן אַ "שהכל".

דער רבי: פערד וואס דו ביזט. א "שהכל" קאָן מען דאָך מאַכן אויף וואַסער אויך.

הירש טאמאשאָווער: (ציט מיט די אַקסלען, אַז ער ווייסט נישט.)

דער רבי: איך וועל דיר זאָגן, אַ "שהכל" קאָן מען מאַכן אויף וואַסער אויך, אַבער ווער עס געדענקט כסדר אַז — "שהכל נהיה בדברו", אַז אַלץ איז געשאַפן געוואָרן פון זיין ווילן, דער איז ווערט אַ טרינק בראַנפן... (פאַר-טראַכט) ...הירש, איך טראַכט איצט אַז עס איז דעם רבוננו של עולמס ווילן, אַז ווי לאַנג דער מענטש איז יונג, זאַל ער מאַכן טעותן, און ווען ער ווערט עלטער, זאַל ער איינזען די טעותן, וואָס ער האָט געמאַכט, אַבער ער האָט שוין נישט מער דעם כוח פון אַ מאַל. אויך איך האָב געמאַכט אַ טעות, אַ גרויסן טעות! אַמאָל האָב איך געמיינט אַז עס איז גענוג, אַז אַ ייד זיצט און לערנט, איז מקיים אַלע מצוות און זאָגט זיך דערצו נאָך אַפּ פון הבלי עולם הזה, אַז ער זאַל ווערן אַ גרויסער ייד. הויבט עס זיך נישט אָן, אַ גרויסער ייד הייסט זיין אַ גרויסער מענטש! אַ קליין מענטשעלע קאָן קיין גרויסער ייד נישט זיין! ... קיינמאָל נישט! ... (פאַרמאַכט דאָס פענצטער.)

יסקה: (דערזעט פון ווייטן דאָקטאָר קאָך. לויפט אים אַנטקעגן מיט אויסגעשפּרייטע אַרעמס) יוסף! יוסף! איך האָב געוואוסט אַז דו וועסט היינט קומען! איך האָב אַזוי שטאַרק געבענקט נאָך דיר.

דאָקטאָר קאָך: און איך האָב שוין אויסגעקוקט אויף דער מינוט צו קענען קומען צו דיר! (כאַפט זי אַרום און קושט זי. זי קושט אים אויך.)

יסכה : פארוואס ביזטו נישט געקומען פריער ?
דאקטאר קאך : נישט געקענט.
יסכה : כ'האב אויסגעוויקט די קישנס פון בענקשאפט נאך דיר !
דאקטאר קאך : איד נאך דיר נאך מער !
יסכה : און נישט געקענט קומען ?
דאקטאר קאך : ניין !
יסכה : וואו ביזטו דען געווען ?
דאקטאר קאך : אין א שליחות.
יסכה : וואס פאר א שליחות ?
דאקטאר קאך : ווייס דען דער זעלנער וואס דער גענעראל וויל ? מען הייסט אים גיין — גייט ער. ער מוז פאלגן !
יסכה : און דו גייסט באַלד ווידער אוועק פון מיר ?
דאקטאר קאך : ניין !
יסכה : וועסט שוין בלייבן מיט מיר ?
דאקטאר קאך : יא.
יסכה : דא אין קאצק ?
דאקטאר קאך : היינט איז דער לעצטער טאג פון קאצק.
יסכה : (דערשראקן) יוסף, רעד נישט אזוי !
דאקטאר קאך : ווען די זון זעצט זיך, בין איך פריי. איך וועל מיט דיר גיין ווי נאָר דו ווילסט.
יסכה : לאַמיר אַ ביסל שפּאַצירן אויף די פעלדער.
דאקטאר קאך : כ'וויל פריער זען דעם רבין.
יסכה : נאָר דעם רבין אליין ?
דאקטאר קאך : נאָר !
יסכה : טאָ גיי אַריין צום רבין און זע אים, און איך וועל דערווייל שפּאַצירן אליין אויף די פעלדער. (אָפּ)
דאקטאר קאך : (קומט אַריין אין הויף. חסידים גיבן אים נישט קיין שלום עליכם, בלויז הירש טאַמאַשאַווער גייט צו צו אים.)
הירש טאַמאַשאַווער : אַ גאַסט! שלום עליכם, דאָקטאָר !
דאקטאר קאך : שלום עליכם, הירש !
הירש טאַמאַשאַווער : פון וואָנען קומסטו ?
דאקטאר קאך : פון דער וועלט !
הירש טאַמאַשאַווער : און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט ?
דאקטאר קאך : זי ווערט כסדר געפירט פון ערב-רב.
הירש טאַמאַשאַווער : און וואָס איז די עצה דערצו ? דו דאַרפסט דאָן עפעס וויסן ?

דאָקטאָר קאָך : עס זיינען דאָ צוויי וועגן: אָדער הערשן איבער זיי, אָדער ווערן באַהערשט פון זיי.

הירש מאַמאָשאַווער : אונדזער רבי איז אַנטלאָפן פון זיי. מיינסטו אפשר, אָז ווען ער וואָלט געהערשט איבער זיי, וואָלט בעסער געווען?

דאָקטאָר קאָך : דאָס דאַרף מען קענען!

הירש מאַמאָשאַווער : וואָס איז דאָ פאַראַן צו קענען?

דאָקטאָר קאָך : צו באַהערשן זיי, מוז מען זיין איינער פון זיי, און — דער ערגסטער פון זיי!

דער רבי : (עפנט דאָס פענצטער) יוסף! יוסף!

דאָקטאָר קאָך : (גייט צו) רבי!

דער רבי : שלום עליכם, יוסף, כ'האָב געהערט דיין קול. קום צו נע-ענטער צום פענצטער! כ'האָב געוואַסט אָז דו וועסט היינט קומען.

דאָקטאָר קאָך : און איך האָב זיך אויך געאַיילט אָהער! עס איז גע-ווען קפיצת־הדרך.

דער רבי : פע, יוסף! מען רימט זיך נישט אויס מיט אַזעלכע זאַכן!
(טאָן ענדערונג) און וואָס האַסטו געלערנט אין דער וועלט?

דאָקטאָר קאָך : איך האָב געוואָלט אויסגעפינען וויפיל עס זיינען דאָ מענטשן פון אמת.

דער רבי : אומזיסט דיין מי, יוסף. די „פּאַספּולסטווא“ איז אַזוי פיל אָז דו דאַרפסט זיפן און זיפן ביז דו געפינסט איינעם, און דעם איינעם — לאַזט מען אויך נישט זיין דאָס וואָס ער וויל! (שרייט אויס) וואָס טוט מען, יוסף,

מיטן ערב־רב? זיי שטערן דאָך די גאולה פון דער וועלט!

דאָקטאָר קאָך : דאָס וואָס איך וויל וויסן, רבי, איז גאָר נישטאָ קיין עצה דערצו!

דער רבי : משה רבינו האָט אויך געמאַכט דעם טעות, ווען ער האָט אַרויסגענומען די יידן פון מצרים. ער האָט אויך מיטגענומען דעם ערב־רב, ווי עס שטייט אין פסוק: „וערב־רב עלה אתם“, און דאָס האָט אַלץ קאַליע געמאַכט.

דאָקטאָר קאָך : אָבער עס איז דאָך געווען אַ גרויסע יידישע אומה, אַ חוץ דעם ערב־רב?

דער רבי : דו פאַרשטייסט נישט, יוסף. ווען דער רבונג של עולם האָט נאָכן מבול איינגעזען, אָז דער מענטש טויג נישט, אָז די קרוין פון אַלע באַ-שעפענישן איז נישט געלונגען און אָז אַפילו אַ מבול העלפט אויך נישט, וויל מען מוז דאָך אַנהויבן צוריק פון אַלטן, צוריק פון זעלבן מין, האָט ער באַ-שלאָסן איבערצולאָזן אַלע שבעים אומות, אָז זיי זאָלן דינען די עבודה זרה און פאַר זיך נעמען איין פּאַלק וואָס זאָל דינען צו אים און אויסרופן זיין נאָמען איבער דער וועלט, די קינדער פון אברהם, יצחק און יעקב, וואָס זייערע על-

טערן האָבן די ערשטע דערקענט די געטלעכקייט און געדינט צו אים. דער רבונג של עולם האָט פריער געוואָלט זיי געבן זיין תורה, און דערנאָך זיי פירן קיין ארץ-ישראל. ער האָט דערפאַר באַשלאָסן צו פירן זיי דורך דעם מדבר. ווייסטו פאַרוואָס?

דאָקטאָר קאָך : פאַרוואָס, רבי?

דער רבי : כדי זיי זאָלן זיך דערווייטערן פון גשמיות, און קאָנען ווערן אַן „עם קדוש“. ווי דער פסוק זאָגט: „קדושים תהיו כי קדוש ה' אלהיכם“, איר זאָלט זיין הייליק, ווייל הייליק איז אייער גאָט. היות אָבער ווי אַ מענטש האָט גשמיותדיקע פאַרלאַנגען, האָט דער רבונג של עולם געוואָלט זיי מיט אַלעם באַזאָרגן, כדי זיי זאָלן פאַר גשמיות נישט דאַרפן זאָרגן, האָט ער זיי געגעבן יעדן טאָג אַ מעסטל מן און אויף שבת — צוויי; האָבן זייערע קליינער אויף זיי נישט געפוילט, און זייער געזונט איז נישט געוואָרן געמינערט, כדי זיי זאָלן זיך קענען אָפגעבן נאָר מיט רוחניות. דערצו האָט גאָט געהייסן משהן שאַפן אַ משכן, ווי עס שטייט אין פסוק: „ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם“, איז אַלץ געווען וואויל און גוט, בלויז איין קלייניקייט האָט קאַליע געמאַכט. ווייסטו וואָס, יוסף?

דאָקטאָר קאָך : וואָס?

דער רבי : דער ערב-רב, די „פּאַספּולסטוואָ“ וואָס משה האָט מיטגע-נומען פון מצרים. זי האָט כסדר געשטערט. פריער האָט זי געוואָלט פלייש. דעם „סירי השר אשר במצרים“, דערנאָך וואָסער, און דערנאָך אַנדערע זאַכן. און צום לעצט גאָר געמאַכט דעם עגל — אַ גאָלדן קאַלב. דעריבער האָט גאָט געזאָגט, אַז די „פּאַספּולסטוואָ“ מוז אויסשטאַרבן אין דעם מדבר און משה אויך, דערפאַר וואָס ער האָט דעם ערב-רב מיטגענומען. דערפאַר איז ער נישט אַריינגעקומען אין לאַנד פון די אַבות. (פּאַרטראַכט זיך) און דאָס, זעסטו יוסף, איז אויך מיין שטראָף. איך האָב נישט געזיפט גענוג! וויפיל איך האָב נישט געטריבן די „פּאַספּולסטוואָ“ פון מיר, איז אַלץ דאָ געוואָרן אַן עולם, אַ גרויסער עולם, און אפשר האָב איך אַמאָל בחדרי חדרים נאָך הנאה גע-האַט דערפון וואָס איך האָב אַ גרויסן עולם, איז דאָס געווען אַ זינדיקער גע-דאַנק! ... אָבער אַפילו דו, יוסף, האָסט מיר געזאָגט, אַז די יונגעלייט זיי-עצן מיט מיר.

דאָקטאָר קאָך : זיי האָבן דאָך דאָס געזאָגט דעם רבין אַליין.

דער רבי : כּי־האָב נישט געוואוסט אַז זיי זיינען אַזעלכע שרעקעוודיקע, אַזעלכע פּחדנים!

דאָקטאָר קאָך : זיי זאָגן אַז זיי האָבן מורא געהאַט, אַז די וועלט וועט חרוב ווערן. זיי האָבן רחמנות געהאַט אויף די מענטשן.
דער רבי : עס איז מיר אַלע מאָל געווען אַ רחמנות אויף בעל-רחמנות.

דאָקטאָר קאָך : כ'וויל דער רבי זאל מיר עפעס זאָגן, איידער דער טאָג זעצט זיך, וואָס כ'זאל האָבן צו געדענקען.

דער רבי : (פאַרטראַכט) געדענק, יוסף, דריי זאָכן. עס איז אויף דער גאַנצער וועלט נישטאָ אַזאָ זאָך וואָס איז ווערט מען זאל צוליב דעם אַנקומען צו אַ מענטשן; עס איז אויף דער גאַנצער וועלט נישטאָ אַזאָ העלד, וואָס זאל קענען באַפרייען דעם וואָס האָט זיך אַליין געשמידט אין קייטן, און עס איז אויף דער וועלט נישטאָ אַזאָ איבעריקע זאָך ווי דער, וואָס זאָגט אַז ער איז צופרידן!

דאָקטאָר קאָך : גאַלדענע ווערטער. איך וועל זיי אייביק געדענקען!

דער רבי : רוף מיר אַהער איטשע-מאירן.

דאָקטאָר קאָך : (רופט) איטשע-מאיר! איטשע-מאיר!

איטשע-מאיר : (קומט אַרויס פון בית המדרש) ווער רופט מיך?

דאָקטאָר קאָך : דער רבי!

איטשע-מאיר : (אָפּ אין רבינס הויז).

דער רבי : (פון אינעווייניק, דורכן אָפּענעם פענצטער הערט זיך זיין שטיים) נעם אַלע פּאַפירן וואָס כ'האָב אַנגעשריבן און פאַרברען זיי! מאַך אַ גרויס פייער אין דער קיך און פאַרברען אַלץ! לאַז גאַרנישט איבער!

איטשע-מאיר : רבי, דאָס זיינען דאָך חידושי תורה.

דער רבי : חידושי תורה! פּש... פּש... פּש... די וועלט וועט זיך באַקראַצן אויך אַן זיי! די בהמות דאַרפן עס נישט! וואַרף אַלץ אין פייער אַריין!

איטשע-מאיר : איך וועל טאָן אַזוי ווי דער רבי הייסט.

(פון דרויסן זעט מען אַ פייער ברענען און איטשע-מאיר וואַרפט אַהין אַריין פאַפירן).

דער רבי : פאַרברען אַלץ! לאַז גאַרנישט איבער! ס'איז נישטאָ פאַר וועמען!

איטשע-מאיר : רבי, אַט האָב איך אַ בלעטל אין האַנט. עס הייסט „ספר תולדות אדם“ און עס איז דאָס ערשטע בלעטל פון אַ ספר.

דער רבי : ניין, איטשע-מאיר. דאָס איז אין גאַנצן דאָס ספר! דאָס ערשטע בלעטל און דאָס לעצטע! עס איז אַ ספר פון איין בלעטל!

איטשע-מאיר : פון איין בלעטל?

דער רבי : כ'האָב עס געשריבן צוואנציק יאָר. אין דעם בלעטל האָב איך געוואַלט זאָגן דעם תּמצית פון אַלץ וואָס עס איז דאָ אין לעבן. דאָס האָב

יך געטראַכט אַמאָל צו לאָזן פאַר די מענטשן, אַבער כ'האָב געביטן מיין מיי-נג. פאַרברען דאָס אויך!

איטשע-מאיר : זאל דער רבי מיר דאָס געבן אַלס אַ מתנה!

דער רבי : דו ביסט אויך שוואַך! דער סוף וועט זיין אַז עס וועט אַריינ-פאַלן צו דער „פּאַספּולסטוואַ“! פאַרברען עס!

איטשע-מאיר : אבער רבי! ... רבי! ..

דער רבי : איטשע-מאיר, פארברען עס, אָז נישט וועל איך אַראַפּגיין פון בעט און עס אַליין טאָן! איך וויל גאַרנישט איבערלאָזן פאַר די מענטשן! כּיחָאָב גאַרנישט צו טאָן מיט די מענטשן!

איטשע-מאיר : (וואָרפט עס אין פּייער אַרײַן) שוין אַלץ פאַרברענט. דאָס איז געווען דאָס לעצטע!

דער רבי : איצט פיל איך רואיקער! (טאָן ענדערונג) איטשע-מאיר, קום אַהער און זאָג מיט מיר ווידוי.

איטשע-מאיר : (מיט אַן אויסגעשרײַ) רבי!

דער רבי : (מיט אַ שטיל קול) הויב אָן: אשמנו בגדנו ...

דער רבי : איטשע-מאיר, איצט זאָג מיט מיר קריאת שמע. הויב אָן: שמע ישראל ...

איטשע-מאיר : (זאָגט, און דער רבי נאָך אים) שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד! (מען הערט אַ כאַרכל מיטן האַלדז).

איטשע-מאיר : רבי! רבי! געוואָלד!! רביצין! חסידים! גיכער!

(עס ווערט אַ געלאַף אין הויף און אַ גערודער. די רביצין פון אינעווייניק שרייט: „אוי, ווי מיר! אוי איז מיר!“ זי לויפט אַרײַן אין רבינס צימער. אַ שטילקייט.)

איטשע-מאיר : (קומט צו צום פענצטער און שטעקט אַרויס דעם קאָפּ. אַלע פאַרציטערט) יידן, דער רבי איז שוין מער נישטאַ צווישן אונדז! ער איז פאַרבעטן געוואָרן אין הימל צו דער פּמליא של מעלה! דער רבי איז נאַרוואַס נסתלק געוואָרן!

(אַ טויט שטילקייט. אַנדערע וויינען.)

הירש טאַמאַשאַווער : ברוך דיין אמת. (אַלע זאָגן עס נאָך.)

איטשע-מאיר : (פון פענצטער אַרויס) יידן, איך וויל אייך זאָגן עטלעכע כּע זאָכן, וואָס דער רבי האָט מיר איבערגעגעבן כּיזאַל עס אייך זאָגן באַלד נאָך זיין פטירה. אַבער פּריער וויל איך זאָגן צו די כּהנים וואָס זיינען דאָ פאַראַן, אָז זיי דאַרפן נישט פאַרלאָזן דעם הויף. דער רבי איז געווען אַ קדוש וטהור בחייו און אַזוי אויך במותו. קיין שום שמץ פון טומאה האָט זיך צו אים קיינמאַל נישט צוגעקלעפט! געדענקט דאָס! ... (פאַרטראַכט) איך וויל אייך זאָגן, אָז די חברה קדישא פון קאָצק וועט זיך ביי דער לוויה נישט מתעסק זיין. אַזוי איז געווען דעם רבינס אויסדריקלעכע בקשה. מיט דער טהרה און מיט דער לוויה וועלן זיך מתעסק זיין בלויז די אייגענע. לויט דער בקשה פון רבין וועט די לוויה פאַרקומען באַלד! עס קומט שוין פאַר די טהרה. די נושאי המטה זיינען, לויט דער צוואה, העניך, דער גריצער רב, די רביצין, די קינדער, הירש טאַמאַשאַווער, בערל חסיד און איך.

איך וויל אייך אויך זאָגן אָז מיר וועלן אַרויסגיין מיטן אַרון פון יענער

זייט הויז און נישט דורכן הויף. באַלד ווי דער אַרונ וועט אַרויסגיין, זאָלט איר אויסטאָן די שטיוויל און זיך זעצן אויף דר'ערד שבעה. קיינער פון אייך זאָל זיך נישט דערוועגן מיטצוגיין מיט דער לוויה. אַזוי איז געווען זיין ווילן! (אָפּ פון פענצטער.)

(מען הערט זאָגן תפילות ביי דער טהרה, מען הערט די ווערטער „ויהי בנסוע הארון“ און די חסידים טוען אויס די שטיוויל און זעצן זיך אויף דר'ערד. אַ טרויער שטילקייט הערשט. אייניקע וויינען.)
(איזשביצער חסידים מיט פעקלעך אויף די פלייצעס קומען אָן זינ-גענדיק דעם „איזשביצער ניגון“ — „די שכינה האָט גערוט אַמאָל אין קאַצק“ — אַן אויפרעגונג צווישן די קאַצקער חסידים. אייניקע הויבן אָן זינגען דעם „קאַצקער ניגון“, אָבער קאַגען נישט זינגען, ווייל די טרערן שטיקן זיי. די איזשביצער גייען אַוועק ווייטער זינגענדיק זייער ניגון.)
הירש טאַמאַשאָווער : (רעדט הויך ביים פענצטער) לויט'ן ווילן פון רבי, זכרוננו לברכה, וועט מען מיטטיילן ביים אָפּענעם קבר, אַז זיך תלמיד און חבר, איטשע-מאיר פון גער, איז געוואָרן דער ממלא מקומו! מזל טוב איטשע-מאיר! מזל טוב גערער רבי! (אָפּ)

שטימקען : מזל טוב! מזל טוב איטשע-מאיר! מזל טוב גערער רבי, מזל טוב, מזל טוב!

איטשע-מאיר : (ביים אָפּענעם פענצטער מיט אַ וויינענדיקע שטימע) חבriא קדישא, עס איז אויסגעלאָשן געוואָרן דאָס גרעסטע ליכט פון דער וועלט אין אונדזער דור! עס איז אַוועק פון אונדז אונדזער רבי, דער קדוש וטהור ר' מנחם מענדיל, זכרוננו לברכה... נישטאָ מער קאַצק (וויינט) מיר זיינען געוואָרן יתומים!... (וויינט שטאַרקער; שטאַרקט זיך) חבriא קדישא, פאַר וואָס האָבן מיר אַזוי געקלעפט אַן קאַצק! וואָס האָבן מיר דאָ געלערנט? — דער ענטפער איז, אַז אין קאַצק האָט מען געלערנט צו זיין ביז גאַר אמת'דיק מיט זיך אַליין. יעדע עבודה, סיי אַ גשמיות'דיקע און סיי אַ רוחניות'דיקע, אפילו אַ קרעכץ, זאָל זיין אָן שום פניה, נאָר מיט דער ריינער כוונה צו טאָן דער רצון פון בורא; אַז עס זאָל זיך נישט אַרייַב-גנב'ענן קיין שום אַנדערער געדאַנק אין קאַפּ ווען מען שטייט פאַרן מלך מלכי המלכים, ווייל אויב יאָ איז מען אָן „עובד את עצמו“, מען דינט זיך אַליין, וואָס עס איז עבודה זרה, און פאַרן מלך מלכי המלכים שטייט מען כסדר, פיר און צוואַנציג שעה אין מעת לעת ולית אתר דפנוי מיניה... עס איז נישטאָ קיין אַרט וואו ער איז נישטאָ...

מיר האָבן אויך געלערנט אין קאַצק ווי אַזוי צו פירן אַ מלחמה מיט זיך אַליין און אַרויסטרייבן פון קאַפּ און פון האַרץ יעדע נגיעה פון תאווה און גאווה, ווייל נאָר דעמאָלט קען אַ מענטש קומען צום תכלית השלמות פון אמת. וואָרים וויסען זאָלט איר, אַז דער יצר הרע איז אַ באַהאַלטענער

גנב. ער גנבט זיך אַריין אין מענטש אַזוי אַז מען ווייסט אפילו נישט דערפון. מיר האָבן געלערנט אין קאָצק, אַז אַ מענטש דאַרף כסדר פירן אַ מלחמה מיט זיך אַליין. דער מענטש מוז אַרויסגיין פון זיך, כדי צו זיין ריין פון יעדע פניה. אַ מענטש מוז זיך היטן פון גענארן זיך אַליין מיט שקר און צביעות. אין קאָצק האָט מען געלערנט אַז יעדעס וואָרט וואָס אַ מענטש רעדט אַרויס דאַרף זיין הייליג און אַז אפילו אַ זיפּץ דאַרף זיין לשם שמים... (פּויליש) דריי זיינען זיי געווען. דריי זיילן פון חסידות. ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער, דאָס גוטע האַרץ, דער גרויסער אוהב ישראל; ר' שניאור זלמן פון ליאדי, דער גרויסער קאַפּ, דער אייזערנער מוח און ר' מענדל קאָצקער, דער אייזערנער ווילן און דאָס אייביקע פייער. יעדער פון זיי האָט געהאַט זיין שיטה. ר' לוי־יצחק האָט אונדז געלערנט חסידות פון האַרץ, ר' שניאור זלמן — חסידות פון קאַפּ און קאָצק — חסידות פון שטאַרקן רצון. אַבער זיי זיינען אַלע מער נישטאַ און מיר זיינען געוואָרן יתומים! חבל על דאבדין ולא משתכחין! (וויינט. אָפּ)

חזקיה : (קומט אַרויס פון אַ זייט צוזאַמען מיט שמואל משה) עס הויבט זיך איצט אָן אַ נייע תקופה! מיר וועלן פון איצט אָן פאַרן קיין גער! עס הויבט זיך אָן די תקופה פון גערער רבי! לאַמיר זינגען אַלע אַ נייעם ניגון לכבוד גער! לאַמיר זינגען דעם נייעם גערער ניגון! (הויבט אָן צו זינגען דעם „גערער ניגון“ — שרייט אויס) שמואל־משה, העלף מיר צו. דו ביסט דאָך אַ מגן! ... העלפט אַלע צו! לאַמיר זינגען דעם גערער ניגון! ... (אַלע זינגען דעם גערער ניגון.)

(פאַרהאַנג פאַלט לאַנגזאַם.)

די ניגונים

1. דער קאָצקער ניגון
(אין פראָלאָג)
וואו וואוינט דער אייבערשטער?
וואו מען לאָזט אים אַרײַן.
וואו לאָזט מען אים אַרײַן?
אין אַ דירה וואָס איז רײַן.
וועלכע דירה איז רײַן?
אַ מענש וואָס האַלט זיך קלײַן.
3. דער וואורקער ניגון
ווער ס'האָט זיך באַהאַלטן
אונטער מיין באַלקן
איז אַ סימן, ער האָט ליב געהאַט
דעם טאַטן דעם אַלטן.
נישט געדאַוונט, נישט געדערנט.
אַבי דעם בורא עולם נישט דער-
צערנט.
לאָמיר נישט זאָרן
וואָס ס'וועט זײַן מאַרגן,
לאָמיר בעסער פאַרריכטן
וואָס מ'האָט קאַליע געמאַכט בעכטן.
4. דער איזשביצער ניגון
די שכינה האָט גערוט אַמאָל אין
קאָצק,
אוי-אוי, אוי-אוי! אוי!
און היינט רוט זי אין איזביצע,
הוי, הוי-הוי, הוי-הוי, הוי!
אוי, איזשביצע, איזשביצע,
איזשביצע, איזשביצע,
אוי, איזשביצע, איזשביצע,
איזש — בי — צע —
מ'האָט געדערנט תורה אַמאָל אין
קאָצק,
אוי, אוי-אוי! אוי-אוי! אוי!
און איצט טוט מען עס אין איזש-
ביצע,
הוי-הוי! הוי-הוי, הוי!
אוי, איזשביצע, א. א. וו.
5. אַמאָר מאַטשעק...
אַמאָר מאַטשעק, אַמאָר,
לעזשי, יוזש נא לעסטשי,
גדיבי מי זאַגראָנא
פאַסקאַקאַלבי יעזושע!
אי דאַנאַ, דאַנאַ...
אַ קאָצקער איז געשטאַרבן,
מיטן לײלעך שוין פאַרצויגן;
זאָל מען נאָר אונטערזוינגען
וועט ער פון טויטן בעט אַראַפּשפּרינגן
גען
אי דאַנאַ, דאַנאַ...
6. ידיד נפש...
ידיד נפש, אב הרחמים,
נפשי חולה אהבתך
אנא אל, רפא נא לה,
בהראות לה נועם זיוך, א. א. וו.
7. אל ממתתך
אי מסתתר בשפירי חביון
עידת העילת מקור כל רעיון, א. א. וו.
8. יה רבון עלם ועלמיה
יה רבון עלם ועלמיה,
אנת היא מלכא מלך מלכיה,
עובד גבירתך ותמהיה
שפר קדמך להחויא, א. א. וו.
9. גערער ניגון (אן ווערטער)
אוי, איזשביצע, א. א. וו.

